

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

με θέμα:

Οι σχέσεις μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της
Ρωσικής Ομοσπονδίας

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Φωτεινή Μπέλλου

Φοιτητής: Σταύρος Αλέξιος Περπερίδης



ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Σταύρος Αλέξιος Περπερίδης

Περίληψη

Η παρούσα διατριβή παρουσιάζει την τρέχουσα κρίση στις σχέσεις μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας και τις στρατηγικές που ακολουθούν η καθεμία από αυτές. Προσφέρει επίσης, ένα ευρύ πολιτικό πλαίσιο για ανάλυση και πρακτικές προτάσεις για τη σταδιακή ομαλοποίησή τους και την εμφάνιση νέων εποικοδομητικών σχέσεων στο άμεσο μέλλον. Στόχος είναι να αναλυθεί η συμπεριφορά των δύο δρώντων και να εξηγηθεί η στάση αυτή, μεταξύ τους, αλλά και σε διεθνή ζητήματα. Η σχέση των δυο μερών σήμερα χαρακτηρίζεται από έντονο ανταγωνισμό, κάτι που οφείλεται στο μεταβαλλόμενο κλίμα στην ΕΕ και τη Ρωσία, όπως η επέκταση της ΕΕ σε είκοσι επτά κράτη μέλη και η καθιέρωση της Ρωσίας ως τον «κύριο πάροχο» φυσικού αερίου. Έτσι, τα δύο μέρη θα προσπαθήσουν να βρουν νέους αποτελεσματικούς τρόπους για να λειτουργήσει αυτή η σχέση. Η ανάλυση των κύριων αντιφάσεων μεταξύ των δυο μερών υπό το πρίσμα των τεσσάρων κοινών προσανατολισμών της ΕΕ και της Ρωσίας δείχνει ότι παραμένει μια ευρεία γενική πολιτική και οικονομική βάση για τη βελτίωση των σχέσεων και για την εξεύρεση συμβιβασμών. Σε κάθε ζήτημα κρίσης, συμπεριλαμβανομένης της κρίσης της Ουκρανίας, εάν υπάρχει θέληση και περισσότερο εκ μέρους της Ρωσίας, να συμφωνηθεί, είναι δυνατόν να βρεθούν τρόποι για μια κοινή και αμοιβαία επωφελής λύση. Το πρώτο βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση θα μπορούσε να είναι η μερική και προσωρινή επανάληψη των επίσημων επαφών στο πλαίσιο των υφιστάμενων συνθηκών και συμφωνιών.

Λέξεις κλειδιά: Ρωσία, Ευρωπαϊκή Ένωση, εξωτερική πολιτική, αμοιβαίες σχέσεις, συνεργασία, σημεία τριβής.

Abstract

This dissertation presents the current crisis in EU-Russia relations and the strategies pursued by each of them. It also offers a broad policy framework for analysis and practical proposals for their gradual normalization and the emergence of new constructive relations in the near future. The aim is to analyze the behavior of the two actors and to explain this attitude, between them, but also in international issues. The relationship between the two parties is currently marked by intense competition, due to the changing climate in the EU and Russia, such as the enlargement of the EU to 27 member states and the establishment of Russia as the "main supplier" of gas. Thus, the two parties will try to find new effective ways for this relationship to work. The analysis of the main contradictions between the two parties in the light of the four common orientations of the EU and Russia shows that there remains a broad general political and economic basis for improving relations and finding compromises. On every issue of the crisis, including the crisis in Ukraine, if there is a will and more on the part of Russia to agree, it is possible to find ways for a common and mutually beneficial solution. The first step in this direction could be the partial and temporary resumption of formal contacts under the existing treaties and agreements.

Keywords: Russia, European Union, foreign policy, mutual relations, cooperation, dispute

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	3
Abstract.....	4
1. Θεωρητικές προσεγγίσεις στις σχέσεις ΕΕ- Ρωσίας	9
1.1 Προσέγγιση του Κονστρουκτιβισμού.....	9
1.1.1 Σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας και κονστρουκτιβισμός.....	10
1.2 Θεωρίες για την εξωτερική πολιτική της ΕΕ.....	12
1.2.1 ΕΕ και Θεσμικός διακυβερνητισμός	12
1.3 Θεωρίες για τη ρωσική εξωτερική πολιτική.....	15
1.3.1 Κλασικός Ρεαλισμός και Νεορεαλισμός	15
2. Ιστορική αναδρομή των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας-ΕΕ.....	18
2.1 Ανασκόπηση των σχέσεων μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας - ΕΣΣΔ.....	18
3. Σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας σε ένα μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον	20
3.1 Κοινή στρατηγική της ΕΕ για τη Ρωσία.....	20
3.1.1 Συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας (ΣΕΣΣ).....	23
3.1.2 Στρατηγική εταιρική σχέση.....	24
3.1.3 Μέσα αντιμετώπισης της Ρωσίας από την ΕΕ μετά την Ουκρανική κρίση.....	25
3.2 Η στρατηγική της Ρωσίας απέναντι στην ΕΕ.....	29
3.2.1 Η δομή του πολιτικού συστήματος της Ρωσίας	33
3.2.2 «Ελαττωματική Δημοκρατία».....	33
3.2.3 Η έννοια της «κυρίαρχης δημοκρατίας» (sovereign democracy) στη Ρωσία	35
3.2.4 Επιδράσεις της «κυρίαρχης δημοκρατίας» στις σχέσεις με την ΕΕ	39
4. Σημεία τριβής στις σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ.....	44
4.1 Ανατολική διεύρυνση της ΕΕ.....	44
4.1.1 Σημεία τριβής	44
4.2 Παραβίαση διεθνούς δικαίου και κυρώσεις κατά της Ρωσίας	47

4.2.1 έναντι της Γεωργίας.....	47
4.2.2 έναντι της Ουκρανίας	49
4.3 Ενεργειακή κρίση και σημεία τριβής για το φυσικό αέριο (<i>Nord Stream 2</i>).....	52
5. Η στάση της ΕΕ και της Ρωσίας μέσω των ΜΜΕ και τις πολιτικές δηλώσεις τους	59
5.1 Αντιδράσεις της ΕΕ στην υπόθεση:.....	59
5.1.1 Skripal.....	59
5.1.2 Navalniy	62
5.2 Πολιτική της Ρωσίας και της ΕΕ για το Ιράν, τη Συρία, τη Λιβύη	64
5.3 Προσεγγίσεις λύσεων για τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας στο μέλλον	66
6. Συμπέρασμα	71
Πηγές.....	73
Βιβλιογραφία.....	73
Ξένα	73
Ελληνική	76
Διαδίκτυο	77

Εισαγωγή

Αυτή η εργασία πραγματεύεται τις σχέσεις μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ρωσίας. Ο στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας λοιπόν είναι να αναλύσει την εξέλιξη των σχέσεων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ρωσίας από την κατάρρευση της ΕΣΣΔ έως σήμερα. Θα δοθεί έμφαση στην επιρροή του Β. Πούτιν και της στρατηγικής της εξωτερικής πολιτικής του στην ανάπτυξη των σχέσεων με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η εργασία λοιπόν, καλύπτεται από την αρχή των νομικών βάσεων αυτών των σχέσεων, τους σημαντικότερους τομείς συνεργασίας μέχρι και αμφιλεγόμενες στιγμές και καταστάσεις κρίσης.

Η διατριβή θα επαληθεύσει την υπόθεση ότι παρά την θέληση και των δυο δρώντων για δημιουργία στρατηγικής εταιρικής σχέσης, οι σχέσεις μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας είναι επικεντρωμένοι περισσότερο στην πρακτική συνεργασία. Αυτό συμβαίνει επειδή υπάρχουν διαφορετικοί στόχοι στην συνεργασία, που οδηγούν σε διαφορετικές προσδοκίες και των δύο εταίρων από τη συνεργασία. Αυτές οι διαφορές δεν επιτρέπουν την συμφωνία όσον αφορά τις κοινές αξίες ή τους κοινούς στόχους, δηλαδή τη δημιουργία στρατηγικής εταιρικής σχέσης.

Για την επαλήθευση της υπόθεσης χρησιμοποιείται μια εμπειρική -αναλυτική προσέγγιση, η οποία επιτρέπει τη χρήση δύο μεθόδων, την περιγραφή και την ανάλυση. Η περιγραφή χρησιμοποιείται για να συνοψίσει τα ευρήματα, τα οποία στη συνέχεια θα αναλυθούν. Αυτή η εργασία απαντά στις ακόλουθες ερωτήσεις: Ποιες σημαντικές συμφωνίες και γεγονότα διαμορφώνουν τη σχέση μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ; Ποια είναι η πολιτική της ΕΕ έναντι της Ρωσίας την τελευταία δεκαετία; Ποια προσέγγιση έχει ακολουθήσει η κυβέρνηση Πούτιν στην ΕΕ; Σε ποιους συγκεκριμένους τομείς εφαρμόζεται η συνεργασία; Ποια προβλήματα υπάρχουν που επηρεάζουν τις σχέσεις Ρωσίας-ΕΕ;

Ως εκ τούτου, για την ανάλυση των σχέσεων μεταξύ της Ρωσίας και της ΕΕ η εργασία αυτή χωρίζεται σε έξι μέρη, το πρώτο μέρος παρέχει μια επισκόπηση των θεωριών και των προσεγγίσεων που εξετάζουν τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας. Αναφορικά θα παρουσιαστεί η Κονστρουκτιβιστή θεωρία των διεθνών σχέσεων, ο Φιλελευθερισμός και η θεώρηση του Ρεαλισμού στις σχέσεις ΕΕ- Ρωσίας και τέλος θα παρουσιαστούν οι θεωρίες για την εξωτερική πολιτική την ΕΕ αλλά και της Ρωσίας οι νόρμες και οι αξίες που διέπουν αυτές τις σχέσεις.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα γίνει μια σύντομη ανασκόπηση των σχέσεων ΕΕ-Ρωσίας από το 1918 και μετά.

Το τρίτο κεφάλαιο είναι πιο εκτενές και αφορά τις προοπτικές που μπορεί να έχει η συνεργασία μεταξύ ΕΕ-Ρωσίας. Δηλαδή, παρουσιάζει τη νομική βάση των σχέσεων μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας, την συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας (PCA), και την κοινή στρατηγική των δύο

αυτών δρώντων. Θα γίνει αναφορά για την έννοια της «κυρίαρχης δημοκρατίας» (sovereign democracy) στη Ρωσία και τις επιδράσεις της στις σχέσεις με την ΕΕ. Εν κατακλείδι θα παρουσιαστούν η κοινή «Σύμπραξη για τον εκσυγχρονισμό καθώς και οι τέσσερις κοινοί προσανατολισμοί (The Four Common Spaces), δηλαδή ο κοινός οικονομικός προσανατολισμός, ο προσανατολισμός ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, ο κοινός προσανατολισμός για την εξωτερική ασφάλεια και τέλος ο κοινός προσανατολισμός για την έρευνα, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό. Στο τέλος του τρίτου κεφαλαίου θα γίνει αναφορά στην έννοια της «Ελαττωματικής δημοκρατίας» και της κυρίαρχης δημοκρατίας στη Ρωσία και θα αναλυθούν οι επιπτώσεις αυτών στις σχέσεις με την ΕΕ.

Το τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζει τις δυσκολίες και τα σημεία τριβής που έχουν οι σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας. Συγκεκριμένα θα περιγραφεί η ανατολική διεύρυνση της ΕΕ και του ΝΑΤΟ καθώς και η στάση κυρίως της Ρωσίας στην εν λόγω διεύρυνση. Παρέχει επίσης μια πλήρη απεικόνιση για την εισβολή της Ρωσίας στην Γεωργία το 2008 και στην Ουκρανία το 2014 και αναφέρει τις διαφορές των δύο μερών για το φυσικό αέριο (Nord Stream 2).

Στο πέμπτο κεφάλαιο, «Η στάση της ΕΕ και της Ρωσίας μέσω των ΜΜΕ και τις πολιτικές δηλώσεις τους» παρουσιάζονται οι δηλώσεις και οι απόψεις πολιτικών επιστημόνων και πολιτικών σε θέματα όπως οι συγκρούσεις στη Συρία, τη Λιβύη, το Ιράν καθώς και η πολιτική της Ρωσίας σε αυτά τα κράτη.

Αναλύει επίσης τη θέση της ΕΕ σχετικά με τον ρόλο της Ρωσίας στον δηλητηριασμό του πολιτικού αντιπάλου του Β. Πούτιν, Αλεξέι Ναβάλνι, στην επίθεση με νευροτοξίνη κατά του Σεργκέι Σκριπάλ και την κόρη του Τζούλια και τις αντιδράσεις των κρατών μελών της ΕΕ σε μέτρα εναντίον της Ρωσίας. Τέλος, θα αναλυθούν οι πιθανές λύσεις για τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας και η πιθανή περαιτέρω ανάπτυξή τους. Θα αναφερθούν επίσης οι απόψεις πολιτικών επιστημόνων.

Το έκτο και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας διατριβής περιέχει ένα συμπέρασμα που συνοψίζει τα ευρήματα και έτσι διαψεύδει ή επιβεβαιώνει τα γεγονότα που αναφέρονται στο θεωρητικό μέρος.

1. Θεωρητικές προσεγγίσεις στις σχέσεις ΕΕ- Ρωσίας

1.1 Προσέγγιση του Κονστρουκτιβισμού

Το επίκεντρο της κονστρουκτιβιστικής προσέγγισης είναι ότι «η πραγματικότητα είναι δομημένη κοινωνικά και η γνώση εμφανίζεται μόνο μέσω της υποκειμενικής κατασκευής ιδεών και εννοιών». Η κονστρουκτιβιστική θεωρία υπονοεί ότι ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνεται ο υλικός κόσμος εξαρτάται από τις ερμηνείες της ανθρώπινης δράσης και της αλληλεπίδρασης (Adler 1997, σελ. 322). Ο κονστρουκτιβισμός δεν είναι επομένως μια πολιτική θεωρία, αλλά μια κοινωνική θεωρία που μπορεί να εφαρμοστεί στις διεθνείς σχέσεις (Adler 1997, σελ. 323). Ο Alexander Wendt περιγράφεται ως ένας από τους σημαντικότερους θεωρητικούς τούτης της προσέγγισης. Το κύριο ερώτημα στο οποίο ασχολείται είναι το «που βασίζεται η δράση των κρατών». Αντίθετα με τον νεορεαλισμό, υποστηρίζει ότι η δράση δεν οφείλεται κυρίως σε υλικούς παράγοντες, αλλά και σε άυλους. Το νέο στοιχείο στον κονστρουκτιβισμό είναι ότι μεγάλη προτεραιότητα έχουν οι ιδέες. Με βάση τις ιδέες, τα συμφέροντα και την δομή εξουσίας συγκροτείται το διεθνές σύστημα. Αλλά ο Wendt δεν αρνείται τη σημασία των υλικών παραγόντων (Wendt 1999, σελ. 135). Ο κυριότερος παράγοντας είναι ότι οι ιδέες αποτελούν την πρωταρχική βάση νομιμοποίησης της δράσης από το κράτος, επειδή καθορίζουν συμφέροντα και στρατηγικές. Αυτό οφείλεται στη δομή κάθε κοινωνικού συστήματος. Ο Wendt πιστεύει ότι:

“Without ideas there are no interests, without interests, there are no meaningful material conditions, without material conditions there is no reality at all.” (Wendt 1999, 139).

Τα ίδια τα κράτη συγκροτούνται επίσης βάσει ιδεών. Ένα σημαντικό σημείο εδώ είναι ότι οι δομημένες ταυτότητες των καταστάσεων αναπτύσσονται μέσω της αλληλεπίδρασης με άλλα κράτη αφού στους δρώντες αποδίδεται ένας συγκεκριμένος «ρόλος» (ή η ιδέα αυτού) και έχουν κατανόηση από τον εαυτό τους και από άλλους. Η «γνώση για την πραγματικότητα» μπορεί να συνοψιστεί ως «ιδέα» επειδή περιέχει κανόνες και ιδέες. Οι ιδέες αντιπροσωπεύουν τη «συλλογική γνώση» και απαιτούν κοινωνική δράση (Adler 1997, σελ. 325). Για την Judith Goldstein και τον Robert Keohane, οι ιδέες είναι πεποιθήσεις ατόμων (Goldstein / Keohane 1993, σελ. 3). Αυτές οι πεποιθήσεις μπορεί να είναι «κοσμοθεωρίες» όπως οι θρησκείες, η επίγνωση του τι είναι σωστό ή λάθος και η στάση ως προς το πώς μπορούν να εφαρμοστούν οι στόχοι. Οι νόρμες είναι πεποιθήσεις δι-υποκειμενικές, δηλαδή αναπαράγονται μέσω της κοινωνικής πρακτικής, και ορίζουν τα περιθώρια δράσης των δρώντων. Υπάρχει επομένως άμεση σύνδεση μεταξύ ιδεών και αποτελεσμάτων από την δράση εξωτερικής πολιτικής. Επίσης, η ανάλυση της πραγματικότητας με όρους ορθολογικών επιλογών (rational choice) ενέχει τον κίνδυνο αγνόησης του ρόλου παραγόντων όπως η γλώσσα, η επικοινωνία και η συν-σύσταση δομών και δρώντων (Κουσκουβέλης 2004, σελ. 96). Εκτός από τον Alexander Wendt, υπάρχουν και άλλοι σημαντικοί δημιουργοί, όπως ο Peter Katzenstein, ο Nicholas Onuf και ο Friedrich

Krachtovil αλλά δεν θα αναφερθούν όλοι αυτοί στην παρούσα εργασία. Σημαντικό είναι να παρουσιαστεί η βασική παραδοχή του κονστρουκτιβισμού: «[...] οι ταυτότητες, τα ενδιαφέροντα και η συμπεριφορά των πολιτικών παραγόντων δημιουργούνται από συλλογικές έννοιες, ερμηνείες και υποθέσεις για τον κόσμο.» (Adler 1997, σελ. 324).

Η κριτική στον κονστρουκτιβισμό ωστόσο μπορεί να διατυπωθεί με τέτοιο τρόπο ώστε η προσέγγιση να μην παρέχει καμία πληροφορία για το γιατί οι ιδέες είναι σημαντικές. Σε σχέση με το γεγονός ότι οι δρώντες αποκτούν την ταυτότητά τους μέσω αλληλεπίδρασης με άλλους δρώντες, καθώς τους ανατίθεται ένας συγκεκριμένος ρόλος, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι δρώντες μπορούν να «παίξουν» τον ρόλο τους προκειμένου να αποκρύψουν τα πραγματικά ενδιαφέροντα και τις προθέσεις τους. Δεν είναι πάντοτε δυνατό για άλλους παράγοντες να προβλέπουν τις ενέργειες του αντισυμβαλλόμενου, ακόμη και αν υποθέσουν ότι έχουν «γνώση» για τον άλλο (Copeland 2006, σελ. 11). Σε σχέση με τους δρώντες, ο Wendt επικρίνει το γεγονός ότι - όπως και στον (νεο)ρεαλισμό - οι κεντρικοί παράγοντες εξακολουθούν να είναι κράτη. Ο κρατοκεντρισμός και η κατανόηση της διεθνούς πολιτικής ως πρωτίστως διακρατικών σχέσεων είναι επομένως σημαντικά σημεία κριτικής. Ο Wendt προέβλεψε αυτήν την κριτική και στο βιβλίο του «Social Theory of International Politics», δεν αρνήθηκε ότι οι μη κρατικοί φορείς μπορούν επίσης να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο. Ωστόσο, ο κυριότερος παράγοντας είναι ότι οι μη κρατικοί φορείς μπορούν να επιφέρουν αλλαγές μόνο μέσω κρατικών φορέων (Wendt 1999, σελ. 9). Ένα άλλο σημείο κριτικής στον κονστρουκτιβισμό σχετίζεται με την υπόθεση ότι οι ενέργειες των κρατών βασίζονται κυρίως σε ιδέες και όχι σε υλικά συμφέροντα. Σε αυτό το πλαίσιο, επικρίνεται το γεγονός ότι οι υλικές πραγματικότητες μπορούν να συλληφθούν από τους ανθρώπους, ακόμη και αν οι ιδέες πίσω από αυτές δεν μεταφερθούν (Behnke 2006). Στην έρευνα για τις διεθνείς σχέσεις, ωστόσο, μετά την κυριαρχία των ορθολογιστικών θεωριών, ο κονστρουκτιβισμός έλαβε και πάλι υπόψη τις ιδεαλιστικές υποθέσεις, οι οποίες στη συνέχεια προσπάθησαν να συνδυάσουν ορθολογιστικές και ιδεαλιστικές βασικές παραδοχές (Manuela Spindler 2013).

1.1.1 Σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας και κονστρουκτιβισμός

Ο κονστρουκτιβισμός είναι επομένως κατάλληλος για την εξέταση των σχέσεων μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας, καθώς καθιστά δυνατή την εξέταση της αναγκαιότητας αντιστοίχισης αξιών, κανόνων και ταυτοτήτων ως προϋπόθεση επιτυχούς συνεργασίας (Medvedev 2008, σελ. 11). Γενικά, η ανάλυση των σχέσεων προϋποθέτει συχνά μια «ασυμβατότητα» των πολιτικών, οικονομικών και πολιτιστικών θέσεων της ΕΕ και της Ρωσίας (Kononenko 2008, σελ. 198). Ωστόσο, η υπόθεση αυτού του «ασυμβίβαστου» είναι μόνο μία πιθανή ερμηνεία για την κατανόηση της πολιτικής πρακτικής. Αν ακολουθήσει κανείς αυτήν την ερμηνεία, ωστόσο, οι διαφορετικές δομημένες ταυτότητες είναι ο θεμελιώδης παράγοντας για την αναντιστοιχία μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι τα διάφορα πολιτικά και υλικά συμφέροντα παίζουν έναν δευτερεύοντα

ρόλο (Medvedev 2008, σελ. 9). Ο κονστρουκτιβισμός εδώ συνδυάζει την πολιτική πρακτική και την δημιουργία της ταυτότητας. Η οριοθέτηση από την άλλη είναι καθοριστική για την δημιουργία μιας ταυτότητας. Ο «εαυτός» μπορεί να δημιουργηθεί με βάση αυτήν την οριοθέτηση (Neumann 1999, σελ. 111). Ο καθορισμός του τι συνιστούν οι ταυτότητες (εξωτερικής πολιτικής) είναι ένα σύνθετο, ίσως και αδύνατο, εγχείρημα. Οι νόρμες, οι αξίες και οι ταυτότητες είναι δύσκολο να αποδειχθούν εμπειρικά, καθώς μεταδίδονται κυρίως στη γλώσσα. Και έτσι λοιπόν μπορούν να ερμηνευτούν με διαφορετικούς τρόπους. Αλλά είναι ακριβώς οι πολυάριθμες δυνατότητες ερμηνείας που κάνουν ενδιαφέρουσα την αντιμετώπισή της. Οποιαδήποτε προσπάθεια καθορισμού των αντίστοιχων ταυτοτήτων θα πρέπει να απέχει και αντί αυτού θα πρέπει να εξεταστούν πιθανές ερμηνείες της κατασκευής της ταυτότητας. Μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση σε αυτό είναι ότι οι κρατικές ταυτότητες χτίζονται μέσω της αλληλεπίδρασης μεταξύ των πολιτικών φορέων λήψης αποφάσεων. Όσον αφορά τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας, σύμφωνα με τον Christer Pursiainen, οι διάφορες απόψεις για τον τρόπο διεξαγωγής των διαπραγματεύσεων και οι προσδοκίες σχετικά με τα αποτελέσματα συγκεντρώνονται στις διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών. Ενώ η πλευρά της ΕΕ υποθέτει ότι μπορεί να έχει το προβάδισμα μέσω αμοιβαίας εξάρτησης και του σημαντικού ρόλου των διεθνών οργανισμών, η ρωσική πλευρά πιστεύει ότι οι διαπραγματεύσεις και η διεθνής συνεργασία παράγουν είτε νικητές είτε ηττημένους. Αντί για μια διαφορά στα πρότυπα και τις αξίες, αυτό σημαίνει μια διαφορά όσον αφορά τις πρακτικές διαπραγμάτευσης (Pursiainen 2008, σελ. 167). Αυτή η διαφορά συμβάλλει στο γεγονός ότι δημιουργείται μια συγκεκριμένη αντίληψη για τις αντίστοιχες ταυτότητες. Ο Wendt λέει:

“The daily life of international politics is an ongoing process of states taking identities in relations to Others, casting them into corresponding counteridentities, and playing out the result.”(Wendt 1999, 21).

Σύμφωνα με τον Σεργκέι Μεντβέντεφ, η ΕΕ παρουσιάζεται ως μεταμοντέρνος δρών που έχει διδαχθεί από τον εθνικισμό και τους πολέμους και αποτελεί πρότυπο για τις γειτονικές της χώρες. Η ΕΕ βλέπει τη Ρωσία ως ένα κράτος σε μετάβαση, το οποίο θα πρέπει να υιοθετήσει τις αξίες και τα πρότυπα της ΕΕ. Από την άλλη πλευρά, η ταυτότητα της Ρωσίας είναι αγκυροβολημένη στο παρελθόν ως υπερδύναμη και έχει την άποψη ότι είναι ένα κράτος που έχει συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη του «ευρωπαϊκού πολιτισμού». Από τη δεκαετία του 2000 και μετά, μια «αντιδυτική» στάση προστέθηκε στην δημιουργία της ταυτότητας (Medvedev 2008, σελ. 14).

Είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη οι θεωρίες της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ καθώς και οι κανόνες και οι αξίες της ΕΕ.

1.2 Θεωρίες για την εξωτερική πολιτική της ΕΕ

Στην αρχή πρέπει να δηλωθεί ότι υπάρχουν πολλές θεωρίες και προσεγγίσεις για την εξωτερική πολιτική της ΕΕ, αλλά καμία γενική θεωρία. Για παράδειγμα στην έρευνα εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ υπάρχουν νεορεαλιστικές, κονστρουκτιβιστικές και Ινστιτουσιοναλιστικές προσεγγίσεις για τη θεωρητική εννοιολόγηση. Το πρόβλημα, ωστόσο, είναι ότι οι καθιερωμένες θεωρίες των διεθνών σχέσεων που βασίζονται στο κράτος ως κεντρικό παράγοντα. Εκτός από τον «κρατοκεντρισμό» στη θεωρία, υπάρχει επίσης το παράδοξο μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας όσον αφορά την αποτελεσματικότητα της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ, πράγμα που σημαίνει ότι μια συνεκτική εξωτερική πολιτική δύσκολα μπορεί να εφαρμοστεί (Gordon 1997/98, σελ. 100). Οι νεορεαλιστικοί σκεπτικιστές βλέπουν την εξωτερική πολιτική της ΕΕ ως πολιτικές με ελάχιστη ενιαία συναίνεση των εθνικών κυβερνήσεων. Προκειμένου να διασφαλιστεί η ενιαία συναίνεση στην εξωτερική πολιτική, έγιναν ορισμένες αλλαγές στη Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Δεκεμβρίου 2009. Η πιο προφανής αλλαγή είναι η εισαγωγή του γραφείου του ύπατου Εκπροσώπου για την Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφάλειας, ο οποίος είναι επίσης Αντιπρόεδρος της ΕΕ (Dembinski 2010, σελ. 9). Η καθιέρωση της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης δείχνει την «γραφειοκρατικοποίηση της εξωτερικής πολιτικής» της ΕΕ. Μεταξύ άλλων, αυτό θα πρέπει να είναι ένα ορατό σημάδι προς τον έξω κόσμο για την καθιέρωση της ΕΕ ως ενωμένου παράγοντα εξωτερικής πολιτικής.

1.2.1 ΕΕ και Θεσμικός διακυβερνητισμός

Ο Θεσμικός διακυβερνητισμός είναι η συνηθέστερη μορφή διεθνούς συνεργασίας μεταξύ των κρατών. Υπό αυτήν την έννοια η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει το πλεονέκτημα ότι επιτρέπει στα κράτη μέλη της να συνεργάζονται και ενδεχομένως να αναλαμβάνουν συντονισμένη δράση χωρίς να θυσιάζουν την εθνική τους ανεξαρτησία. Ωστόσο η βασική αδυναμία του Θεσμικού διακυβερνητισμού είναι η διατήρηση της κρατικής κυριαρχίας. Ουσιαστικά, περιορίζει το φάσμα της διεθνούς συνεργασίας σε εκείνους τους τομείς όπου υπάρχει αμοιβαία εμπιστοσύνη και τα εθνικά συμφέροντα συμπίπτουν (Andrew Heywood 2018). Την έννοια του Θεσμικού διακυβερνητισμού διατύπωσε ο Andrew Moravcsik καθώς μελετούσε την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και συγκεκριμένα την «Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη». Οι συνέπειες της Ευρωπαϊκής ενοποίησης κατά τον Moravcsik ήταν τρεις: η διακυβερνητική συνεργασία κυβερνητικών ελίτ, ο συμβιβασμός στον ελάχιστο κοινό παρονομαστή και η προστασία της εθνικής κυριαρχίας. Κατά τον εν λόγω συγγραφέα η δημιουργία και οι επιτυχίες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων οφείλονται σε σκληρές διακρατικές διαπραγματεύσεις και συμβιβασμούς μεταξύ των σημαντικότερων κρατών, της Γαλλίας και της Γερμανίας. (Κουσκουβέλης 2004, σελ.80)

Ως συνέπεια των εν λόγω διαπραγματεύσεων και συμβιβασμών θα εξεταστεί ο ρόλος που διαδραματίζουν οι κανόνες και οι αξίες στην εξωτερική πολιτική της ΕΕ.

«Η Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών.» (άρθρο 2, ΣΕΕ).

Εκτός από αυτές τις θεμελιώδεις αξίες, «βιώσιμη ανάπτυξη», «οικονομία της αγοράς», «καταπολέμηση των διακρίσεων», «συμμόρφωση με το διεθνές δίκαιο», «σεβασμός στις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών» και «αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών και των λαών» (βλ. Άρθρο 3, παράγραφοι 3 και 5 ΣΕΕ).

Επιπλέον, πρέπει να τονιστούν οι φιλελεύθερες νόρμες όπως το «ελεύθερο εμπόριο», η «κυριαρχία» ή ο «περιορισμός» και η κατανόηση ότι μόνο η δημοκρατία δημιουργεί ειρήνη μεταξύ των κρατών.

«Ελεύθερο εμπόριο» επειδή:

«Στις σχέσεις της με τον υπόλοιπο κόσμο, η Ένωση προστατεύει τις αξίες και τα συμφέροντά της [...]. Συμβάλλει στο [...] ελεύθερο και δίκαιο εμπόριο [...]. (Άρθρο 3, παράγραφος 5, ΣΕΕ).

«Κυριαρχία» γιατί:

«Η Ένωση σέβεται τις ουσιώδεις λειτουργίες του κράτους, ιδίως δε τις λειτουργίες που αποβλέπουν στη διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας, τη διατήρηση της δημόσιας τάξης και την προστασία της εθνικής ασφάλειας. Ειδικότερα, η εθνική ασφάλεια παραμένει στην ευθύνη κάθε κράτους μέλους.. » (Άρθρο 4β)

«Συγκράτηση» λόγω

«της αρχής της επικουρικότητας της ΕΕ, δηλαδή η ΕΕ ενεργεί μόνο στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων που της ανατίθενται με σύμβαση» (άρθρο 5, ΣΕΕ).

Οι αξίες και τα πρότυπα που ισχύουν εντός της ΕΕ αποτελούν επίσης τη βάση για τις εξωτερικές σχέσεις και έτσι εφαρμόζονται προς τα έξω (Dembinski 2010, σελ. 15), επειδή:

Η Ένωση αναπτύσσει προνομιακές σχέσεις με τις γειτονικές χώρες, με στόχο την εγκαθίδρυση χώρου ευημερίας και καλής γειτονίας, ο οποίος θεμελιώνεται στις αξίες της Ένωσης και χαρακτηρίζεται από στενές και ειρηνικές σχέσεις βασιζόμενες στη συνεργασία» (Άρθρο 8, ΣΕΕ).

Οι αξίες και οι κανόνες της ΕΕ φαίνονται όχι μόνο στη Συνθήκη της Λισαβόνας, αλλά σε όλες τις συνθήκες και τις δηλώσεις της ΕΕ, όπου το ιστορικό υπόβαθρο παίζει επίσης σημαντικό ρόλο. Η έμφαση στην ειρήνη και την ελευθερία στην ιδρυτική συνθήκη πρέπει να γίνει κατανοητή στο πλαίσιο της άμεσης μεταπολεμικής περιόδου (Manners 2002, σελ.243).

Στην εξωτερική της πολιτική, η ΕΕ βασίζεται στις αξίες και τα πρότυπα ως μέσο άσκησης επιρροής σε τρίτα μέρη, καθώς έχει περιορισμένα μέσα (όπως ο στρατός) και τοποθετείται ως διεθνής παράγοντας που σκόπιμα απέχει από τη χρήση αυτών των μέσων (Haukkala 2005, σελ. 2). Ένας δρών μπορεί να αναγκάσει κάποιον να κάνει κάτι χρησιμοποιώντας βία, απειλώντας τον ή προσπαθώντας να τον επηρεάσει (Smith 2005, σελ. 67). Η επιρροή συμβαίνει όταν ένας δρών παρουσιάζει τις αξίες του ως επιτυχημένες και δείχνει στους άλλους δρώντες ότι αξίζει να τον μιμηθούν. Μέσα από την «έλξη» του ο δρών καταφέρνει να επηρεάσει και να πείσει τους άλλους, μέσω των οποίων μπορεί να υλοποιήσει τους στόχους του. Ο Joseph Nye αποκαλεί αυτήν την «ήπια δύναμη» σε αντίθεση με τη «σκληρή δύναμη» όπως η απειλή στρατιωτικής δύναμης ή οικονομικών κυρώσεων (Nye 2004, σελ.5). Σε σχέση με την ΕΕ, η «έλξη» αναφέρεται στο γεγονός ότι η οικονομική της επιτυχία συνδέεται με τις φιλελεύθερες αξίες και αρχές για τις οποίες στηρίζεται. Η ΕΕ μπορεί να τοποθετηθεί ως πρότυπο εδώ. Ωστόσο, εάν μειωθεί η (οικονομική) επιτυχία της ΕΕ, ο ισχυρισμός ότι πρέπει να θεωρηθεί ως πρότυπο από άποψη αξιών και αρχών είναι άκυρη (Haukkala 2010, σελ. 41). Εάν αυτό παραμείνει, η ΕΕ έχει την ικανότητα να πείσει τα κράτη να τηρήσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου, μέσω της οποίας η ΕΕ μπορεί να εφαρμόσει την ιδέα της «τάξης» (Smith 2005, σελ. 79).

Ο Ian Manners περιγράφει την ΕΕ ως «κανονιστική δύναμη», υιοθετώντας το επιχείρημα του E.H. Carr ότι υπάρχει οικονομική, στρατιωτική δύναμη και «εξουσία επί της γνώμης» (= power over opinion). Συνεπώς, η ΕΕ δεν ασκεί επιρροή μέσω στρατιωτικών ή οικονομικών μέσων, αλλά διαδίδει τις αξίες της θεσμοθετώντας σχέσεις με τρίτες χώρες και συνάπτοντας συμφωνίες συνεργασίας (Manners 2002, σελ. 244).

Οι σχέσεις με τη Ρωσία θεσμοθετούνται μέσω της Συμφωνίας Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας. Αυτό καθορίζει τις «κοινές αξίες» καθώς και τη διάταξη ότι η συμφωνία μπορεί να διαλυθεί εάν δεν τηρηθούν αυτοί οι κανόνες και οι αξίες. Η παραβίαση των αξιών της ΕΕ συνεπώς έχει και νομικές συνέπειες.

Στην εξωτερική της πολιτική η ΕΕ χρησιμοποιεί «**θετικούς**» και «**αρνητικούς όρους**». Το πρώτο σημαίνει ότι προσφέροντας οικονομικά οφέλη όπως πρόσβαση στην εσωτερική αγορά, οικονομικούς πόρους και τεχνική υποστήριξη, η ΕΕ μπορεί να απαιτήσει βαθιές μεταρρυθμίσεις σύμφωνα με τις αξίες της. «Αρνητικός όρος» σημαίνει ότι η ΕΕ έχει στη διάθεσή της κυρώσεις,

όπως η άρση ή ο περιορισμός συμφωνιών και προγραμμάτων ή εμπορικών εμπόργκο, εάν δεν τηρούνται οι αξίες τους (Haukkala 2005, σελ. 15).

Ωστόσο, όπως επικρίνει η Karen Smith, τα μέτρα «αρνητικής προϋποθέσεως» εφαρμόζονται σε διαφορετικές περιπτώσεις ανάλογα με την τρίτη χώρα. Αυτό εξαρτάται από τη «στρατηγική σημασία» της τρίτης χώρας καθώς και από τις διαφορετικές θέσεις των χωρών της ΕΕ όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των κυρώσεων (Smith 2005, σελ. 75). Σε αυτό το πλαίσιο, πιστεύω ότι η ΕΕ επέβαλε κυρώσεις στη Λευκορωσία για τη μη συμμόρφωση με τις δημοκρατικές αξίες και τις αξίες του κράτους δικαίου αλλά και για την αεροπειρατεία σε επιβατηγό αεροπλάνο τον Απρίλιο του 2021 ενώ δεν συζητούνται κυρώσεις για τη Ρωσία, κάτι που οφείλεται κυρίως στη σημασία της ως προμηθευτής ενέργειας, αν και πρέπει να προσθέσουμε ότι η κατάσταση στη Λευκορωσία και τη Ρωσία δεν θα πρέπει να είναι «άμεσα συγκρίσιμη».

Το ερώτημα αν και σε ποιο βαθμό η ΕΕ έχει «ταυτότητα εξωτερικής πολιτικής» δεν θα εξεταστεί στην παρούσα εργασία, καθώς το ζήτημα της «ευρωπαϊκής ταυτότητας» από μόνο του είναι εξαιρετικά αμφιλεγόμενο ζήτημα και ο ορισμός αυτού δεν είναι ο στόχος αυτής της εργασίας. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί, όπως θα αναφερθεί στα επόμενα κεφάλαια, ότι η «διάχυση αξιών» αποτελεί τον κύριο παράγοντα των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ. Τα όρια αυτής της πολιτικής μπορούν να απεικονιστούν καλά χρησιμοποιώντας το παράδειγμα της Ρωσίας

1.3 Θεωρίες για τη ρωσική εξωτερική πολιτική

1.3.1 Κλασικός Ρεαλισμός και Νεορεαλισμός

Η θεώρηση του Κλασικού ρεαλισμού πρωτοεμφανίστηκε στην αρχαία Ελλάδα από τον Θουκυδίδη στο έργο του «Ιστορία» (Κουσκουβέλης 2004, σελ. 58). Οι πιο γνωστοί Ρεαλιστές μεταξύ άλλων είναι και ο Μακιαβέλι, ο Χομπς, ο Κλάουζεβιτς και τον 20^ο αιώνα οι Ε.Η. Carr, Ν. Spykman, Hans Morgenthau, Raymond Aron, Henry Kissinger, Ζ. Brezinski, Σ. Huntington και άλλοι. Ξεκινώντας από την φύση του ανθρώπου κατά την οποία ο άνθρωπος είναι ένα επιθετικό και εγωιστικό ον, ο Hans Morgenthau βλέπει την συμπεριφορά αυτή του ανθρώπου να αντικατοπτρίζεται επίσης στη συμπεριφορά των κρατών. Τα κυρίαρχα έθνη-κράτη προσπαθούν πάντα να εφαρμόσουν τα αντίστοιχα συμφέροντά τους και να συσσωρεύσουν εξουσία σε ένα διεθνές σύστημα που χαρακτηρίζεται από αναρχία (χωρίς υπέρτατη αρχή).

Πάνω απ' όλα, η αρνητική ανθρώπινη εικόνα του ρεαλισμού, στην οποία η ώθηση προς την εξουσία και τον εγωισμό θεωρούνται ως «φυσική», απορρίπτεται στην περαιτέρω ανάπτυξη της θεωρίας, του νεορεαλισμού. Ο νεορεαλισμός όπως και ο ρεαλισμός, κατανοεί τη συμπεριφορά των κρατών σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και κυρίως ασφάλειας και άμυνας αποδεχόμενος την «προσωποποίηση» του «λογικού» κράτους και την προϋποτιθέμενη και μη οριζόμενη γενική

έννοια του «εθνικού συμφέροντος» «Η σύγκρουση και ο πόλεμος έχουν τις ρίζες τους στην ανθρώπινη φύση». Στη ρεαλιστική θεωρία, οι άνθρωποι είναι από τη φύση τους «κακοί», «εγωιστές» και «έχουν εμμονή με την εξουσία».

Ως συνέχεια του ρεαλισμού, τα συμφέροντα ασφάλειας των κρατών και η υπόθεση ότι κάθε κράτος επικεντρώνεται στο καλό του και δεν είναι πρόθυμο να συνεργαστεί βρίσκονται στο επίκεντρο του νεορεαλισμού. Ο Kenneth Waltz στο βιβλίο του «Man, State and War», λέει ότι:

“Each state pursues its own interests, however defined, in ways that it judges best. Force is a mean of achieving the external end of states because there exists no consistent, reliable process of reconciling the conflicts of interests that inevitably arise among similar units in a condition of anarchy” (Waltz 2001, 238)”

Σύμφωνα με αυτό, δεν υπάρχει ανώτερη αρχή με μονοπώλιο ισχύος στο διεθνές σύστημα, υπάρχει αναρχία και η αρχή ότι τα κράτη πρέπει να βοηθήσουν τον εαυτό τους και να φροντίσουν για την ασφάλειά τους. Ένα σημαντικό σημείο του νεορεαλισμού είναι ότι όλα τα κράτη, παρά τα διάφορα πολιτικά τους συστήματα, έχουν τους ίδιους στόχους εξωτερικής πολιτικής, δηλαδή να εξασφαλίσουν τη δική τους ύπαρξη ενόψει της συνεχούς απειλής από άλλα κράτη. Σύμφωνα με αυτό, τα κράτη προσπαθούν συνεχώς να αντισταθμίσουν τις ανισότητες στην εξουσία στο διεθνές σύστημα και για να το κάνουν αυτό, συνάπτουν επίσης συνεργασία ώστε οι μεμονωμένοι φορείς να μην γίνουν πολύ ισχυροί.

Ένας άλλος υποστηρικτής του νεορεαλισμού είναι ο John Mearsheimer. Ο Mearsheimer διατύπωσε τον «επιθετικό ρεαλισμό» όπου μελετά τα κυρίαρχα/ισχυρά κράτη και την πολιτική τους. Ο Waltz και ο Mearsheimer ουσιαστικά διαμορφώνουν τις προσεγγίσεις ανάλυσης του νεορεαλισμού. Ωστόσο ο επιθετικός ρεαλισμός διαφέρει από τον αμυντικό ρεαλισμό του Waltz στο σημείο που αφορά το μέγεθος της ισχύος που ένα κράτος επιζητά να αποκτήσει (Σπυρόπουλος 2010, σελ. 87). Σύμφωνα με τον Mearsheimer, οικονομικοί και στρατιωτικοί παράγοντες παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στη διεθνή πολιτική. Σύμφωνα με τον «επιθετικό νεορεαλισμό» του Mearsheimer, η οικονομία ενός έθνους-κράτους θα πρέπει να έχει τους απαραίτητους πόρους και την τεχνική πρόοδο ως προϋπόθεση, αλλά το πιο σημαντικό είναι ένας ισχυρός στρατός ο οποίος αποτελεί την εγγύηση για την ασφάλεια του κράτος και για την αύξηση της ισχύος. Συνεπώς, κατά τον Mearsheimer, η ισχύς είναι το πιο σημαντικό κριτήριο. Ο Mearsheimer τονίζει ότι σπάνια τα ισχυρά κράτη στη διεθνή πολιτική είναι ικανοποιημένα από το υφιστάμενο Status Quo. Αυτό συμβαίνει επειδή το άναρχο διεθνές σύστημα υποχρεώνει τα ισχυρά κράτη να μεγιστοποιήσουν αφενός την ισχύ τους και αφετέρου την ασφάλεια τους. Ως εκ τούτου, οι μεγάλες δυνάμεις συμπεριφέρονται με τρόπο επιθετικό όχι επειδή θέλουν να συμπεριφέρονται έτσι αλλά νιώθουν την υποχρέωση να επιζητούν περισσότερη ισχύ, αν θέλουν να μεγιστοποιήσουν την πιθανότητα επιβίωσης τους. (Σπυρόπουλος 2010, σελ. 88).

Διεθνείς οργανισμοί, ΜΚΟ και διεθνικές εταιρείες παίζουν έναν δευτερεύοντα ρόλο στη θεωρία του νεορεαλισμού. Οι μόνοι δρώντες είναι τα κράτη. Η κριτική του νεορεαλισμού προέρχεται κυρίως από την κονστρουκτιβιστική πλευρά. Ο Alexander Wendt επικρίνει το γεγονός ότι οι νεορεαλιστές βλέπουν την αναρχία και την αρχή της αυτοβοήθειας ως δομικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος. Σύμφωνα με τον Wendt, η αναρχία, η αυτοβοήθεια και η πολιτική εξουσίας δημιουργούνται κοινωνικά και εξαρτώνται από διαδικασίες και όχι από τη δομή (Wendt 1992, σελ. 394). Πολλοί θετικιστές διεθνολόγοι δεν θα διαφωνούσαν με αυτή την άποψη αλλά οι μετα-θετικιστές έχουν επικρίνει την θετικιστική προσέγγιση τους στη βάση του ότι δεν τη λαμβάνει επαρκώς υπόψη, αγνοώντας τις διαδικασίες υπό τις οποίες έχει προκύψει η πραγματικότητα (Κουσκουβέλης 2004, σελ. 95). Τέλος, οι θεσμικοί (institutionalists) επικρίνουν ότι τα κράτη δεν επικεντρώνονται κυρίως στην αυτοβοήθεια, αλλά μάλλον στη συνεργασία για να μπορέσουν να μετριάσουν τις απειλές από άλλα κράτη.

2. Ιστορική αναδρομή των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας-ΕΕ

2.1 Ανασκόπηση των σχέσεων μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας - ΕΣΣΔ

Αν ξεκινούσαμε από τον Οκτώβριο του 1917 την εξουσία στη Ρωσία είχαν καταλάβει οι Μπολσεβίκοι και η κρατική εξουσία εφαρμόστηκε με το σοσιαλιστικό μοντέλο. Το σοβιετικό σύστημα είχε αλλάξει τις σχέσεις με την Ευρώπη. Κατά τη διάρκεια του εκσυγχρονισμού του κράτους και της προλεταριακής επανάστασης, οι κομμουνιστές δεν προσανατολίζονταν προς τις δυτικές αξίες και θεσμούς.

Παρόλα αυτά με τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο όλα άλλαξαν ξανά και δημιουργήθηκε μια Νέα Παγκόσμια Τάξη. Ο Κόκκινος Στρατός απελευθέρωσε τις δυτικές περιοχές της Σοβιετικής Ένωσης και μεγάλα τμήματα της Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης από την κυριαρχία της ναζιστικής Γερμανίας. Η κυριαρχία της Σοβιετικής Ένωσης εξαπλώθηκε πολύ στην Κεντρική Ευρώπη. Η Πολωνία, η Τσεχοσλοβακία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία, η Βουλγαρία, οι Βαλτικές χώρες και η Ανατολική Γερμανία έγιναν «δορυφορικά κράτη» της Μόσχας μετά το 1945. Δημιουργήθηκε έτσι μια Νέα Παγκόσμια Τάξη με δύο υπερδυνάμεις, τη Σοβιετική Ένωση και τις ΗΠΑ στον δυτικό κόσμο. (Michael Jabara Carley 2000)

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ήταν η αποφασιστική αφετηρία για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, η οποία επιτεύχθηκε με μια διαρκή ειρηνική συνύπαρξη κρατών και λαών στην ευρωπαϊκή ήπειρο, καθώς και με την ανοικοδόμηση της γεωργίας. Με τη δικτύωση των στρατηγικά σημαντικών οικονομικών τομέων, θα πρέπει να εξασφαλιστεί μια μακροπρόθεσμη ειρήνη μεταξύ των πρώην αντιπάλων και, ως εκ τούτου, θα πρέπει να επιτευχθεί η πολιτική προσέγγιση και η διαρκής συμφιλίωση των εμπλεκόμενων κρατών. Στο Παρίσι λοιπόν, στις 18 Απριλίου η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και οι Κάτω Χώρες υπέγραψαν τη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) και τέθηκε ο ακρογωνιαίος λίθος της σημερινής ΕΕ. Στη Διάσκεψη της Μεσσήνης το 1955, τα έξι κράτη της ΕΚΑΧ ετοιμάστηκαν να επεκτείνουν την οικονομική τους συνεργασία επεκτείνοντας τη συνεργασία τους σε ολόκληρη την οικονομία και σε όλο το εμπόριο. Αυτό οδήγησε στα επόμενα βήματα προς την ολοκλήρωση στην Ευρώπη. Το 1957 υπογράφηκε η Συνθήκη της Ρώμης με την οποία τα έξι κράτη της ΕΚΑΧ ίδρυσαν την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ). (Marina Lazareva 2014)

Η Δυτικοευρωπαϊκή Κοινότητα έχει γίνει ελκυστική και για άλλες χώρες και το 1973 πραγματοποιήθηκε η πρώτη διεύρυνση («Βόρεια Επέκταση»). Η Δανία, η Ιρλανδία και η Μεγάλη Βρετανία έγιναν νέα μέλη της ΕΚ. Το 1979 δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (EMS), το οποίο βασίζεται σε μια ευρωπαϊκή νομισματική μονάδα. Την ίδια χρονιά πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά η απευθείας εκλογή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Η

χώρα μας, η Ελλάδα προσχώρησε στην ΕΚ το 1981 και η Πορτογαλία και η Ισπανία το 1986. Το 1987, θεσπίστηκαν οι Ενιαίες Ευρωπαϊκές Πράξεις (ΕΟΧ). Το 1993 τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη του Μάαστριχτ και έτσι ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ καθιέρωσε επίσης μια κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) και τη δημιουργία ευρωπαϊκής ιθαγένειας. Επιπλέον, καθιερώθηκε η πλήρης οικονομική και νομισματική ένωση και το κοινό νόμισμα το 1999.

Δεδομένου ότι τέτοιοι σημαντικοί μετασχηματισμοί πραγματοποιήθηκαν στην ΕΕ στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ιδίως μετά την επικύρωση της Συνθήκης του Μάαστριχτ, η ΕΕ ασχολήθηκε πρωτίστως με την εσωτερική πολιτική. Έτσι, η Ρωσία και ολόκληρη η ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική είχαν μικρότερη σημασία για την Ένωση. Ωστόσο, η ΕΟΚ (ΕΕ) έκανε ένα σημαντικό βήμα σε διμερές επίπεδο με τη Σοβιετική Ένωση και υπέγραψε συμφωνία εμπορίου και συνεργασίας τον Δεκέμβριο του 1989. Ως εκ τούτου, αυτό οδήγησε σε μια δυναμική ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ της ΕΟΚ (ΕΕ) και της ΕΣΣΔ. Ο πρώην πρόεδρος της ΕΣΣΔ Μιχαήλ Γκορμπατσόφ μιλά στο βιβλίο του «(Perestroika) and new thinking for our country and for the world» για «κοινό ευρωπαϊκό σπίτι» και βλέπει τη Ρωσία ως «κάτοικο» σε αυτό το σπίτι:

“Europe is indeed a common home where geography and history have closely interwoven the destinies of dozens of countries and nations. Of course, each of them has its own problems, and each wants to live its own life, to follow its own traditions. Therefore, developing the metaphor, one may say: the home is common, that is true, but each family has its own apartment, and there are different entrances, too. But it is only together, collectively, and by following the sensible norms of coexistence that the Europeans can save their home, protect it against a conflagration and other calamities, make it better and safer, and maintain it in proper order” (Gorbachev Michail 1987)

Η πολιτική του Γκορμπατσόφ είχε γεννήσει ελπίδες στη Δύση ότι η Ρωσία θα «εξευρωπαϊστεί». Επιπλέον, στη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Ρώμη τον Δεκέμβριο του 1990, οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις στη Σοβιετική Ένωση θεωρήθηκαν σημαντική συμβολή στην επίτευξη της ειρήνης και της σταθερότητας στην Ευρώπη και στον κόσμο. Εκείνη την εποχή, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε επίσης να στηρίζει την ΕΣΣΔ μεταφέροντας «τεχνογνωσία» και παρέχοντας ανθρωπιστική βοήθεια. Η απόφαση αυτή εφαρμόστηκε μέσω του προγράμματος βοήθειας TACIS (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States), ο κανονισμός του οποίου εγκρίθηκε από το Συμβούλιο Υπουργών της ΕΕ τον Ιούλιο του 1991. Στις αρχές της δεκαετίας του '90 η Σοβιετική Ένωση έπεσε σε βαθιά κρίση. Η μία πρώην σοβιετική δημοκρατία μετά την άλλη κήρυξε την ανεξαρτησία της. Το Σύμφωνο της Βαρσοβίας διαλύθηκε επίσης την ίδια χρονιά και αργότερα αρκετές χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ έγιναν μέλη του ΝΑΤΟ. Έτσι, η Ρωσία είχε δει τη στρατιωτική απειλή καθώς το ΝΑΤΟ άρχισε

να πλησιάζει όλο και περισσότερο στα κρατικά της σύνορα. Ένα μήνα μετά τη συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Ρώμη της Ιταλίας, στις 19 Αυγούστου 1991, οργανώθηκε από το Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης (CPSU) πραξικόπημα (του Αυγούστου) εναντίον του γενικού γραμματέα της ΕΣΣΔ Μιχαήλ Γκορμπατσόφ. Μετά το πραξικόπημα, η Σοβιετική Ένωση διαλύθηκε τον Δεκέμβριο του 1991. Η κατάρρευση του παγκόσμιου σοσιαλιστικού κράτους άλλαξε τη γεωπολιτική κατάσταση στον κόσμο. (Tatiana Zonova 2015)

3. Σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας σε ένα μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον

Οι σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας έχουν δει πολλά скаμπανεβάσματα τις τελευταίες δύο δεκαετίες και έχουν επιδεινωθεί από πολλές κρίσεις. Πολλά προβλήματα στις αμοιβαίες σχέσεις που προέκυψαν μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης επηρέασαν τη ρωσοευρωπαϊκή εταιρική σχέση. Η ΕΕ αναμένει από τη Ρωσία να οικοδομήσει μια αποτελεσματική δημοκρατία και υπάρχει αρνητική στάση στην ΕΕ για ορισμένες πτυχές της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας. Η ρωσική ηγεσία κατηγορείται συχνά ότι παρεκκλίνει από τις δημοκρατικές αξίες και τις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που στηρίζουν την εταιρική σχέση ΕΕ-Ρωσίας. Υπάρχουν θεμελιώδεις διαφορές απόψεων σε ορισμένα ζητήματα, ιδίως όσον αφορά τις ευκαιρίες ανάπτυξης και τις θεσμικές μορφές δημοκρατίας, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Επιπλέον, στην Ευρώπη παραμένει υψηλό επίπεδο δυσπιστίας προς την πολιτική ελίτ στη Ρωσία.

3.1 Κοινή στρατηγική της ΕΕ για τη Ρωσία

Η «Κοινή Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Ρωσία» που εγκρίθηκε το 1999 αποσκοπούσε στη διασφάλιση μιας συνεκτικής προσέγγισης της ΕΕ έναντι της Ρωσίας μέσω των διμερών συμφωνιών που καλλιεργούσαν τα κράτη μέλη της ΕΕ με την Ρωσία. Η «κοινή στρατηγική» θα πρέπει επομένως να συμβάλει στον καλύτερο συντονισμό και στη συνοχή των επιμέρους πολιτικών της Ρωσίας (Hughes 2006, 4). Ενώ η Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας με τη Ρωσία επικεντρώνεται στην οικονομική συνεργασία, η ΕΕ καθορίζει τους «στρατηγικούς της στόχους» στην «Κοινή Στρατηγική» όπως είναι:

- μια σταθερή, ανοιχτή και πλουραλιστική δημοκρατία στη Ρωσία που είναι προσηλωμένη στο κράτος δικαίου και χρησιμεύει στη στήριξη μιας ευημερούσας οικονομίας της αγοράς [...].
- η διατήρηση της σταθερότητας στην Ευρώπη, προώθηση της διεθνούς ασφάλειας και ανταπόκριση στις κοινές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η υφήλιος μέσω αυξημένης συνεργασίας με τη Ρωσία.

Η «Κοινή Στρατηγική» θα πρέπει να θεωρηθεί κυρίως ως πρόσκληση προς τα κράτη-μέλη της ΕΕ ώστε να ευθυγραμμίσουν τις αντίστοιχες πολιτικές τους για τη Ρωσία με τους κύριους

στόχους και αρχές που ορίζονται στο καταστατικό (της Κοινής Στρατηγικής). Επιπλέον, τα κράτη μέλη ενθαρρύνονται να συντονίσουν τα μέτρα τους έναντι της Ρωσίας στους διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΑΣΕ, ο ΟΗΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης και στα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Αναφέρεται επίσης ότι οι υποψήφιες χώρες καλούνται να συμμετάσχουν στην «Κοινή Στρατηγική» προωθώντας επαφές μεταξύ με Ρώσους και πολιτικούς της ΕΕ σε όλα τα επίπεδα και αυξάνοντας έτσι την ανταλλαγή στον τομέα του πολιτισμού και της εκπαίδευσης, οι οποίοι «αναφέρονται στη μακρά παράδοση της συμμετοχής της Ρωσίας στην οικοδόμηση του ευρωπαϊκού πολιτισμού». Επιπλέον, γίνεται αναφορά σε άλλους «τομείς δράσης», όπως οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις και η ολοκλήρωση, οι κοινοί στόχοι στην εξωτερική πολιτική, η συνεργασία σε ενεργειακά θέματα και η πυρηνική ασφάλεια, η αστυνομική συνεργασία στον τομέα του οργανωμένου εγκλήματος, η εμπορία ανθρώπων και ναρκωτικών και η ασφάλεια των συνόρων. Ένα άλλο βασικό στοιχείο της «Κοινής Στρατηγικής» είναι η επιδιωκόμενη ανάπτυξη μιας «Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης» (ΣΕΣΣ) που θα εξεταστεί παρακάτω και το γεγονός ότι «η κύρια ευθύνη για το μέλλον της Ρωσίας ανήκει στην ίδια τη Ρωσία».

Συνεπώς, όλα τα παραπάνω έχουν ως επιθυμητό σκοπό, η ΕΕ να μπορεί να ασκήσει επιρροή στη Ρωσία, ώστε η Ρωσία να έρθει πιο κοντά στην ιδέα της δημοκρατίας που προωθεί η ΕΕ. Η «κοινή στρατηγική» έχει μικρή σημασία για τη συγκεκριμένη δομή της σχέσης, η ΣΕΣΣ ωστόσο είναι θεμελιώδης σημασίας γι' αυτό. (Haukkala 2000, σελ. 11).

Οι σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας αναπτύχθηκαν έκτοτε με τη μορφή μιας «Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης». Αν και αυτός ο όρος χρησιμοποιείται τακτικά τόσο από την ΕΕ όσο και από την Ρωσία, δεν αναφέρεται σε κανένα από τα επίσημα έγγραφα που καθορίζουν τη νομική βάση της συνεργασίας τους. Επιπλέον, αυτός ο όρος (Στρατηγική Εταιρική Σχέση) δεν έχει ερευνηθεί επαρκώς από μελετητές, αν και χρησιμοποιείται συχνά σε επιστημονικά άρθρα: «Ο όρος «στρατηγική εταιρική σχέση», ωστόσο, δεν ορίζεται ως προς το περιεχόμενο. Αν και υπάρχει μια στρατηγική για τη Ρωσία σε ευρωπαϊκό-ρωσικό επίπεδο με τους λεγόμενους «τέσσερις κοινούς προσανατολισμούς» της ΣΕΣΣ, ο όρος αυτός καθαυτός δεν προσδιορίζεται ούτε σε αυτή τη συμφωνία. Γενικά, ο όρος αυτός εννοείται ότι σημαίνει ένα συγκεκριμένο, πολύ υψηλό επίπεδο φιλοδοξίας και προφίλ διακυβερνητικών σχέσεων». Η στρατηγική εταιρική σχέση είναι μια μακροπρόθεσμη και αμοιβαία επωφελής συνεργασία των ίδιων παραγόντων σε διεθνές επίπεδο για την επίλυση σημαντικών καθηκόντων. (Reinhold Bocklet 2009) Στη διπλωματική ρητορική, αυτός ο όρος δεν χρησιμοποιείται πάντα δικαιολογημένα, γεγονός που υποτιμά το νόημά του.

Είναι χαρακτηριστικό για μια «στρατηγική εταιρική σχέση» ότι:

- προγραμματίζεται μακροπρόθεσμα.

- έχει μια εκτενή ατζέντα σημαντικών έργων.
- βασίζεται σε μια πληθώρα ομοιοτήτων, συμπεριλαμβανομένων κοινών αξιών και κανόνων.
- χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό θεσμοθέτησης των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών επαφών.

Με βάση αυτό, ο όρος «στρατηγική εταιρική σχέση» μπορεί να οριστεί ως μια μακροπρόθεσμη και αμοιβαία επωφελής συνεργασία σε διεθνές επίπεδο που επιδιώκει κοινούς στόχους. Στη διπλωματική ρητορική, αυτός ο όρος δεν χρησιμοποιείται πάντα δικαιολογημένα, γεγονός που υποτιμά το νόημά του. (Reinhold Bocklet 2009)

Αφενός, η συνεργασία μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας σχεδιάζεται μακροπρόθεσμα και, μαζί με τη ΣΕΣΣ, περιλαμβάνει μια εκτενή ατζέντα σε διάφορες πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές πτυχές. Από την άλλη πλευρά, οι σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας χαρακτηρίζονται από διαφορές στο ζήτημα των κοινών αξιών και από έλλειψη θεσμοθέτησης των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών επαφών. Οι «Κοινές Αξίες» αποτελούν σημαντικό μέρος της «Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης» για την ΕΕ. Τονίζεται επίσης στο «Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την εφαρμογή της κοινής στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι της Ρωσίας:

«(...) ενώ η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι να χρησιμοποιεί την περιφερειακή συνεργασία ως μέσο δημιουργίας μιας δίκαιης διεθνούς τάξης και σχέσεων καλής γειτονίας οι οποίες θα βασίζονται σε κοινές αρχές» (Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου 2000).

Από το 2001 η Γενική Διεύθυνση Εξωτερικών Σχέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι υπεύθυνη για την πολιτική κατεύθυνση του προγράμματος. Η Επιτροπή συντάσσει ετήσιες εκθέσεις για τα έργα και την αποτελεσματικότητα του προγράμματος. Η τεχνική διαχείριση του έργου υπάρχει στο Europe Aid Co-operation Office.

Το 2007 το TACIS αντικαταστάθηκε από το ENPI (European Neighbourhood and Partnership Instrument). Το πρόγραμμα ENPI είναι χρηματοδοτικό μέσο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας. Η Ρωσία δεν συμμετέχει στο πρόγραμμα ENPI, καθώς η διμερής συνεργασία με την ΕΕ χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του μέσου εταιρικής σχέσης (PI: Partnership instrument). Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και την είσοδο της Ρωσίας ως νεοσύστατου κράτους στον κόσμο, ήταν εμφανής μια θετική εξέλιξη όσον αφορά τη συνεργασία της Ρωσίας με τη Δύση. Για τη Ρωσία, η ΕΕ είχε αναπτύξει την έννοια της Συμφωνίας Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας (ΣΕΣΣ) που θα αναφερθεί παρακάτω, η οποία προέκυψε από τη συμφωνία εμπορίου και συνεργασίας του 1989 με τη Σοβιετική Ένωση (TACIS 2018).

3.1.1 Συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας (ΣΕΣΣ)

Όπως αναφέρθηκε, η νομική βάση για τη συνεργασία μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας είναι η Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας (ή στα αγγλικά: Partnership and cooperation agreement «PCA») που υπογράφηκε το 1994. (Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 1997)

Με τη βοήθεια της ΣΕΣΣ:

- δημιουργείται το πλαίσιο για τον πολιτικό διάλογο μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας (άρθρο 1 ΣΕΣΣ),
- το εμπόριο και οι επενδύσεις ενισχύονται και για τις δύο πλευρές με βάση τις αρχές της οικονομίας της αγοράς και δημιουργούνται συνθήκες για μια μελλοντική ζώνη ελεύθερων συναλλαγών (άρθρο 1),
- υποστηρίζεται ο εκδημοκρατισμός της Ρωσίας και η μετάβαση στην οικονομία της αγοράς (άρθρο 1),
- η τήρηση των βασικών δημοκρατικών αρχών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τονίζεται ως βασικό στοιχείο της εταιρικής σχέσης (άρθρο 2),
- οι σχέσεις θεσμοθετούνται σε όλα τα επίπεδα: στο ανώτατο επίπεδο με τη μορφή συνόδων κορυφής δύο φορές το χρόνο μεταξύ του Προέδρου της Ρωσίας, του Προέδρου της Επιτροπής της ΕΕ και του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (άρθρο 7). Σε υπουργικό επίπεδο, πραγματοποιούνται συνεδριάσεις στο πλαίσιο του Συμβουλίου Συνεργασίας, το οποίο έχει ως αποστολή να διασφαλίσει την εφαρμογή της ΣΕΣΣ (άρθρα 7 και 90). Συναντήσεις εκπροσώπων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ρωσικού Κοινοβουλίου πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Συνεργασίας, η οποία υποτίθεται ότι θα παρακολουθεί τις δραστηριότητες του Συμβουλίου Συνεργασίας (άρθρα 9 και 97). Επιπλέον, υπάρχει η δυνατότητα συναντήσεων εμπειρογνομόνων (άρθρο 8).

Η συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας έχει ισχυρό οικονομικό χαρακτήρα, αλλά θα πρέπει να αξιολογηθεί. Αυτή η ολοκληρωμένη συμφωνία για την οικονομική συνεργασία, αλλά και για θέματα ασφάλειας και περιβάλλοντος, ενίσχυσε το καθεστώς της Ρωσίας ως το νόμιμο διάδοχο-κράτος της Σοβιετικής Ένωσης, όπως και η άποψη ότι η Ρωσία βρίσκεται σε μετάβαση στη δημοκρατία και την οικονομία της αγοράς (Hughes 2006, σελ. 4).

Εάν ένα συμβαλλόμενο μέρος κρίνει ότι το αντισυμβαλλόμενο μέρος δεν εκπλήρωσε υποχρέωσή του βάσει της συμφωνίας, μπορεί να λάβει τα κατάλληλα μέτρα (Άρθρο 107 ΣΕΣΣ). Αυτό το άρθρο ερμηνεύεται συχνά ότι σημαίνει ότι η μη συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις, συμπεριλαμβανομένου πρωτίστως του σεβασμού της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Ρωσία, μπορεί να οδηγήσει στον τερματισμό της συμφωνίας (Haukkala 2000, 6). Η συμφωνία αν και υπογράφηκε το 1994 μεταξύ των τότε κρατών μελών της ΕΕ και της Ρωσίας, το ΣΕΣΣ δεν τέθηκε σε ισχύ μέχρι το 1997, καθώς ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ είχαν αρνηθεί να το επικυρώσουν ως αντίδραση τους για τον 1ο πόλεμο στην Τσετσενία (1994-1996). Ακόμη και αν τελικά είχε επικυρωθεί, αργότερα η συνεργασία πάγωσε επειδή

όπως θα εξηγηθεί παρακάτω η οικονομική συνεργασία, η οποία και είναι ο κύριος στόχος της ΣΕΣΣ, συνδέεται με πολιτικά αιτήματα στον τομέα της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στη ΣΕΣΣ, οι «κοινές αξίες», δηλαδή ο σεβασμός των βασικών πολιτικών και οικονομικών ελευθεριών, η αναγνώριση των δημοκρατικών και συνταγματικών αρχών και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθορίζονται συμβατικά για πρώτη φορά. Η Ρωσία διαμαρτυρήθηκε αρχικά για αυτόν τον συμβατικό όρο (τα ανθρώπινα δικαιώματα), καθώς η πρόσβαση στην ευρωπαϊκή αγορά συνδέεται με την αξιολόγηση της διαδικασίας εκδημοκρατισμού από την πλευρά της ΕΕ και στη συνθήκη περιλαμβάνεται μια ρήτρα αποκλεισμού, αλλά τελικά η Ρωσία συμφώνησε.

3.1.2 Στρατηγική εταιρική σχέση

Η ΕΕ χρησιμοποιεί τη «στρατηγική εταιρική σχέση» ως μέσο στην εξωτερική της πολιτική για να εντείνει και να συντονίσει τις σχέσεις με στρατηγικά σημαντικές τρίτες χώρες και διεθνείς οργανισμούς. «Στρατηγικές συνεργασίες» υπάρχουν ήδη με τις ΗΠΑ, τον Καναδά, την Ιαπωνία, την Ινδία, τη Βραζιλία και το ΝΑΤΟ. Αναζητείται στρατηγική εταιρική σχέση με το Μεξικό, την Αφρικανική Ένωση και επίσης με τη Ρωσία.

Η ΣΕΣΣ είχε θητεία 10 ετών και έληξε το 2007. Συμφωνήθηκε να καταρτιστεί μια νέα συμφωνία που θα πρέπει να αντιστοιχεί στην «στρατηγική εταιρική σχέση» (Matthes Buhbe 2007). Οι διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν έκτοτε αλλά διακόπηκαν το 2008 λόγω των εντάσεων μεταξύ Πολωνίας, Λιθουανίας και Ρωσίας.

Μετά τη Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας, οι ηγέτες των δύο μεγάλων δυνάμεων συναντήθηκαν στην Αγία Πετρούπολη τον Μάιο του 2003 για να εγκρίνουν μια νέα ιδέα του Κοινού Οικονομικού Προσανατολισμού (Common Economic Space) που θα υλοποιηθεί μέσω των τεσσάρων κοινών προσανατολισμών συνεργασίας. Οι τέσσερις τομείς συνεργασίας περιλαμβάνουν:

- τον κοινό οικονομικό προσανατολισμό, δηλαδή την εναρμόνιση των κανόνων στην οικονομία προκειμένου να διευκολυνθούν οι επενδύσεις και το εμπόριο καθώς και η συνεργασία σε ενεργειακά και περιβαλλοντικά θέματα,
- τον προσανατολισμό ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, δηλαδή αστυνομική και δικαστική συνεργασία,
- τον κοινό προσανατολισμό για την εξωτερική ασφάλεια, π.χ. η επίλυση και η πρόληψη συγκρούσεων στην γειτονικές χώρες,
- τον κοινό προσανατολισμό για την έρευνα, την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, δηλαδή κυρίως τη χρηματοδότηση μέσω προγραμμάτων ανταλλαγής στον τομέα αυτό.

Αυτοί οι τέσσερις τομείς επρόκειτο να εφαρμοστούν μέσω του θεσμικού πλαισίου που θεσπίστηκε με τη συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας (ΣΕΣΣ). Δημιουργήθηκε επίσης

ένα Συμβούλιο Μόνιμης Εταιρικής Σχέσης, μετά από προηγούμενες διμερείς συναντήσεις μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ.

Όπως και στη ΣΕΣΣ, από την άποψη της ΕΕ, πρέπει επίσης να δοθεί έμφαση στις κοινές αξίες και στη «στρατηγική εταιρική σχέση», επίσης με την άποψη ότι να είναι σε θέση να αναστείλει τη «στρατηγική εταιρική σχέση» εάν κάποιο συμβαλλόμενο μέρος δεν συμμορφώνεται με τις δημοκρατικές αρχές, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις αρχές του κράτους δικαίου που ορίζονται σε αυτή (στην στρατηγική εταιρική σχέση) (Matthes Buhbe 2007). Πριν από τη σύνοδο κορυφής ΕΕ-Ρωσίας το 2006, ο Βλαντιμίρ Πούτιν κατέστησε σαφές ότι η «στρατηγική εταιρική σχέση» θα πρέπει να είναι μια εταιρική σχέση που να βασίζεται σε ίσα δικαιώματα και σε κοινές αξίες, αλλά με αναφορά στην «ιστορικά ανεπτυγμένη ποικιλομορφία του ενιαίου ευρωπαϊκού πολιτισμού» (Matthes Buhbe 2007). Δεσμεύτηκε δηλαδή για «κοινές αξίες», αλλά λαμβάνοντας υπόψη τα ρωσικά χαρακτηριστικά μπορεί να τεθεί το ερώτημα κατά πόσο πρόκειται για κοινές αξίες, εάν πάντα υπάρχει η διαφορά τους. Υπάρχει λοιπόν μεγάλη αμφιβολία για το εάν η Ρωσία και η ΕΕ έχουν την ίδια ιδέα για την επίτευξη τη «στρατηγικής εταιρικής σχέσης». Για τη Ρωσία, ο στόχος της ισότητας είναι ιδιαίτερα σχετικός (Matthes Buhbe 2007). Η ΕΕ είναι ανώτερη από τη Ρωσία λόγω της μεγαλύτερης οικονομικής παραγωγής και του πληθυσμού της ενώ η Ρωσία διαθέτει μεγάλους ενεργειακούς πόρους, έχει μόνιμη έδρα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και μεγαλύτερο αριθμό πυρηνικών όπλων από τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία (Emmerson 2001, 2). Συνεπώς, αυτό καθιστά την Ρωσία ως έναν από τους σημαντικότερους «παίκτες» στην διεθνή πολιτική.

Για την ΕΕ, από την άλλη πλευρά, η «στρατηγική εταιρική σχέση» με τη Ρωσία είναι ένα μέσο για την εφαρμογή «κοινών αξιών», αλλά και για την επιδίωξη των δικών της συμφερόντων (Matthes Buhbe 2007). Η προτίμηση των αξιών της ΕΕ ή των οικονομικών συμφερόντων στις σχέσεις με τη Ρωσία αποτελεί πρόκληση για την Επιτροπή της ΕΕ, καθώς τα κράτη μέλη έχουν διαφορετικές προσεγγίσεις σε αυτό (Matthes Buhbe 2007).

3.1.3 Μέσα αντιμετώπισης της Ρωσίας από την ΕΕ μετά την Ουκρανική κρίση

Μετά την κρίση στην Ουκρανία το 2014, η γαλλική και η γερμανική στάση απέναντι στη Ρωσία και τη ρωσοευρωπαϊκή συνεργασία άλλαξαν ριζικά. Η κρίση στην Ουκρανία είχε σημαντικό αντίκτυπο στις σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι χώρες της ΕΕ, έβλεπαν αυτά τα γεγονότα (στην Ουκρανία) ως δείγμα επιθετικότητας της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, ιδιαίτερα στα γεγονότα στην Κριμαία και στο Ντονμπάς. Παρά τις διαφορετικές απόψεις εντός της ΕΕ σχετικά με τη στρατιωτική δράση της Ρωσίας, όλα τα κράτη-μέλη συμφώνησαν για την

επιβολή κυρώσεων κατά της Ρωσίας. Παρά τις επικρίσεις αυτών των κυρώσεων από πολιτική και οικονομική άποψη, η ΕΕ είχε επανειλημμένα παρατείνει τις κυρώσεις.

Οι «πέντε βασικές αρχές για τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας», αποτελούν το πιο σημαντικό πολιτικό πλαίσιο στις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας. Οι εν λόγω πέντε αρχές της ΕΕ αντιπροσωπεύουν τη συναίνεση των 28 κρατών μελών. Η τότε Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Federica Mogherini διατύπωσε τις πέντε αρχές στις 14 Μαρτίου 2016, οι οποίες είναι:

- 1) Πλήρης εφαρμογή της Συμφωνίας του Μινσκ ως βασικό στοιχείο για κάθε σημαντική αλλαγή στις Ρωσοευρωπαϊκές σχέσεις. Η ΕΕ επιβεβαιώνει την κοινή σταθερή θέση σχετικά με τη μη αναγνώριση της προσάρτησης της Κριμαίας·
- 2) Ενίσχυση των σχέσεων με τους ανατολικούς εταίρους της ΕΕ και άλλες γειτονικές χώρες, ιδίως στην Κεντρική Ασία.
- 3) Ενίσχυση της ανθεκτικότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδίως στον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας έναντι των απειλών στον κυβερνοχώρο και στον τομέα της στρατηγικής επικοινωνίας (σχετικά με την αντίσταση στην παραπληροφόρηση και στην προπαγάνδα).
- 4) Η ανάγκη για επιλεκτική συνεργασία με τη Ρωσία στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής που σχετίζονται με το Ιράν, τη Συρία, την ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή, την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, την αντιμετώπιση της διεθνούς κρίσης, την κλιματική αλλαγή.
- 5) Την ετοιμότητα να υποστηρίξει ολοένα και περισσότερο τη ρωσική κοινωνία των πολιτών και να καλλιεργήσει διαπροσωπικές επαφές, με ιδιαίτερη έμφαση στη νεολαία της Ρωσίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Mogherini Federica 2016)

Τον Φεβρουάριο του 2019, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ανακοίνωσε ότι η Ρωσία δεν είναι επί του παρόντος στρατηγικός εταίρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γι' αυτό πρέπει να αναθεωρηθεί η ΣΕΣΣ του 1994. Το σχετικό ψήφισμα δημοσιεύτηκε στην ιστοσελίδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο 2019, *Η Ρωσία δε θα πρέπει πλέον να θεωρείται «στρατηγικός εταίρος», σύμφωνα με το ΕΚ*). Ωστόσο, οι κυρώσεις κατά της Ρωσίας δεν επιβλήθηκαν με πρωτοβουλία της ΕΕ, αλλά με αίτημα των ΗΠΑ, οι οποίες ουσιαστικά ανάγκασαν τα ευρωπαϊκά κράτη να το κάνουν. Οι ΗΠΑ έχουν απειλήσει με οικονομικές κυρώσεις τις χώρες της ΕΕ εάν η ΕΕ αρνηθεί να λάβει τέτοια μέτρα (κυρώσεις). Αυτό ανακοινώθηκε δημόσια από τον τότε αντιπρόεδρο των ΗΠΑ Τζο Μπάιντεν σε ομιλία του στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ. Συνεπώς, η ΕΕ δεν ήθελε να επιβάλει κυρώσεις και αναγκάστηκε από τον τότε πρόεδρο των ΗΠΑ Μπαράκ Ομπάμα να ακολουθήσει την αμερικανική πορεία:

«Throughout we've given Putin a simple choice: Respect Ukraine's sovereignty or face increasing consequences. That has allowed us to rally the world's major developed countries to impose real cost on Russia. It is true they did not want to do that. But again, it was America's

leadership and the President of the United States insisting, oft times almost having to embarrass Europe to stand up and take economic hits to impose costs. And the results have been massive capital flight from Russia, a virtual freeze on foreign direct investment, a ruble at an all-time low against the dollar, and the Russian economy teetering on the brink of recession. We don't want Russia to collapse. We want Russia to succeed. But Putin has to make a choice. These asymmetrical advances on another country cannot be tolerated. The international system will collapse if they are». (The White House 2014, Remarks by the Vice President at the John F. Kennedy Forum)

Είναι σημαντικό να σημειωθεί η άποψη ορισμένων εμπειρογνομόνων ότι δεν υπάρχει σαφής στρατηγική εντός της ΕΕ για την ανάπτυξη σχέσεων με τους ανατολικοευρωπαίους εταίρους της και με τη Ρωσία. Στην περίπτωση αυτή, η υιοθέτηση των πέντε παραπάνω αρχών της ΕΕ είναι περισσότερο ένδειξη θεσμικής ισορροπίας στην ΕΕ και ικανότητας ανάπτυξης κοινών συμβιβασμών. Ταυτόχρονα, δείχνει επίσης ότι η ΕΕ δεν είναι σε θέση να αναπτύξει μια ενιαία και ανεξάρτητη στρατηγική συμπεριφοράς.

Η ομοιότητα των μέτρων που εισήγαγαν οι Ηνωμένες Πολιτείες και η ΕΕ σε σχέση με τη Ρωσία μπορεί να εξηγηθεί από τη στενή συνεργασία τους στην πολιτική, την οικονομία και την ασφάλεια και τη σχετική εξάρτηση της Ευρώπης από τις ΗΠΑ, ιδίως σε σχέση με την άμυνα, καθώς τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη είναι μέλη του ΝΑΤΟ. Υποτίθεται ότι το ΝΑΤΟ (ο προϋπολογισμός της οποίας παρέχεται σε μεγάλο βαθμό από τις ΗΠΑ) είναι υπεύθυνη γι' αυτά τα καθήκοντα (της Ευρωπαϊκής ασφάλειας).

Ο Richard Sakwa, καθηγητής ρωσικής και ευρωπαϊκής πολιτικής στο Πανεπιστήμιο του Κεντ, είναι της γνώμης ότι η έννοια του «νέου ατλαντισμού» μπορεί να θεωρηθεί ως ένα από τα θεμέλια της σχέσης μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας (Sakwa Richard 2015). Ο Sakwa κατανοεί αυτή την έννοια ως μια κοινή αμερικανοευρωπαϊκή πολιτική για την εδραίωση των προσπαθειών τους και την εφαρμογή αυστηρών μέτρων για την εγγύηση της δικής τους ασφάλειας (υπό την επιρροή των Ηνωμένων Πολιτειών). Η διασφάλιση της ευρωπαϊκής ασφάλειας ήταν και είναι ένα από τα κεντρικά ζητήματα τόσο για την ΕΕ όσο και για την ανάπτυξη των ρωσο-ευρωπαϊκών σχέσεων. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, επίσης, ορισμένα κράτη μέλη του Συμφώνου της Βαρσοβίας και του ΝΑΤΟ προσπάθησαν να συμφωνήσουν στη δημιουργία ενός ενιαίου συστήματος ασφαλείας στην Ευρώπη. Αυτή η τάση συνεχίστηκε μετά την κατάρρευση του Συμφώνου της Βαρσοβίας της ΕΣΣΔ (Sakwa Richard 2015).

Η κλιμάκωση των εντάσεων μετά την κρίση στην Ουκρανία είχε επηρεάσει τους Ευρωπαίους πολιτικούς και τη στάση τους απέναντι στην Ρωσία. Η ρωσική δράση θεωρήθηκε στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Γερμανίας και της Γαλλίας, ως

παραβίαση της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας που δημιουργήθηκαν στην Ευρώπη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Αυτή η τάση, που συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, είναι ιδιαίτερα ευνοϊκή για την Πολωνία και τα κράτη της Βαλτικής, καθώς είναι παραδοσιακά «καχύποπτα» και αρνητικά προς τη Ρωσία και τη ρωσική εξωτερική πολιτική. Αυτά τα κράτη ήταν τα πρώτα που αποχώρησαν από την αρχή της ειρηνικής εγκαθίδρυσης διαλόγου με τη Ρωσία και συμφώνησαν να αναπτύξουν νέα όπλα και πρόσθετα τμήματα των ενόπλων δυνάμεων του ΝΑΤΟ στο έδαφός τους προκειμένου να αντιμετωπίσουν τη ρωσική απειλή.

Και παρόλο που αυτή η θέση δύσκολα μπορεί να ληφθεί σοβαρά υπόψη, καθώς η πιθανότητα σύγκρουσης μεταξύ των ενόπλων δυνάμεων της Ρωσίας και του ΝΑΤΟ είναι εξαιρετικά χαμηλή, πολλές ευρωπαϊκές χώρες (συμπεριλαμβανομένων ορισμένων χωρών εκτός ΝΑΤΟ π.χ. Σουηδία) δηλώνουν επί του παρόντος την ανάγκη για την ενίσχυση μέτρων για τη διασφάλιση της δικής τους ασφάλειας σε περιοχές κοντά στα ρωσικά σύνορα.

3.2 Η στρατηγική της Ρωσίας απέναντι στην ΕΕ

Για την Ρωσία, η οικοδόμηση εταιρικών σχέσεων με τα κράτη μέλη της ΕΕ είναι μία από τις προτεραιότητες της. Η Ρωσία επικεντρώνεται στην ανάπτυξη μιας πολύπλευρης εταιρικής σχέσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση που βασίζεται στην ισότητα και τον σεβασμό των αμοιβαίων συμφερόντων. Η Ρωσία είναι ο μεγαλύτερος σε έκταση γείτονας της ΕΕ και ήρθε ακόμη πιο κοντά μετά τη διεύρυνση της ΕΕ το 2004, το 2007 και το 2013. Από τη σκοπιά της Ρωσίας, η Ευρώπη είναι η περιοχή που είναι ιστορικά, οικονομικά, πολιτικά και πολιτισμικά πιο στενά συνδεδεμένη σε σχέση με τα άλλα μέρη του κόσμου. Στα δυτικά, τα ρωσικά σύνορα με την ΕΕ εκτείνονται σε πάνω από 2000 km. Επίσης, κατά την παραδοσιακή γεωγραφική άποψη το ένα τρίτο της ρωσικής επικράτειας βρίσκεται στο ευρωπαϊκό τμήμα της ηπείρου.

Τα δύο τρίτα του πληθυσμού ζει στο ευρωπαϊκό τμήμα της Ρωσίας όπου βρίσκονται οι δύο μεγαλύτερες πόλεις, η Μόσχα και η Αγία Πετρούπολη. Η χώρα είναι σαφώς προσανατολισμένη προς τα «δυτικά» στον τρόπο ζωής της. Η ρωσική ηγεσία επισημαίνει τον ευρωπαϊκό χαρακτήρα της χώρας και τους ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς της με την Ευρώπη. Με βάση αυτό, η Ρωσία βλέπει την ΕΕ ως προτιμώμενο εταίρο για περαιτέρω πολιτική, κοινωνικοπολιτιστική και οικονομική συνεργασία. Παρά τις κυρώσεις που επιβλήθηκαν από την ΕΕ, ο εκπρόσωπος του Κρεμλίνου Ντμίτρι Πεσκόφ σχολίασε στις 9 Φεβρουαρίου 2021 αφού ο Josep Borrell, ύπατος εκπρόσωπος της ΕΕ για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, έκανε απαισιόδοξες παρατηρήσεις για τους δεσμούς Ρωσίας-ΕΕ ότι η Ρωσία ενδιαφέρεται να αποκαταστήσει τις σχέσεις της με την ΕΕ:

«We are strongly against interference in each other's interests... Let there be no doubt that we will act decisively in this regard... But this does not mean that we somehow want to distance ourselves or further worsen the already deteriorating relationship between Moscow and Brussels... On the contrary, we are interested in its development» (Business Standard 2021, Russia interested in restoring European Union ties: Kremlin spokesman).

Ένας ακόμη παράγοντας που είχε πάντα μεγάλη σημασία είναι οι φιλικές σχέσεις μεταξύ των πολιτικών ηγετών η οποία προώθησε την ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ. Ο Πρόεδρος Πούτιν είχε στενές και μερικές φορές φιλικές σχέσεις με τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων των τριών μεγαλύτερων οικονομιών της ΕΕ: της Γερμανίας (G. Schröder), της Γαλλίας (J. Chirac) και της Ιταλίας (S. Berlusconi) αλλά και της Ελλάδας (Κ. Καραμανλής).

Η ρωσική ηγεσία παρουσίασε την ιδέα της **σταδιακής προσέγγισης** με την ΕΕ. Καταρχάς, είναι απαραίτητο να αναπτυχθεί ο πολιτικός διάλογος και η οικονομική συνεργασία με βάση τη Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (ή GATT) και στη συνέχεια να προχωρήσουμε στις αρχές των τεσσάρων ελευθεριών της ΕΕ: ελεύθερη διακίνηση/μεταφορά αγαθών, ανθρώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο απώτερος στόχος που είχε θέσει τότε η

Ρωσία ήταν αρκετά φιλόδοξος και η ΕΕ παρουσίασε τη δυνατότητα μετάβασης στη συνεργασία μόνο βάσει των αρχών τριών από τις τέσσερις ελευθερίες που αναφέρονται παραπάνω: ελεύθερη διακίνηση/μεταφορά αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων. Έτσι λοιπόν η οικονομική συνεργασία έγινε η βάση της ρωσοευρωπαϊκής εταιρικής σχέσης και προωθήθηκε ο πολιτικός διάλογος.

Ο πρώτος πόλεμος της Τσετσενίας το 1994 προκάλεσε την πρώτη σύντομη κρίση στις σχέσεις μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας. Ορισμένοι πολιτικοί παράγοντες συνέβαλαν στο γεγονός ότι η Ρωσία και η ΕΕ έθεσαν μια ατζέντα ολοκλήρωσης των σχέσεων στα τέλη της δεκαετίας του 1990 - αρχές της δεκαετίας του 2000. Η ΕΕ είχε πραγματοποιήσει πολλές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις ενώ έχουν υπογραφεί οι Συνθήκες της Νίκαιας και του Άμστερνταμ. Σε αυτό το σημείο, η Ρωσία πραγματοποίησε πιο αυστηρές οικονομικές μεταρρυθμίσεις και έτσι εξασφάλισε την οικονομική της ανάπτυξη. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα η Ευρώπη ήταν (και είναι) ένας από τους σημαντικότερους οικονομικούς εταίρους της Ρωσίας και αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων για τον ρωσικό προϋπολογισμό μέσω συμβάσεων για την προμήθεια πόρων και άλλων αγαθών.

Το 2017 το μερίδιο της ΕΕ στο συνολικό όγκο του ρωσικού εξωτερικού εμπορίου ήταν περίπου 37%. Για την ΕΕ, η Ρωσία ήταν ο πέμπτος μεγαλύτερος εταίρος για τις εξαγωγές αγαθών της ΕΕ (4,1 %) και επίσης ο πέμπτος μεγαλύτερος εταίρος για τις εισαγωγές αγαθών της ΕΕ (5,6 %) το 2020. Το 2019, το εμπόριο μεταξύ της Ρωσίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης μειώθηκε ξανά, λόγω της μείωσης των εισαγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου για τις οποίες η Ρωσία είναι ο κύριος εταίρος της ΕΕ. Αξίζει να σημειωθεί ότι λόγω της πανδημίας COVID-19 το εμπόριο μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας από το Μάρτιο του 2020 μειώθηκε σημαντικά. (Eurostat 2021, *Russia-EU – international trade in goods statistics*)

Η Ρωσία είναι σημαντικός προμηθευτής ενέργειας για την Ευρώπη και έτσι καλύπτει τις ενεργειακές ανάγκες της ΕΕ κατά το ένα τρίτο. Επίσης η Ρωσία και όλες οι χώρες της ΕΕ είναι μέλη των **Ηνωμένων Εθνών**, του **Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη** (ΟΑΣΕ) και του **Συμβουλίου της Ευρώπης**.

Δεδομένων των αυξανόμενων διασυννοριακών απειλών και προκλήσεων, η Ρωσία θέλει αυξημένη συνεργασία με την ΕΕ στους τομείς της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, της παράνομης μετανάστευσης, της εμπορίας ανθρώπων και της διακίνησης ναρκωτικών. Υπάρχει επίσης ενδιαφέρον για συνεργασία για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Η Ρωσία επιδιώκει τακτικό διάλογο με την ΕΕ για μείζονα πολιτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος κόσμος, συμπεριλαμβανομένης της επίλυσης συγκρούσεων στη Μέση Ανατολή, το Αφγανιστάν, τα Βαλκάνια και άλλες περιοχές, και την πρόληψη της διακίνησης όπλων μαζικής καταστροφής. Για τους λόγους αυτούς, την περίοδο πριν από την κρίση στην Ουκρανία, η ρωσική ηγεσία υποστήριξε ενεργά την ιδέα ενός

ενιαίου συστήματος συλλογικής ασφάλειας, καθώς εκείνη την εποχή οι σχέσεις μεταξύ των δύο δρώντων της παγκόσμιας πολιτικής αναπτύχθηκαν θετικά.

Η Ρωσία απάντησε στην κοινή στρατηγική της ΕΕ για τη Ρωσία με τη «*Μεσοπρόθεσμη στρατηγική για την ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την περίοδο 2000-2010*». Αυτή η στρατηγική παρουσιάστηκε στο Ελσίνκι στις 22 Οκτωβρίου 1999 από τον Βλαντιμίρ Πούτιν, όταν ήταν ακόμη επικεφαλής της κυβέρνησης. Οι κατευθυντήριες γραμμές που καθόρισαν τη «**μεσοπρόθεσμη στρατηγική**» περιλαμβάνουν τη δημιουργία στρατηγικής εταιρικής σχέσης με την ΕΕ, την επέκταση και εντατικοποίηση του πολιτικού διαλόγου, την ανάπτυξη των επενδύσεων και του αμοιβαίου εμπορίου, τη συνεργασία στον χρηματοπιστωτικό τομέα, την εξέταση των ρωσικών συμφερόντων στην ολοένα και διευρυνόμενη ΕΕ, συνεργασία στους τομείς της οικονομίας και της τεχνολογίας καθώς και στην προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και τη διασφάλιση της εφαρμογής αυτής της στρατηγικής στη Ρωσία. Οι αρχές της **Στρατηγικής 2000** ήταν προσανατολισμένες στην ανάπτυξη των σχέσεων εταιρικής σχέσης μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας, καθώς και στην επίλυση της άμεσης και μεσοπρόθεσμης ατζέντας. Η νομική και οργανωτική βάση της «μεσοπρόθεσμης στρατηγικής» της Ρωσίας είναι η συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας του 1997. Η ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας θα πρέπει να πραγματοποιηθεί σε στενό συντονισμό με τη διαδικασία προσχώρησης της Ρωσίας στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ) η οποία θα πραγματοποιηθεί αφού πληρούνται τα κριτήρια της ΣΕΣΣ.

Ταυτόχρονα με τη στρατηγική της ΕΕ έναντι της Ρωσίας, η Μόσχα έχει επίσης επιδιώξει **κανονιστικούς** στόχους. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη «μεσοπρόθεσμη στρατηγική», θα πρέπει να αποτραπεί η διαίρεση της ηπείρου σε διαφορετικά οικονομικά, πολιτικά ή κοινωνικά τμήματα. Στην εν λόγω «μεσοπρόθεσμη στρατηγική» η Ρωσία δεν είχε αντιρρήσεις για την επέκταση της ΕΕ προς τα ανατολικά. Προτάθηκε η διεξαγωγή μόνιμου και ολοκληρωμένου πολιτικού διαλόγου για την ασφάλεια στην Ευρώπη και έτσι δημιουργήθηκαν κατάλληλοι μηχανισμοί εφαρμογής γι' αυτό. Σύμφωνα με την εν λόγω στρατηγική, και οι δύο πλευρές θα πρέπει να συντονίσουν τις θέσεις τους στους διεθνείς οργανισμούς με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να επιτευχθεί ο μεγαλύτερος δυνατός βαθμός συνεργασίας για την πρόληψη κρίσεων και των συγκρούσεων στις χώρες του ΟΑΣΕ.

Η αρχή της δεκαετίας του 2010 υπό την προεδρία του Ντμίτρι Μεντβέντεφ χαρακτηρίζεται από έναν συνεχή διάλογο για τη δημιουργία και την υπογραφή μιας νέας ΣΕΣΣ και την επιδίωξη ενός καθεστώτος (no visa) χωρίς θεώρηση. Ο Μεντβέντεφ προσπάθησε επίσης να εντείνει τη συνεργασία με την ΕΕ, ωστόσο οι διαπραγματεύσεις διακόπηκαν μετά την κρίση στην Ουκρανία το 2014.

Σήμερα, οι σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας περνούν δύσκολες στιγμές. Από τη σκοπιά της ρωσικής ηγεσίας, οι ενέργειες της ΕΕ πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης στην Ουκρανία έθεσαν υπό αμφισβήτηση τη φήμη της Ρωσίας ως αξιόπιστου εταίρου. Αυτό αναφέρεται στον ιστότοπο της Μόνιμης Αποστολής της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση:

«Οι μονομερείς αποφάσεις κυρώσεων της ΕΕ έχουν παραβιάσει αμοιβαία οικονομικά συμφέροντα που αποσκοπούν στην προώθηση αμφισβητήσιμων γεωπολιτικών συστημάτων και αποτέλεσαν σοβαρό πλήγμα στις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας. Τα γεγονότα των τελευταίων μηνών έδειξαν ότι οι δυναμικά αναπτυσσόμενες εμπορικές και οικονομικές σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας δεν έχουν ακόμη μετατραπεί σε μια πραγματική στρατηγική εταιρική σχέση βασισμένη στις αρχές της ισότητας, του αδιαιρέτου της ασφάλειας και του αμοιβαίου σεβασμού των συμφερόντων. Τα ξεπερασμένα στερεότυπα αντιπαράθεσης της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου είναι ακόμα αισθητά». (Russiaeu.ru 2014, Brief overview of relations)

Η Ρωσία μετά την κρίση της Ουκρανίας βλέπει την ανάγκη για μια κοινή «άποψη» για τις σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας στην περιοχή της «κοινής γειτονιάς» τους. Οι Ρώσοι πολιτικοί πιστεύουν ότι η ΕΕ έκανε πολλά προφανή λάθη κατά την εφαρμογή της πρωτοβουλίας της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης, η μονομερής φύση της οποίας έχει προκαλέσει σε μεγάλο βαθμό την τρέχουσα κρίση. Σε αυτό το πλαίσιο, από τη ρωσική σκοπιά, πολλά θα εξαρτηθούν από την προθυμία της ΕΕ να διεξάγει εκτενές διάλογο για τα προβλήματα συνεργασίας μεταξύ των διαδικασιών ευρωπαϊκής και ευρασιατικής ολοκλήρωσης.

Επί του παρόντος γίνονται τακτικές διαβουλεύσεις/διαπραγματεύσεις για τη σταθεροποίηση του διεθνούς περιβάλλοντος και υπάρχει αμοιβαίο ενδιαφέρον για την επίλυση της σύγκρουσης.

Λακωνικά, οι κύριοι ισχυρισμοί της Ρωσίας προς την ΕΕ είναι οι εξής:

1. Διεξαγωγή διαλόγου με τη Ρωσία στο πλαίσιο του προγράμματος «New Partnership», το οποίο είναι ένα σχέδιο συνεργασίας της ΕΕ με τα συνοριακά κράτη.
2. Προβλήματα με τη μεταφορά εμπορευμάτων και επιβατών μεταξύ του εδάφους της Ρωσικής Ομοσπονδίας, ιδίως στην περιοχή του Καλίνινγκραντ.
3. Παραβιάσεις των δικαιωμάτων των ρωσόφωνων μειονοτήτων σε ορισμένες χώρες της ΕΕ.
4. Εφαρμογή της πολιτικής **περιορισμού της ρωσικής επιρροής**, ιδιαίτερα στον μετασοβιετικό χώρο και στη Συρία.
5. Άρνηση εισαγωγής καθεστώτος no visa για τουριστικά ταξίδια.

Οι περισσότεροι από τους κύριους ισχυρισμούς της ΕΕ κατά της Ρωσίας σχετίζονται με τις εσωτερικές υποθέσεις της Ρωσίας ή τις σχέσεις της Ρωσίας με τρίτες χώρες. Αντίθετα, η Ρωσία θέλει αμοιβαία συνεργασία με την ΕΕ. Η Ρωσία θεωρεί απαραίτητη την εξάλειψη αυτών των αντιπαραθέσεων, αφού μια συνεχής αντιπαράθεση με την ΕΕ θα ήταν δυσμενής και για τις δύο πλευρές.

Ορισμένοι ειδικοί πιστεύουν ότι η Ρωσία και η ΕΕ πρέπει να δημιουργήσουν μια νέα πλατφόρμα για πολιτικές σχέσεις αντί για μια μη αναστρέψιμη ατζέντα ολοκλήρωσης. Στο αναδυόμενο γεωπολιτικό σύμπλεγμα στην ευρωπαϊκή ήπειρο, οι ανανεωμένες σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας θα μπορούσαν επομένως να αποτελέσουν έναν από τους παράγοντες της ηπειρωτικής σταθερότητας.

3.2.1 Η δομή του πολιτικού συστήματος της Ρωσίας

Η έρευνα για τον μετασχηματισμό ασχολείται με πολιτικά συστήματα που βρίσκονται σε μετάβαση από το ένα πολιτικό καθεστώς στο άλλο, για παράδειγμα από ένα αυταρχικό καθεστώς στη δημοκρατία ή σε μια μορφή δημοκρατίας. Το επίκεντρο είναι ποιες προϋποθέσεις πρέπει να δοθούν για την ανάπτυξη της δημοκρατίας και ποιες για την εδραίωση της (Merkel / Puhle 2003, 19).

Το «κύμα» εκδημοκρατισμού στα τέλη του 20ου αιώνα οδήγησε σε μια σειρά από όρους για τον προσδιορισμό των νεοεμφανισθέντων μεταεξουσιαστικών καθεστώτων, επειδή αν και έχουν τυπικά δημοκρατικά χαρακτηριστικά, στην πράξη διαφέρουν πολύ από τις δημοκρατίες στις βιομηχανικές χώρες. (Collier / Levitsky 1997, 430). Σε μια προσπάθεια να εννοιολογηθούν, αυτοί οι καθεστωτικοί όροι όπως «**μερική δημοκρατία**» (*partial democracies*), «**ψευδοδημοκρατίες**» (*pseudodemocracies*), «**ημιδημοκρατίες**» (*semi-democracies*), «**εκλογικές δημοκρατίες**» (*electoralist democracies*) «**ελαττωματικές δημοκρατίες**» (*defective democracy*) - εν συντομία προέκυψε το «**Democracies with adjectives**» (Collier / Levitsky 1997, 430). Αυτά τα πολιτικά συστήματα βρίσκονται σε μια «γκρίζα ζώνη» στην οποία υπάρχουν ορισμένα χαρακτηριστικά μιας δημοκρατίας, όπως οι τακτικές εκλογές, ένα δημοκρατικό σύνταγμα και, αν και σε περιορισμένο βαθμό, η αντιπολίτευση και η κοινωνία των πολιτών. Ωστόσο, οι εκλογές στερούνται νομιμότητας, υπάρχει μικρή εμπιστοσύνη του πληθυσμού στις πολιτικές ελίτ και στους θεσμούς και η πολιτική συμμετοχή των πολιτών είναι χαμηλή.

Με βάση την έννοια της «ελαττωματικής δημοκρατίας» και την κριτική της, θα συζητηθεί η αληθοφάνεια μιας θεωρητικής εννοιολογίας των «δημοκρατικών υποτύπων».

3.2.2 «Ελαττωματική Δημοκρατία»

Ο όρος «ελαττωματική δημοκρατία» χρησιμοποιήθηκε από τους Wolfgang Merkel, Hans Jürgen Puhle και άλλους. Επινόηθηκε και ορίστηκε ως εξής:

«Είναι συστήματα διακυβέρνησης που χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός σε μεγάλο βαθμό λειτουργικού δημοκρατικού εκλογικού καθεστώτος για τη ρύθμιση της πρόσβασης στην εξουσία, αλλά διαταράσσοντας τη λειτουργική λογική ενός ή περισσότερων από τα άλλα υποκαθεστώτα, χάνουν τα συμπληρωματικά στηρίγματα που σε μια λειτουργική δημοκρατία η εξασφάλιση της ελευθερίας, της ισότητας και ο έλεγχος είναι απαραίτητα.» (Merkel / Puhle 2003, 15).

Το «ελαττωματική» δεν σημαίνει ότι οι Merkel / Puhle εννοούν μια «τέλεια» ή «ιδανική» δημοκρατία. Η «ελαττωματική δημοκρατία» ή αλλιώς defective diplomacy αντιτίθεται στη φιλελεύθερη, συνταγματική δημοκρατία. Στην «ελαττωματική δημοκρατία», μερικοί δημοκρατικοί θεσμοί δεν έχουν αναπτυχθεί πλήρως ή χρησιμοποιούνται από ορισμένους φορείς προς όφελός τους (Merkel / Puhle 2003, 15). Οι Merkel / Puhle και άλλοι επικρίνουν το γεγονός ότι υπάρχουν πολλά ονόματα για τα «υβριδικά καθεστώτα», αλλά δεν υπάρχει συστηματική θεωρητική περιγραφή αυτών. Αυτό οφείλεται κυρίως στον ασυνεπή και δύσκολο ορισμό της δημοκρατίας (Merkel / Puhle 2003, 31). Τα «**υβριδικά καθεστώτα**» δεν μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως αυτοκρατία ή δημοκρατία και να συνδυάζουν χαρακτηριστικά και των δύο. Οι Merkel / Puhle και άλλοι επικρίνουν το γεγονός ότι αυτός ο τύπος (υβριδικά καθεστώτα) είναι μια μετάβαση στη δημοκρατία ή την απολυταρχία αλλά είναι τόσο αποκλεισμένος που μπορεί να εδραιωθεί μακροπρόθεσμα (Merkel / Puhle, 33). Ωστόσο, οι Merkel / Puhle απορρίπτουν, μεταξύ άλλων, τη διαίρεση των πολιτικών συστημάτων με βάση τη διχοτόμηση δημοκρατία/αυτοκρατία. Σύμφωνα με αυτό, ένα πολιτικό σύστημα είναι αυτοκρατία εάν δεν εκπληρώνεται ένα χαρακτηριστικό του δημοκρατικού τύπου καθεστώτος, όπως η εκλογική και νομοθετική εξουσία, τα δικομματικά ή πολυκομματικά συστήματα, οι αλλαγές εξουσίας μεταξύ των πολιτικών στρατοπέδων (Merkel / Puhle, 34). Η Merkel / Puhle υποστηρίζουν ότι υπάρχουν «υποτύποι» δημοκρατιών. Διαφέρουν από τις αυτοκρατίες στο ότι οι εκλογές είναι θεσμοθετημένες. Διαφέρουν από τις φιλελεύθερες, συνταγματικές δημοκρατίες στο ότι οι δημοκρατικά θεσμοθετημένοι κανόνες χρησιμοποιούνται από ορισμένους παράγοντες εξουσίας προς όφελός τους και σε βάρος της λαϊκής κυριαρχίας (Merkel / Puhle, 39).

Για να αναλυθούν οι «υποτύποι» της δημοκρατίας, πρέπει πρώτα να οριστεί από το τι πρέπει να αποτελείται η δημοκρατία. Οι Merkel / Puhle επέλεξαν τον όρο «ενσωματωμένη δημοκρατία» ή αλλιώς embedded democracy γι' αυτό, που υπονοεί ότι η δημοκρατία αποτελείται από τα ακόλουθα πέντε υποκαθεστώτα::

- ένα εκλογικό καθεστώς που εγγυάται ελεύθερες και δίκαιες εκλογές (Merkel / Puhle, 48),
- δικαιώματα πολιτικής συμμετοχής μέσω των οποίων δημιουργείται ένας δημόσιος χώρος μέσω της ελευθερίας της έκφρασης, των μέσων ενημέρωσης, της ελευθερίας διαδήλωσης και του δικαιώματος πολιτικής οργάνωσης και εκπροσώπησης συμφερόντων (Merkel / Puhle 51),
- τις πολιτικές ελευθερίες, με βασικό στοιχείο το κράτος δικαίου (Merkel / Puhle 52),
- οριζόντιος έλεγχος των εξουσιών, δηλαδή ένα δίκτυο θεσμών που ελέγχουν αξιωματούχους που εκλέγονται βάσει του συντάγματος,
- Η αποτελεσματική διακυβέρνηση, δηλαδή παράγοντες που δεν εκλέγονται, όπως ο στρατός, δεν επιτρέπεται να έχουν εξουσία λήψης αποφάσεων σε τομείς πολιτικής που υπάγονται στην εκτελεστική και νομοθετική εξουσία. Η εξουσία της κυριαρχίας εμπίπτει αποκλειστικά στην αρμοδιότητα δημοκρατικά νομιμοποιημένων παραγόντων (Merkel / Puhle, 55).

Υπάρχει ένα «ελάττωμα» στη δημοκρατία όταν «διασπάται η αμοιβαία ενσωμάτωση των μερικών καθεστώτων και διαταράσσεται η συνολική λογική της δημοκρατίας που βασίζεται στο κράτος δικαίου» (Merkel / Puhle, 65). Ωστόσο, ακόμη και στην «ελαττωματική δημοκρατία», πρέπει να παρέχεται στους πολίτες μια ελάχιστη πολιτική συμμετοχή, έλεγχος και ελευθερία, διαφορετικά πρόκειται για προσχηματική δημοκρατία (Merkel / Puhle, 65).

Οι Merkel / Puhle όρισαν τέσσερις υποτύπους της «ελαττωματικής δημοκρατίας»:

- Η αποκλειστική δημοκρατία, δηλαδή τα τμήματα του πληθυσμού αποκλείονται από το δικαίωμα ψήφου με βάση την εθνικότητα, τη θρησκεία, το φύλο ή την πολιτική συνείδηση (Merkel / Puhle, 72),
- η ανελεύθερη δημοκρατία, στην οποία οι εκλεγμένες κυβερνήσεις παραβιάζουν τα θεμελιώδη δικαιώματα, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα της ελευθερίας και ως εκ τούτου παραβλέπουν το κράτος δικαίου (Merkel / Puhle, 70),
- η αντιπροσωπευτική δημοκρατία, στην οποία ο έλεγχος της εκτελεστικής εξουσίας από τη νομοθετική και δικαστική εξουσία δεν παρέχεται ή παρέχεται ανεπαρκώς (Merkel / Puhle, 71),
- Η δημοκρατία θύλακα (Democratic enclaves), στην οποία δημοκρατικά παράνομοι παράγοντες όπως ο στρατός ή οι επιχειρηματίες αποσύρουν την εξουσία από τους δημοκρατικά εκλεγμένους αντιπροσώπους (Merkel / Puhle, 71).

Σύμφωνα με τους Merkel / Puhle και άλλους, η Ρωσία από την πρώτη θητεία του Πούτιν ήταν μια «ανελεύθερη δημοκρατία με αντιπροσωπευτικά χαρακτηριστικά» (Merkel / Puhle, 167). Ανελεύθερο γιατί παραβιάζει την ελευθερία της έκφρασης και την ελευθερία του τύπου. Η «σταθερότητα» και η «ενίσχυση των κρατικών δομών» βρίσκονται σε πρώτο πλάνο, ακόμη κι αν αυτό συμβαίνει σε βάρος της πολιτικής συμμετοχής και της ελευθερίας των πολιτών (Merkel / Puhle, 167). Ο ισχυρισμός για την ίδρυση ενός «ισχυρού κράτους» νομιμοποιείται από το γεγονός ότι αυτός είναι ο μόνος τρόπος για να εξασφαλιστεί η συμμόρφωση με το νόμο και έτσι να εξασφαλιστεί η ελευθερία του ατόμου (Wolfgang Merkel 2009). Οι «κατευθυντήριες κινήσεις» αναφέρονται στο γεγονός ότι το Κοινοβούλιο έχει περιορισμένο μόνο έλεγχο στον Πρόεδρο. Πρόταση μομφής κατά του προέδρου ή βέτο κατά του διορισμού του πρωθυπουργού μπορεί να ανακληθεί από το δικαίωμα του προέδρου να διαλύσει το κοινοβούλιο (Merkel / Puhle 2003, 165).

3.2.3 Η έννοια της «κυρίαρχης δημοκρατίας» (sovereign democracy) στη Ρωσία

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, συζητήθηκε για πρώτη φορά η έννοια της «κυρίαρχης δημοκρατίας». Οι ΗΠΑ εισήγαγαν αυτόν τον όρο για να δικαιολογήσουν ιδεολογικά τη μη είσοδο της Ταϊβάν στην Κίνα και να περιγράψουν το νυν τότε πολιτικό σύστημα. Ο όρος

χρησιμοποιήθηκε για να αναφερθεί στην ύπαρξη ενός πολυκομματικού πολιτικού συστήματος στην Ταϊβάν, με επικεφαλής το κυβερνών κόμμα Κουομιντάνγκ (Guomindang). Επιπλέον, η έννοια της «κυρίαρχης δημοκρατίας» έχει διακηρύξει την ανεξαρτησία της Ταϊβάν από τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, η οποία βρισκόταν υπό σκληρή δικτατορία από το Κινέζικο Κομμουνιστικό Κόμμα.

Έκτοτε, η έννοια της «κυρίαρχης δημοκρατίας» χρησιμοποιείται ενεργά στις πολιτικές συζητήσεις. Για τους πολιτικούς επιστήμονες της δύσης, αυτή η έννοια σήμαινε ένα ανεξάρτητο (κυρίως από την ΕΣΣΔ και το κομμουνιστικό στρατόπεδο) δημοκρατικό κράτος και πολιτικό καθεστώς του «κατάλληλου τύπου». Σήμερα αυτή η έννοια χρησιμοποιείται ευρέως από τους σημερινούς πολιτικούς του κόσμου. Ο πρώην πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Romano Prodi, ανέφερε την έννοια της «κυρίαρχης δημοκρατίας» κατά τη διάλεξή του στο University of Ulster την 1η Απριλίου 2004:

“Kant may have been pleased to see what we have done in the European Union - a form of supranational democracy in a Union of sovereign Member States. In some ways, our Union enshrines the essence of Kant's federation of sovereign democracies”. (European Commission 2014, Romano Prodi President of the European Commission Europe and peace University of Ulster Derry 1st April 2004)

Ο πρώην αντιπρόεδρος των ΗΠΑ Dick Cheney μίλησε για την «κοινότητα των κυρίαρχων δημοκρατιών» στη δήλωσή του προς τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης στο Βίλνιους τον Μάιο του 2006:

“The vision we affirm today is of a community of sovereign democracies that transcend old grievances, that honor the many links of culture and history among us, that trade in freedom, respect each other as great nations, and strive together for a century of peace”. (The white house 2016, Vice President's Remarks at the 2006 Vilnius Conference)

Ο όρος «κυρίαρχη δημοκρατία» εισήχθη στη ρωσική πολιτική από τον πρώην αντιπρόεδρο της κυβέρνησης της Ρωσίας, Vladislav Surkov. Στο έργο του «Nationalization of the Future: Paragraphs pro Sovereign Democracy» (2009) ο Surkov περιγράφει την «κυρίαρχη δημοκρατία» ως τον πολιτικό τρόπο ζωής της κοινωνίας στη Ρωσία:

“we may define sovereign democracy as a mode of the political life of society in which the state authorities, their bodies and actions are elected, formed, and directed exclusively by the Russian nation in all its unity and diversity for the sake of achieving material well-being, freedom, and justice for all the citizens, social groups, and peoples that constitute it”. (Surkov 2014)

Ουσιαστικά, αυτός ο ορισμός προέρχεται από το **Σύνταγμα της Ρωσίας**, ο οποίο δηλώνει ότι μόνο **οι άνθρωποι είναι φορείς της εξουσίας**. Η έννοια της «κυρίαρχης δημοκρατίας» είναι

επομένως στον συνταγματικό χώρο. Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Συντάγματος της Ρωσικής Ομοσπονδίας:

«Ο φορέας της κυριαρχίας και η μόνη πηγή ισχύος στη Ρωσική Ομοσπονδία είναι ο πολυεθνικός λαός της ... Κανείς δεν επιτρέπεται να σφετερίζεται την εξουσία στη Ρωσική Ομοσπονδία. Η κατάληψη της εξουσίας και το τεκμήριο των κυριαρχικών εξουσιών δίδονται βάσει του ομοσπονδιακού νόμου». (The constitution of Russian Federation)

Ο Ρώσος επιστήμονας Mikhail Rogozhnikov, ο οποίος ανέλυσε το περιεχόμενο της έννοιας της «κυρίαρχης δημοκρατίας», τονίζει ότι αυτός ο όρος δεν μπορεί να θεωρηθεί ως το όνομα μιας νέας ιδεολογίας. Το περιγράφει ως «μια πολιτική σταθερά και μια περιοχή ενοποίησης στην οποία έχει οδηγηθεί η ρωσική κοινωνία ως αποτέλεσμα της αλλαγής στο πολιτικό σύστημα τα τελευταία 15 χρόνια» (Mikhail Rogozhnikov 2005).

Η θέση της Ρωσίας στον κόσμο έχει αλλάξει πολύ τα τελευταία 20 χρόνια. Ο Andrei Kokoshin, πολιτικός επιστήμονας και πλήρες μέλος της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών, ανέλυσε τις παγκόσμιες πολιτικές διαδικασίες και διαπίστωσε ότι σήμερα μόνο λίγες χώρες μπορούν να αναγνωριστούν με αυτόν τον τρόπο (ως κυρίαρχες δημοκρατίες). Κατά τη γνώμη του, κυριαρχία σημαίνει η ικανότητα του κράτους να ασκεί την εξωτερική, εσωτερική και αμυντική πολιτική του ανεξάρτητα, να συνάπτει ανεξάρτητες συμφωνίες, να συνάπτει ή να μην συνάπτει στρατηγική εταιρική σχέση κ.λπ. (Andrey Kokoshin 2006, 18)

Η κυρίαρχη δημοκρατία είναι αδιαχώριστη από την κυριαρχία του κράτους και συνδέεται με την εσωτερική και εξωτερική πολιτική του. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι σημαντικό να οριστεί ο όρος «κυριαρχία» και να περιγραφούν τα χαρακτηριστικά του. Ο Γάλλος νομικός, οικονομολόγος και πολιτικός φιλόσοφος Jean Bodin (1529–1596) θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους κρατικούς θεωρητικούς της εποχής του και θεμελιωτή της σύγχρονης αντίληψης της κυριαρχίας. Στα αγγλικά ο όρος sovereignty προέρχεται από τη γαλλική λέξη «souveraineté». Η λέξη αυτή αναφέρεται για πρώτη φορά περίπου τον 11^ο αιώνα και σημαίνει την υψηλότερη και αδιαίρετη κρατική δύναμη. Ο Bodin διατύπωσε τις θεωρητικές βάσεις για την κυριαρχία στο σημαντικότερο έργο του «Les six livres de la République» (Εξι Βιβλία του Κράτους, 1576): «Η κυριαρχία είναι η απόλυτη και χρονικά απεριόριστη εξουσία του κράτους» (Bodin, 19)

Τα χαρακτηριστικά της κυριαρχίας σύμφωνα με τον Bodin είναι τα εξής:

- δικαίωμα απόφασης για πόλεμο και ειρήνη,
- δικαιοδοσία,
- δικαίωμα διορισμού και απόλυσης δημοσίων υπαλλήλων,
- δικαίωμα φορολογίας,
- δικαίωμα απονομής χάριτος (right of pardoning) και απαλλαγής,
- δικαίωμα καθορισμού της νομισματικής αξίας,

- δικαίωμα όρκου.

Ο Carl Schmitt, ένας από τους πιο γνωστούς και ταυτόχρονα αμφιλεγόμενους εμπειρογνώμονες συνταγματικού και διεθνούς δικαίου του 20ού αιώνα, ήταν της γνώμης ότι ένα κυρίαρχο κράτος είναι ο «φορέας των πολιτικών αποφάσεων». Ένα κυρίαρχο κράτος είναι κυρίαρχο μόνο αν έχει την δυνατότητα να αποφασίζει μόνο του και δεσμευτικά για τη φθορά και τη συμφορά των πολιτών του. Οι αποφάσεις ενός κυρίαρχου κράτους περιλαμβάνουν για παράδειγμα: την ένταξη ή την αποχώρηση από συμμαχίες, τη νομισματική πολιτική και τους φόρους, για τη δύναμη και τον εξοπλισμό των ενόπλων δυνάμεων, την τιμωρία και τη συγχώρεση, την τοποθέτηση ξένων στρατευμάτων στο έδαφός του και συνεπώς τον πόλεμο ή την ειρήνη.

Κυριαρχία σημαίνει το δικαίωμα στην τελική απόφαση τόσο «εσωτερικά» όσο και «εξωτερικά». Αυτό αντιπροσωπεύει μια διπλή έννοια κυριαρχίας, ως παράγοντα τόσο της εσωτερικής όσο και της διακρατικής τάξης. Η κυριαρχία της Ρωσίας σχετίζεται με την εσωτερική και την εξωτερική πολιτική της (Λάμπρου Ελένη 2017).

Η θεωρία της «κυρίαρχης δημοκρατίας» επικρίνεται από ορισμένους Ρώσους πολιτικούς που απαιτούν τουλάχιστον μια διευκρίνιση της ορολογίας. Ο πρώην πρωθυπουργός της Ρωσίας Dmitry Medvedev δήλωσε ότι ο όρος «κυρίαρχη δημοκρατία» είναι αντίγραφο της αγγλικής «sovereign democracy». Κατά τη γνώμη του:

«αυτός ο όρος δεν είναι κατάλληλος για τη Ρωσία. Πρώτον, έχουμε διαφορετική κατανόηση του νομικού συστήματος και ακόμη και ορισμένους νομικούς όρους. Δεύτερον, ο όρος «κυρίαρχος» σε αυτό το πλαίσιο δεν φαίνεται να σημαίνει «κυρίαρχος», αλλά μάλλον «κράτος» ή «εθνικός»».

Ο Medvedev πιστεύει ότι η κυριαρχία και η δημοκρατία είναι εξίσου σημαντικές, αλλά αυτές είναι έννοιες που βρίσκονται σε διαφορετικά επίπεδα: (newsru 2017, Medvedevu, kotorogo schitayut odnim iz preyemnikov Putina, ne nraivitsya termin "suverennaya demokratiya")

«Νομίζω ότι η «κυρίαρχη δημοκρατία» απέχει πολύ από μια ιδανική έννοια, όπως κάθε άλλη. Θα ήταν πιο σωστό να μιλάμε για παραδοσιακή δημοκρατία ή απλώς για δημοκρατία με εκτεταμένη κρατική κυριαρχία».

Σύμφωνα με τον ίδιο:

«αυτό δημιουργεί μια περίεργη «επίγευση» όταν η λέξη «δημοκρατία» έχει ορισμένους ορισμούς. Αυτό υποδηλώνει ότι μιλάμε τουλάχιστον για μια διαφορετική, μη παραδοσιακή δημοκρατία. Και μια συγκεκριμένη άποψη τίθεται αμέσως, ειδικά στα σχόλια κάποιων συνεργατών μας: Είμαι υποστηρικτής μιας πολιτικής κυριαρχίας, της κυριαρχίας του κράτους».

Η έννοια της «κυρίαρχης δημοκρατίας» επικρίνεται και από άλλους Ρώσους πολιτικούς επιστήμονες. Η Ρωσία χρειάζεται εκσυγχρονισμό για να γίνει ισχυρό κράτος. Για να πραγματοποιηθεί αυτός ο εκσυγχρονισμός στο πλαίσιο μιας ελεύθερης πολιτικής πορείας, πρέπει

να δημιουργηθούν και να ενισχυθούν οι δημοκρατικοί θεσμοί. Στα ετήσια μηνύματά του προς την κυβέρνηση της Ρωσίας, στα οποία περιγράφει τις πολιτικές μεταρρυθμίσεις (**νέος εκδημοκρατισμός**), ο πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν θέτει συγκεκριμένους στόχους και επαναλαμβάνει ότι η Ρωσία θα καθορίσει η ίδια τις συνθήκες εκδημοκρατισμού, λαμβάνοντας υπόψη τις ιστορικές, γεωπολιτικές αλλά και άλλες ιδιαιτερότητές της. Κατά τη γνώμη του Πούτιν, η κυρίαρχη δημοκρατία στη Ρωσία είναι μία από τις πιο σημαντικές προϋποθέσεις για τη διατήρηση της δημοκρατίας στις διεθνείς και διακρατικές σχέσεις. (Sergeev G, 2007)

3.2.4 Επιδράσεις της «κυρίαρχης δημοκρατίας» στις σχέσεις με την ΕΕ

Η μορφή της τρέχουσας εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας είναι σαφώς καθορισμένη. Η Ρωσία βλέπει τον εαυτό της ως κυρίαρχη μεγάλη δύναμη. Παρά τις κυρώσεις που επέβαλαν η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ρωσία κατάφερε σήμερα να προσαρμόσει την οικονομία της στις νέες αυτές συνθήκες. Η ενίσχυση της κρατικής εξουσίας σε συνδυασμό με την αυταρχική ηγεσία θεωρούνταν πάντα ως ο σημαντικότερος εθνικός πόρος της Ρωσίας προκειμένου να ενισχυθεί η διεκδίκηση και η ανεξαρτησία της στην εξωτερική πολιτική.

Η Ρωσία έχει καθορίσει την κατεύθυνση της εξωτερικής πολιτικής της, η οποία θα πρέπει να ικανοποιεί τα διάφορα συμφέροντα της πολιτικής και οικονομικής ελίτ: από τα παραδοσιακά γεωπολιτικά συμφέροντα έως τις δυνατότητες κέρδους στην παγκόσμια οικονομία.

Η σύγχρονη εξωτερική πολιτική της Ρωσίας έχει ισχυρές ιστορικές ρίζες. Η διατήρηση της ακεραιότητας της χώρας και η προστασία των συνόρων της Ρωσίας ήταν πάντα προτεραιότητα και τούτο έγινε ακόμα πιο σημαντικό μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης.

Η εναρμόνιση των οικονομικών συμφερόντων και των συμφερόντων εθνικής ασφάλειας είναι ένα ακόμη παράδειγμα ιστορικής εξέλιξης και μια σημαντική πτυχή της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Επιπλέον, η Ρωσία ερμηνεύει την εδαφική επέκταση όχι ως προέκταση, αλλά ως συγχώνευση ρωσικών χωρών (Gerrits Andre, 2008, σελίδα 7). Η ρωσική κυβέρνηση δεν θεωρεί την προσχώρηση της Κριμαίας στη Ρωσική Ομοσπονδία τον Μάρτιο του 2014 ως προσάρτηση, όπως οι περισσότερες χώρες στον κόσμο, αλλά ως ένωση του πρώην ρωσικού εδάφους με τη Ρωσία. Η έμφαση στις στενότερες σχέσεις με τις πρώην Σοβιετικές χώρες θα πρέπει να θεωρηθεί ως μία από τις προτεραιότητες εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας. Στην έννοια της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας, οι σχέσεις με τις χώρες της ΚΑΚ (κοινοπολιτεία ανεξάρτητων κρατών) είναι σημαντικές ως η κύρια κατεύθυνση της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής και το έδαφος των χωρών της ΚΑΚ ορίζεται ως μια ζώνη ιδιαίτερα σημαντικών εθνικών συμφερόντων για τη Ρωσία (**σφαίρα επιρροής**). Η Ρωσία είναι ένα από τα μέλη και ιδρυτές της ΚΑΚ και καθένα από τα κράτη μέλη αυτής της κοινότητας γίνεται προνομιούχος εταίρος της Ρωσίας βάσει του Χάρτη της ΚΑΚ. Η Ρωσία έχει τον μεγαλύτερο αριθμό συμφωνιών και συμβάσεων με αυτές τις χώρες.

Επίσης, η Ρωσία σπάνια επιδιώκει μακροπρόθεσμες διεθνείς συμμαχίες και συνασπισμούς, αλλά ως επί το πλείστον προσπαθεί να επιτύχει συμφωνίες που βασίζονται σε πρακτικές και πραγματικές/ρεαλιστικές εκτιμήσεις. Ουσιαστικά ο «χαρακτήρας» της ρωσικής διεθνούς πολιτικής λειτουργεί στο ίδιο πλαίσιο με την «κυρίαρχη δημοκρατία».

Η «κυρίαρχη δημοκρατία» εξυπηρετεί τρεις σκοπούς:

1. Κατευθύνει και νομιμοποιεί την εσωτερική και εξωτερική πολιτική,
2. Είναι μια έννοια όπου ο ορισμός της κυριαρχίας γίνεται κατανοητός σχεδόν από όλους, ενώ η δημοκρατία μπορεί να ερμηνευτεί διαφορετικά,
3. Η «Κυρίαρχη Δημοκρατία» συνδέει την εσωτερική τάξη της Ρωσίας με την εξωτερική πολιτική και το διεθνές της καθεστώς. (Legvold, Robert, 2007)

Όλα αυτά υποθέτουν την εσωτερική σφαίρα ενός ισχυρού κράτους με δυναμικά αναπτυσσόμενη οικονομία, το οποίο έχει σταθερή υποστήριξη και βασίζεται σε μια σταθερή πολιτική και οικονομική θέση, η οποία είναι απαραίτητη για μια αρμόδια εσωτερική και εξωτερική πολιτική.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση βασίζεται ουσιαστικά στην ιδέα και την πρακτική της κοινής κυριαρχίας, η Ρωσία προσπαθεί να διατηρήσει την παραδοσιακή **απόλυτη κυριαρχία**. Η «κυρίαρχη δημοκρατία» δεν στερείται διεθνούς ελκυστικότητας, αλλά μιας αυταρχικής κρατικής προσέγγισης του πολιτικού και οικονομικού εκσυγχρονισμού, που μπορεί να λειτουργήσει ως εναλλακτική λύση στο «δυτικό» μεταρρυθμιστικό μοντέλο. Δεδομένης της ενίσχυσης άλλων δυνάμεων και της νομιμοποίησης της ρωσικής εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής, αυτή η έννοια σταδιακά ανέπτυξε μια αρχική άποψη - προσπαθώντας να γίνει μια εναλλακτική λύση για τη φιλελεύθερη πολιτική και οικονομική ανάπτυξη. Αν κάποιος αξιολογήσει τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας με βάση την έννοια της «κυρίαρχης δημοκρατίας», μπορεί να συμπεράνει ότι οι φιλόδοξες πρωτοβουλίες και οι μακροπρόθεσμοι στόχοι που προβλέπονται σε αυτές τις σχέσεις δεν έχουν επιτευχθεί. Η Ρωσία και η ΕΕ δεν έχουν επιτύχει μια «στρατηγική εταιρική σχέση» δηλαδή μια ζώνη ελεύθερων συναλλαγών ή μια δημοκρατική ελεύθερη αγορά στη Ρωσία. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η Ρωσία και η Ευρωπαϊκή Ένωση πάντα ορίζουν τη σχέση τους ως «στρατηγική εταιρική σχέση». Παρά τις δηλώσεις ότι η Ρωσία και η Ευρώπη καλλιεργούν σχέσεις μεταξύ τους, οι φιλοδοξίες και οι πολιτικές τους, ειδικά μετά τα γεγονότα του 2014, δεν ήταν ποτέ απόλυτα σταθερές. (Gerrits Andre, 2008, σελ. 10)

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι πολιτικές φιλοδοξίες της Ρωσίας σε σχέση με την ΕΕ ήταν πάντα πιο μετριοπαθείς από τη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με τη Ρωσία. Η μόνη εξαίρεση ήταν οι αρχές της δεκαετίας του 1990, όταν η θέση της Ρωσίας φάνηκε να συμπίπτει πλήρως με τη θέση της ΕΕ. Στις αρχές της δεκαετίας του '90 και οι δύο πλευρές μοιράστηκαν το παράδειγμα της ενσωμάτωσης μέσω των μετασχηματισμών. Εκείνη την εποχή, η προσέγγιση της Ρωσίας βασίστηκε σε πραγματικές/ρεαλιστικές φιλοδυτικές μεταρρυθμιστικές ιδέες.

Σήμερα η Ευρώπη και η Ρωσία διαφωνούν σε πολλά θέματα και σε ορισμένα θεμελιώδη

ζητήματα. Οι σχέσεις μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ρωσίας απέχουν πολύ από το να είναι ιδανικές και ανταγωνιστικές και κάθε πρόβλημα αντικατοπτρίζει ένα τακτικά αυξανόμενο χάσμα. Το χάσμα αυτό μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας διευρύνθηκε μετά την κρίση στην Ουκρανία το 2014. Συνεπώς, είναι πολύ νωρίς για να μιλήσουμε για την αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ αυτών των δύο δρώντων. (Gerrits Andre, 2008, σελ. 12)

Οι πολιτικές της ΕΕ και της Ρωσίας διαφέρουν ως προς τις επεκτατικές τους στρατηγικές, συμπεριλαμβανομένων των σχέσεων τους με τις γειτονικές χώρες. Όσον αφορά τη Ρωσία, η ΕΕ διατηρεί μια πολιτική κοινών συμφερόντων. Η ΕΕ ακολουθεί αυτήν την πολιτική χωρίς πλήρεις υποχρεώσεις ένταξης (εξαιρώντας τη Ρωσία από τις πιο συμβολικές πτυχές της ολοκλήρωσης, όπως το καθεστώς no visa «απαλλαγής βίζας») και φυσικά χωρίς την προοπτική ένταξης στην ΕΕ.

Η Ρωσία και η ΕΕ διαπραγματεύονται την κατάργηση των βραχυπρόθεσμων θεωρήσεων (βίζα) για τους Ρώσους πολίτες για περισσότερα από 15 χρόνια, αλλά οι διαπραγματεύσεις ναυάγησαν. Η Ρωσία πάντα έδειχνε μεγάλο ενδιαφέρον για αυτό το θέμα. Επιπλέον, η πρωτοβουλία για τη μετάβαση σε αμοιβαίο καθεστώς απαλλαγής βίζας διατυπώθηκε για πρώτη φορά τον Αύγουστο του 2002 από τον Ρώσο πρόεδρο Βλαντιμίρ Πούτιν. (Ivanova 2017, σελ. 46)

Ένας από τους λόγους για τους οποίους δεν υπάρχει καθεστώς απαλλαγής βίζας μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας είναι η παράνομη μετανάστευση. Σύμφωνα με την Eurostat, μέχρι την έναρξη της εισροής προσφύγων από χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής στην ΕΕ σε σχέση με τα γεγονότα στη Συρία, η Ρωσία ήταν μία από τις κύριες πηγές παράνομης μετανάστευσης στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ένα άλλο πρόβλημα που εμποδίζει την είσοδο χωρίς βίζα μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας είναι το υψηλό ποσοστό εγκληματικότητας. (Ivanova 2017, σελ. 50)

Η ΕΕ ανησυχεί για τα υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας στη Ρωσία, το υψηλό επίπεδο διαφθοράς στις ρωσικές αρχές και επίσης την αναξιοπιστία των ρωσικών ταξιδιωτικών εγγράφων.

Για την αντιμετώπιση του προβλήματος κατάργησης της visas, η ΕΕ παρουσίασε έναν πλήρη κατάλογο των προβλημάτων της Ρωσίας που πρέπει να επιλυθούν προκειμένου να λάβει βοήθεια από την ΕΕ για την απαλλαγής βίζας. Με βάση αυτόν τον κατάλογο, οι συντελεστές συμφώνησαν σε αμοιβαία βήματα όπως η εισαγωγή βιομετρικών διαβατηρίων και η καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης. (Ivanova 2017, σελ. 52)

Σε σχέση με τα πρόσφατα γεγονότα στην Ουκρανία, οι διαπραγματεύσεις για την άρση της βίζας μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας έχουν ανασταλεί. Ο Ρώσος υπουργός Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ δήλωσε ότι οι εκπρόσωποι της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιβραδύνουν σκόπιμα τον διάλογο με τη Ρωσία σχετικά με την καθιέρωση καθεστώτος απαλλαγής βίζας, προκειμένου να προωθηθούν οι χώρες της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης:

«Ο λόγος για την καθυστέρηση στη διαδικασία είναι γνωστός. Υπάρχει η επιθυμία να συνδεθούν περαιτέρω βήματα (από την πλευρά της ΕΕ) για την απλούστευση του καθεστώτος θεωρήσεων με προβλήματα που δεν σχετίζονται με αυτό το ζήτημα και τα οποία διαπραγματεύεται η Ρωσική Ομοσπονδία. Υπάρχει επίσης η επιθυμία να καθοδηγηθούμε από την πολιτική σκοπιμότητα, την οποία δυστυχώς ορισμένα μέλη της ΕΕ δεν καταλαβαίνουν ότι δεν πρέπει να χάσουν τη Ρωσία σε αυτόν τον δρόμο - στο δρόμο της απλοποίησης και τελικά της κατάργησης του καθεστώτος θεωρήσεων. Αυτό είναι ένα ανοιχτό μυστικό, μια γνωστή κατάσταση. Το δεχόμαστε ήρεμα. Δεν το χρειαζόμαστε περισσότερο από την Ευρωπαϊκή Ένωση», δήλωσε ο Ρώσος υπουργός Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ. (Ria novosti 2014, Lavrov: vizovuy vopros tormozitsya zhelaniyem YES vytorgovat' chto-to u RF)

Ο Λαβρόφ τόνισε ότι η συμφωνία για τη διευκόλυνση των θεωρήσεων μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ ήταν έτοιμη για δημοσιογράφους, νέους και εκπροσώπους μη κυβερνητικών οργανώσεων:

«Το μόνο που χρειάζεται είναι η πολιτική βούληση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά στην πραγματικότητα - των Βρυξελλών. Τα κράτη μέλη (της ΕΕ) είναι έτοιμα με την πλειοψηφία που απαιτείται για να λάβουν μια τέτοια απόφαση».

Η θέση της ΕΕ σχετικά με την κατάργηση του καθεστώτος θεωρήσεων για τη Ρωσία παρουσιάζεται καλά στη δήλωση του Λιθουανού Υπουργού Εξωτερικών και του μέλους του Συμβουλίου Υπουργών Εξωτερικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Linas Linkevičius, στη σύνοδο κορυφής στις Βρυξέλλες:

«Θα θέλαμε να συνάψουμε στρατηγική εταιρική σχέση με τη Ρωσία. Δυστυχώς, πρέπει να δώσουμε προσοχή στην πραγματικότητα, να βγάλουμε ορισμένα συμπεράσματα και να κοιτάζουμε το μέλλον χωρίς να κάνουμε παραχωρήσεις ή εξαιρέσεις, γιατί τώρα μπορούμε να προστατεύσουμε μόνο τις αξίες και τις απόψεις μας. Φυσικά το προσέχουμε πάντα, αλλά αυτή τη φορά πρέπει να είμαστε πιο ρεαλιστές. Θεωρούμε απαράδεκτο τον τρόπο που αντιμετωπίζει η Ρωσία άλλες χώρες και αυτό έχει επηρεάσει τις εκτιμήσεις μας για τη μελλοντική κατάσταση. Εξαιτίας αυτού, πιστεύω ότι η σύνοδος κορυφής πιθανότατα θα επικεντρωθεί στις επιχειρήσεις». (Radio Svoboda 2014, Prizrachnoye budushcheye bez viz v YES)

Μετά την προσχώρηση της Κριμαίας στη Ρωσία, η Ευρωπαϊκή Ένωση απαγόρευσε στις πρεσβείες και τα γραφεία εκπροσώπησής της στη Ρωσία να εκδίδουν όλους τους τύπους ευρωπαϊκών θεωρήσεων (συμπεριλαμβανομένων των θεωρήσεων Schengen). Σύμφωνα με την απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, οι θεωρήσεις για χώρες της ΕΕ μπορούν να εκδοθούν στην Ουκρανία μόνο για τους κατοίκους της Κριμαίας, καθώς η Κριμαία είναι μέρος αυτής της χώρας.

Σε αυτή τη βάση, οι βίζες στα ρωσικά διαβατήρια για κατοίκους της Κριμαίας δεν εκδίδονται από διπλωματικές και προξενικές αντιπροσωπείες των χωρών της ΕΕ στη Ρωσία. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέφερε επίσης ότι για να εκδοθεί θεώρηση για τους κατοίκους της Κριμαίας, είναι απαραίτητο να υποβληθεί αίτηση για αυτήν με το ουκρανικό διαβατήριο στις πρεσβείες των αντίστοιχων κρατών στην Ουκρανία. Στην περίπτωση αυτή, η αντίστοιχη χώρα αποφασίζει με τον συνήθη τρόπο για την έκδοση θεώρησης. (Ivanova 2017, σελ. 56)

Παρά τους πρώτους στόχους της ολοκλήρωσης, η πολιτική της ΕΕ στη Ρωσία γίνεται όλο και περισσότερο αντιληπτή ως ασύμμετρη και ιεραρχική. Είτε ως μια μορφή παρέμβασης που στερεί από τη Ρωσία την ίδια θέση και αρνείται να αποκαταστήσει την κυριαρχία και το καθεστώς της ως μεγάλης δύναμης.

Χρειάστηκαν περισσότερα από δέκα χρόνια για την Ευρωπαϊκή Ένωση για να αναγνωρίσει επίσημα ότι η Ρωσία δεν είναι απλώς μια μετα-κομμουνιστική χώρα. Παρόλο που ούτε η Ρωσία ούτε η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν απορρίψει επίσημα τα καθήκοντά τους για ένταξη, η Ρωσία έχει λάβει μια περιοριστική στάση όσον αφορά τις κανονιστικές πτυχές της ευρωπαϊκής πολιτικής. (Gerrits Andre 2008, σελ. 12)

Η προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ολοκλήρωση δεν έρχεται μόνο σε αντίθεση με την εθνική κυριαρχία της Ρωσίας και το διεθνές της καθεστώς, αλλά αντιμετωπίζει επίσης τα αδιαφανή πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα της ρωσικής ελίτ. Η ολοκλήρωση είναι ασύμβατη με τη σύνθετη αλληλεξάρτηση της οικονομίας και της πολιτικής της Ρωσίας. Οι πολιτικές έννοιες και ιδέες όπως η κυριαρχία, η ανεξαρτησία και ο σεβασμός νομιμοποιούν μια στρατηγική που χρησιμεύει για την προστασία πολύ απλών υλικών συμφερόντων. Από τη σκοπιά της Ρωσίας, η ρωσική στρατηγική έχει ξεκάθαρο αμυντικό πλεονέκτημα. Η στρατηγική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δεν ανταποκρίνεται στα συμφέροντα της ρωσικής ελίτ - ανεξάρτητα από το αν αναμειγνύεται στις εσωτερικές υποθέσεις της Ρωσίας ή στις υποθέσεις των γειτόνων της. (Gerrits Andre 2008, σελ. 13)

4. Σημεία τριβής στις σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ

4.1 Ανατολική διεύρυνση της ΕΕ

Πρώτον, είναι σημαντικό να πούμε ότι η ανατολική διεύρυνση της ΕΕ ήταν τόσο αρνητική για την Ρωσία όσο και η ανατολική διεύρυνση του ΝΑΤΟ. Η Ρωσία αντέδρασε αρνητικά στην ανατολική διεύρυνση λοιπόν επειδή (όπως αναφέρθηκε στο 2^ο κεφάλαιο) ιστορικά αντιλαμβάνεται την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη ως τη σφαίρα επιρροής της ενώ η ένταξη των χωρών της ανατολικής Ευρώπης στην ΕΕ ήταν μια επίσημη επιβεβαίωση της πλήρους ενσωμάτωσης αυτών των χωρών στις δυτικές δομές. Το πιο οδυνηρό για τη Ρωσία ήταν η ένταξη των χωρών της Βαλτικής στην ΕΕ, οι οποίες ήταν κράτη της Σοβιετικής Ένωσης πριν το 1991. Γίνεται λοιπόν σαφές ότι η ανατολική διεύρυνση δεν θα μπορούσε να γίνει χωρίς ρωσικές διαμαρτυρίες. Τέλος, η ρωσική περιοχή του Καλίνινγκραντ, που περικυκλώθηκε από χώρες της ΕΕ μετά την ανατολική διεύρυνση, έχει επίσης γίνει επίσης ένα μείζον ζήτημα για την Ρωσία.

Όπως αναφέρθηκε στο 2^ο κεφάλαιο στην «μεσοπρόθεσμη στρατηγική» του 1999, η Ρωσία αρνήθηκε να υποβάλει αίτηση για ένταξη στην ΕΕ στο εγγύς μέλλον: «Η Ρωσία ως παγκόσμια δύναμη που βρίσκεται σε δύο ηπείρους, θα πρέπει να διατηρήσει την ελευθερία της, να καθορίζει και να εφαρμόζει την εσωτερική και εξωτερική της πολιτική, τη θέση και τα πλεονεκτήματά της ως ευρασιατικό κράτος και τη μεγαλύτερη χώρα της ΚΑΚ (κοινοπολιτείας ανεξάρτητων κρατών), και την ανεξαρτησία της σε διεθνείς οργανισμούς» (Lynch Don 2004).

4.1.1 Σημεία τριβής

Τα κύρια σημεία τριβής των αμοιβαίων σχέσεων που προέκυψαν από τη ανατολική διεύρυνση ήταν πολλά:

Εμπορικές συναλλαγές:

Η μεγαλύτερη ανησυχία της Ρωσίας ήταν η πιθανότητα τα νέα κράτη μέλη να περιορίσουν το εμπόριο με τη Ρωσία. Έτσι, η Ρωσία άρχισε γρήγορα διαπραγματεύσεις με την ΕΕ για μια κοινή ζώνη ελεύθερων συναλλαγών προκειμένου να επιτύχει τους ίδιους όρους με τα νέα κράτη, αλλά η εν λόγω ζώνη συναλλαγών δεν ήταν δυνατό να επιτευχθεί εκείνη την περίοδο (λόγω της ρωσικής χρηματοπιστωτικής κρίσης). Παραδόξως, τα μέτρα **ποσοστώσεων** και **anti-dumping** φάνηκαν να είναι τα μεγαλύτερα προβλήματα για την ανάπτυξη του εμπορίου.

Ως εκ τούτου, στη σύνοδο κορυφής του Οκτωβρίου 1999, η Ρωσία παρουσίασε έναν κατάλογο δεκαπέντε τομέων εμπορίου που θεωρούσε ότι θα μπορούσαν να υποστούν μεγάλη ζημιά από την ανατολική διεύρυνση της ΕΕ και ζήτησε λύση (παραχωρήσεις ή αποζημιώσεις) από την ΕΕ. Στη σύνοδο κορυφής έξι μήνες αργότερα, η ΕΕ προσφέρει όντως μια λύση, με τη μορφή εμπορικής υποστήριξης για τα νέα κράτη μέλη με τη Ρωσία (Gower, 2000, σελ. 75-82). Επειδή δεν υπήρχε τότε κάποια οικονομική ανάλυση των πιθανών ζημιών του Ρωσικού

προϋπολογισμού, οι Ρώσοι ενεργούσαν καθαρά βάσει αβάσιμων φόβων. Η Ρωσία καθησυχάστηκε από τις συνομιλίες στη σύνοδο των Βρυξελλών (Απρίλιος 2004), στις οποίες η ΕΕ προσπάθησε να «καθησυχάσει» την Ρωσία ότι θα αναζητήσει λύση στα περισσότερα προβλήματα που προκύπτουν από την ανατολική διεύρυνση της ΕΕ (Joint Statement on EU Enlargement and EU-Russia Relations, 2004).

Σύνορα:

Με την ένταξη της Εσθονίας, της Λετονίας, της Λιθουανίας και της Πολωνίας στην ΕΕ, η Ρωσία απέκτησε σχετικά περισσότερα σύνορα με την ΕΕ, γεγονός που οδήγησε παράδοξα σε μεγαλύτερη αίσθηση απομόνωσης. Οι Ρώσοι πολίτες ελέγχονταν πριν εισέλθουν στις χώρες Σένγκεν, πράγμα που σημαίνει ότι οι Ρώσοι αισθανόντουσαν πιο απομονωμένοι από την υπόλοιπη Ευρώπη. Ωστόσο, η ΕΕ ζήτησε από τα νέα κράτη να ελέγχουν αυστηρά τους αλλοδαπούς προκειμένου να αποφύγουν, για παράδειγμα, την εξάπλωση του οργανωμένου εγκλήματος, την παράνομη μετανάστευση ή την εισαγωγή ναρκωτικών στην επικράτειά της (Gower, 2000, σελ. 83-86). Μακροπρόθεσμα, η λύση θα μπορούσε να είναι η κατάργηση των θεωρήσεων (visas) μεταξύ των χωρών της ΕΕ και της Ρωσίας, ωστόσο λόγω των προβλημάτων στις σχέσεις των δύο δρώντων, η κατάργηση του καθεστώτος no visa σήμερα φαίνεται ολοένα και λιγότερο ρεαλιστική.

Καλίνινγκραντ:

Το Καλίνινγκραντ ήταν το μεγαλύτερο πεδίο διαμάχης όσον αφορά την ανατολική διεύρυνση της ΕΕ. Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το Καλίνινγκραντ χρησίμευσε ως ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια για τη ναζιστική Γερμανία ενώ στη Διάσκεψη του Πότσταμ τον Αύγουστο του 1945, παραχωρήθηκε στη Σοβιετική Ένωση. Το κύριο όφελος του Καλίνινγκραντ για τη Ρωσία είναι η γεωστρατηγική του θέση στις ακτές της Βαλτικής Θάλασσας. Ταυτόχρονα, το Καλίνινγκραντ είναι το μόνο ρωσικό λιμάνι που δεν παγώνει. Στο παρελθόν, τα πυρηνικά όπλα τοποθετούνταν σε αυτήν την πόλη, και μέχρι σήμερα η πόλη αποτελεί βάση αρκετών χιλιάδων Ρώσων στρατιωτών (W. Alejandro Sanchez Nieto 2011).

Μετά την ένταξη της Πολωνίας και της Λιθουανίας στην ΕΕ, η περιοχή του Καλίνινγκραντ βρέθηκε περιτριγυρισμένη από χώρες της ΕΕ. Η περιοχή του Καλίνινγκραντ δεν αναφέρεται στη ΣΕΣΣ ή στην Κοινή Στρατηγική, έως ότου η σουηδική Προεδρία του Συμβουλίου της ΕΕ το 1^ο εξάμηνο του 2001 είχε αρχίσει να ασχολείται περισσότερο με αυτό το ζήτημα και οι Ρώσοι εκπρόσωποι καλούνται τακτικά στις συνεδριάσεις της ΕΕ για το Καλίνινγκραντ. Το πιο μεγάλο πρόβλημα έχει αποδειχθεί το ζήτημα της διασυνοριακής μετακίνησης πολιτών. Η ΕΕ υποστήριζε ότι οι πολίτες του Καλίνινγκραντ θα χρειάζονταν βίζα για να εισέλθουν σε ζώνη Σένγκεν, ακόμη και αν θα περνούσαν μόνο από την περιοχή στο δρόμο τους προς τη Ρωσία, επειδή τα πρόσφατα προσχωρημένα κράτη (πχ. Πολωνία) ήταν υποχρεωμένα να υιοθετήσουν το λεγόμενο κεκτημένο

της Σένγκεν. Ταυτόχρονα, ωστόσο, η ΕΕ παραδέχθηκε επίσης ότι θα υπάρχει η δυνατότητα να χορηγηθούν στους πολίτες του Καλίνινγκραντ απαλλαγές από την υποχρέωση των θεωρήσεων ή τις θεωρήσεις μακροπρόθεσμης διέλευσης. Επιπλέον, η ΕΕ ήταν πρόθυμη να βάλει το Καλίνινγκραντ στο πρόγραμμα TACIS, ώστε να συνεχίσει να επωφελείται από τη συνεργασία με άλλα κράτη μέλη (κυρίως τη Σκανδιναβία) (Oldberg, 2001, σελ. 38-42).

Εδώ, όμως, εκδηλώθηκε η ιστορική εχθρότητα της Πολωνίας προς τη Ρωσία. Η Πολωνία αντιλήφθηκε την ένταξή της στην ΕΕ ως την οριστική απόσχιση της από την κοινή (και πολύ ατυχή) ιστορία με τη Ρωσία και απέρριψε κατηγορηματικά κάθε απαλλαγή από τη θεώρηση για τους πολίτες του Καλίνινγκραντ (και συνεπώς για όλους τους Ρώσους πολίτες).

Το σχέδιο της Ρωσίας ήταν να καταστήσει το Καλίνινγκραντ «πilotική περιοχή για ευρω-ρωσική συνεργασία» και περίμενε ότι οι προϋποθέσεις που τέθηκαν για το Καλίνινγκραντ θα μπορούσαν αργότερα να επεκταθούν και σε άλλες ρωσικές πόλεις/περιοχές. Ωστόσο, οι Ρώσοι, όπως ήταν αναμενόμενο, αντέδρασαν πολύ αρνητικά στην υποχρεωτική θεώρηση. Υποστήριζαν ότι δεν θα επιτραπεί στους πολίτες του Καλίνινγκραντ να ταξιδέψουν στη χώρα τους και επίσης με τεράστιο βάρος στα προξενεία που υποτίθεται ότι θα χορηγούσαν βίζα. Συνέδεσαν τη διαμαρτυρία τους με την απειλή ότι εάν η ΕΕ δεν συμφωνούσε με τα ρωσικά συμφέροντα στις προενταξιακές διαπραγματεύσεις, θα χρησιμοποιούσαν στρατιωτική δύναμη στην περιοχή ή ακόμη και θα εξαπέλυαν πυρηνική επίθεση.

Οι δύο δρώντες προσπάθησαν να βρουν λύση στη σύνοδο κορυφής του Νοεμβρίου στην Κοπεγχάγη (2002). Η Ρωσία ζητούσε μια διέξοδο μέσω της Λιθουανίας μέσω του οποίου οι Ρώσοι πολίτες θα μπορούν να ταξιδεύουν χωρίς περιορισμούς. Παρόλο που η Λιθουανία είχε τις καλύτερες σχέσεις με τη Ρωσία (εκείνη την εποχή) από τις υπόλοιπες χώρες της Βαλτικής, δεν ήταν πλέον επιτρεπτό για Ρώσους στρατιώτες ή τρένα με στρατιωτικό εξοπλισμό να περνούν εντελώς ανεξέλεγκτα από το έδαφός της Λιθουανίας, κάτι που μέχρι τότε ήταν δυνατό χωρίς προβλήματα. (W. Alejandro Sanchez Nieto 2011).

Η ΕΕ κατέληξε τελικά σε μια λύση με τη μορφή «απλοποιημένων ταξιδιωτικών εγγράφων», βάσει των οποίων οι πολίτες του Καλίνινγκραντ θα μπορούσαν να ταξιδέψουν στην υπόλοιπη Ρωσία χωρίς εμπόδια. Τέλος, εισήχθησαν δύο τύποι εγγράφων για τους πολίτες του Καλίνινγκραντ: Το ένα για τους επιβάτες των τρένων (όπου τους χορηγήθηκε επίσης απευθείας βίζα) και το άλλο για τους επιβάτες λεωφορείων και αυτοκινήτων. Οι πολίτες για την έκδοση της βίζας έπρεπε να υποβάλουν αίτηση στο προξενείο της Λιθουανίας (καθημερινή 2002, *Συμφωνία Ρωσίας – Ε.Ε. για το Καλίνινγκραντ*). Η περιοχή του Καλίνινγκραντ εξακολουθεί να αποτελεί πρόβλημα για τις αμοιβαίες σχέσεις των δύο δρώντων έως και μέχρι σήμερα. Υπήρξαν πολλές εντάσεις στα σύνορα με τη Λιθουανία εδώ και πολλά χρόνια, και οι σχέσεις Ρωσίας-Λιθουανίας επιδεινώθηκαν ριζικά από τότε που ξέσπασε η κρίση στην Ουκρανία, ειδικά μετά την

προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία. Η Λιθουανία είναι ένας από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές της Ουκρανίας και, επιπλέον, αρχίζει να φοβάται ότι η ρωσική επιθετικότητα στο έδαφος της μπορεί να προέλθει από την περιοχή του Καλίνινγκραντ (Andrew A. Michta 2016, *Το Καλίνινγκραντ και το κλιμακούμενο σπινάλ στη Βαλτική*). Στις αρχές του 2017, η λιθουανική κυβέρνηση αποφάσισε ακόμη και την κατασκευή φράχτη στα σύνορά της με την περιοχή του Καλίνινγκραντ (pronews 2015, *Φράχτη θέλουν να κατασκευάσουν οι Εσθονοί για να σταματήσουν την ... ρωσική "επιθετικότητα"*). Δεδομένης της τρέχουσας κακής κατάστασης των σχέσεων Ρωσίας-ΕΕ, υπάρχει μικρή ελπίδα ότι η κατάσταση θα βελτιωθεί στο εγγύς μέλλον.

4.2 Παραβίαση διεθνούς δικαίου και κυρώσεις κατά της Ρωσίας

Στο παρών κεφάλαιο θα αναφέρω δύο κρίσεις στις οποίες η Ρωσία παραβίασε την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα τρίτων κρατών. Πρόκειται δηλαδή για παραβίαση του άρθρου 2.4 του καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών το οποίο αναφέρει:

«Πάντα τα Μέλη θα απέχωσι εις τας διεθνείς αυτών σχέσεις της απειλής ή χρήσεως βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητος ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οιασδήποτε Κράτους ή καθ' οιασδήποτε άλλον τρόπον ασυμβίβαστον προς τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών» (Καταστατικός Χάρτης Ηνωμένων Εθνών).

Συνεπώς θα γίνει ανάλυση στην εισβολή της Ρωσίας στην Γεωργία το 2008 και στην Ουκρανία το 2014 καθώς και στο πως αυτές οι δύο κρίσεις επηρέασαν τις σχέσεις Ρωσίας-ΕΕ.

4.2.1 έναντι της Γεωργίας

Η αρχή του πολέμου στη Γεωργία είναι η σύγκρουση μεταξύ της Δημοκρατίας της Γεωργίας και των περιοχών της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας. Αυτές οι περιοχές ήταν αρχικά αυτόνομες δημοκρατίες στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και ενσωματώθηκαν στη Γεωργιανή Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία όταν οι Μπολσεβίκοι κατέλαβαν την εξουσία το 1931. Ιστορικά, η Γεωργία προσπαθούσε να «κατακτήσει» τις δύο περιοχές μέσω μιας στοχευμένης πολιτικής. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και την ανεξαρτησία της Γεωργίας, η Αμπχαζία και η Νότια Οσετία κήρυξαν επίσης την ανεξαρτησία τους, με αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ της γεωργιανής κυβέρνησης και των αυτονομιστών μεταξύ 1991 και 1992 (Νότια Οσετία) και 1992 έως 1993 (Αμπχαζία). Παρά την επίσημη κατάπαυση του πυρός και την επιτήρηση από τον ΟΗΕ, τον ΟΑΣΕ και τις ρωσικές ειρηνευτικές δυνάμεις, η σύγκρουση δεν μπόρεσε να διευθετηθεί πλήρως (Sabine Fischer 2016, 46). Το 2003 ο Μιχαήλ Σακασβίλι εξελέγη νέος Πρόεδρος της Γεωργίας. Ο εν λόγω πρόεδρος ακολούθησε μια φιλοδυτική πολιτική, την οποία η Αμπχαζία και η Νότια Οσετία καθώς και η Ρωσία έτειναν να απορρίψουν. Η Ρωσία προσπάθησε

να πάρει με το μέρος της αυτές τις περιοχές και άρχισε να πολιτογραφεί (δίνοντας ρωσικά διαβατήρια) πολίτες από την Αμπχαζία και τη Νότια Οσετία στη Ρωσία. Ωστόσο οι μακροχρόνιες εντάσεις μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας ξέσπασαν τον Αύγουστο του 2008 και είχαν ως αποτέλεσμα την επέμβαση των ρωσικών στρατευμάτων και την κατάληψη της περιοχής της Νότιας Οσετίας και της Αμπχαζίας.

Το 2008 η Γεωργία επιτέθηκε στρατιωτικά στο Τσхинβάλι (πρωτεύουσα της Νότιας Οσετίας) προκειμένου να αναγκάσει τις αποσχισθείσες περιοχές να επανενσωματωθούν στην επικράτεια της Γεωργίας. Παρά τη κριτική αυτής της προσπάθειας της Γεωργίας, η ίδια η Ρωσία χρησιμοποίησε αυτή την υπόθεση ως προηγούμενο για να νομιμοποιήσει τη στρατιωτική της επέμβαση στη Γεωργία και την μετέπειτα αναγνώριση της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας ως ανεξάρτητα κράτη. Ο πόλεμος μεταξύ των στρατευμάτων της Γεωργίας και της Ρωσίας διήρκεσε από τις 7 Αυγούστου έως τις 13 Αυγούστου 2008.

Η Ρωσία δεν βλέπει την παρέμβασή της ως στρατιωτική επέμβαση, αλλά ως ειρηνευτική αποστολή για την προστασία του λαού της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας από παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Dmitry Medvedev, 2008). Η Ρωσία προσπαθεί επίσης να στηρίξει τις ενέργειές της δηλώνοντας ότι διακυβεύεται η προστασία των Ρώσων πολιτών και στρατιωτών στην περιοχή. Οι Ρώσοι δηλαδή υποστήριξαν τους αυτονομιστές στη Νότια Οσετία και στην Αμπχαζία λέγοντας ότι **«το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση» έχει μεγαλύτερη σημασία από την «εδαφική ακεραιότητα»**. Κατά την προσάρτηση της Κριμαίας που θα αναφερθεί παρακάτω, η Ρωσία χρησιμοποίησε την ίδια ρητορική όσον αφορά την προστασία των Ρώσων από τους Ουκρανούς εθνικιστές (Cadier, Light 2015, σελ. 195 -197). Η Ρωσία επίσης ήθελε να αποτρέψει την ένταξη της Γεωργίας στο ΝΑΤΟ και τον προσανατολισμό της προς τα δυτικά, καθώς αυτό συνοδεύεται από την απώλεια του ελέγχου (της σφαίρας επιρροής) της Ρωσίας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας.

Ούτε η γεωργιανή επίθεση στο Τσхинβάλι ούτε η ρωσική εισβολή δικαιολογούνται βάσει του διεθνούς δικαίου. Το επιχείρημα της αυτοάμυνας σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών δεν επαρκεί, καθώς η ρωσική αντίδραση προχώρησε πολύ πέρα από αυτό. (Report Volume 1 2009). Εκτός από τη Ρωσία, οι περιοχές (Αμπχαζία και Ν. Οσετία) αναγνωρίστηκαν μόνο από τη Βενεζουέλα, τη Νικαράγουα, τη Συρία, το Τουβαλού, το Βανουάτου και το Ναουρού (Sufian Zhemukhov 2012). Η ανεξαρτησία τους είναι επίσης υποκειμενική καθώς εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την Ρωσία. Συνεπώς, η Ρωσία συμμετέχει στις αποφάσεις και εξακολουθεί να είναι παρούσα στρατιωτικά. Παρά τις μεγάλες επενδύσεις, η ανοικοδόμηση των de facto ανεξάρτητων κρατών δεν προχωρά. Επιπλέον, η πλειοψηφία της Αμπχαζίας θέλει «πραγματική» ανεξαρτησία από τη Ρωσία ενώ αντίθετα, η Νότια Οσετία θέλει να ενσωματωθεί στην Ρωσική Ομοσπονδία (Mikhail Bushuev 2014).

Οι αντιδράσεις των κρατών-μελών της ΕΕ στον πόλεμο στη Γεωργία ήταν πολύ διαφορετικές. Ωστόσο ο τότε Γάλλος πρόεδρος Νικολά Σαρκοζί, καθώς η Γαλλία προεδρευόταν τότε στο Συμβούλιο της ΕΕ πρότεινε και στα δύο μέρη ένα σχέδιο για κατάπαυση του πυρός και τερματισμό των συγκρούσεων και συγκάλεσε σύνοδο κορυφής (της Νίκαιας) στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο οποίο η σύνοδος κορυφής δεν έλαβε ουσιαστικές αποφάσεις.

Η συνάντηση στη Νίκαια ήταν πολύ ενδιαφέρουσα στο ότι, παρά τη δηλωμένη ενότητα, τα κράτη της ΕΕ χωρίστηκαν σε δύο μέρη όσον αφορά τις απόψεις τους: Το ένα μέρος ήταν τα μεγάλα κράτη της ΕΕ (Γερμανία, Ιταλία, Γαλλία), τα οποία ήθελαν να αποκαταστήσουν τις καλές σχέσεις με τη Ρωσία το συντομότερο δυνατό. Αυτή η θέληση μπορεί να φανεί από την ενεργειακή εξάρτηση αυτών των χωρών από τη Ρωσία επομένως ήταν πολύ σημαντικό για αυτούς να είναι σε θέση να συνάψουν μια νέα Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας. Το άλλο μέρος αποτελούνταν από τη Μεγάλη Βρετανία, τις χώρες της Βαλτικής, τις σκανδιναβικές χώρες και την Πολωνία. Αυτές οι χώρες αντέδρασαν έντονα (στην εισβολή της Ρωσίας στη Γεωργία) υποστηρίζοντας ότι η Ρωσία δεν είχε αποσύρει εντελώς τα στρατεύματά της από τη Γεωργία. Η αντίδραση αυτών των χωρών δεν ήταν έκπληξη, καθώς ένιωθαν ότι απειλούνταν από τη Ρωσία λόγω ιστορικών γεγονότων και έβλεπαν τη Ρωσία πολύ καχύποπτα. Πολλές από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης φοβήθηκαν επίσης ότι η Ρωσία θα μπορούσε να παρέμβει στις χώρες τους με το επιχείρημα ότι η Ρωσία θέλει να προστατεύσει τις ρωσικές μειονότητες (Giorgi Menabde 2018). Παρόλα αυτά, τα κράτη του πρώτου μέρους επικράτησαν και οι διαπραγματεύσεις με τη Ρωσία ξανάρχισαν.

Οι κυριότερες επιτυχίες της συνόδου κορυφής της Νίκαιας ήταν:

- Η Ρωσία υποσχέθηκε να αποσύρει σταδιακά τα στρατεύματά της από τη Γεωργία. Η κατάσταση στη Γεωργία επρόκειτο να συζητηθεί 14 ημέρες αργότερα στη Γενεύη,
- Οι διαπραγματεύσεις για μια νέα Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας επανήλθαν τον Δεκέμβριο του 2008,
- Αποφεύχθηκε η εγκατάσταση των ρωσικών πυραύλων στο Καλίνινγκραντ, η οποία υποτίθεται ότι ήταν η ρωσική αντίδραση στη θέση του αμερικανικού ραντάρ στην Τσεχία και των πυραύλων στην Πολωνία.

Έτσι, η ΕΕ πέτυχε να ακολουθήσει ένα είδος διττής στρατηγικής όσον αφορά την προσέγγιση της Ρωσίας στον πόλεμο της Γεωργίας, αφενός καταδικάζοντας τη στρατιωτική προσέγγιση, αφήνοντας όμως ανοιχτά τα περιθώρια συνεργασίας. Μόλις ενάμιση μήνα μετά τη σύνοδο κορυφής της Νίκαιας, ξέσπασε μια δεύτερη κρίση φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Ως εκ τούτου, μετά από μια «μερική κατανόηση», η σχέση ψύχθηκε ξανά για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα.

4.2.2 έναντι της Ουκρανίας

Η Ουκρανία είναι μέρος της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης, ένα έργο που ξεκίνησε στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, από το 2009. Ο στόχος αυτού του έργου είναι η στενότερη

πολιτική και οικονομική συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και των έξι ανατολικών γειτόνων της (εκτός από την Ουκρανία, το έργο περιλαμβάνει επίσης τη Λευκορωσία, τη Μολδαβία, τη Γεωργία, την Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν) (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 2019, *Σχέσεις της ΕΕ με την Ουκρανία*). Ωστόσο, η περιοχή αυτών των κρατών είναι επίσης η περιοχή ενδιαφέροντος της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Πριν από το 1991, όλες οι χώρες που συμμετείχαν στην Ανατολική Εταιρική Σχέση αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος της Σοβιετικής Ένωσης και η Ρωσία, προσπαθώντας να διατηρήσει το καθεστώς της υπερδύναμης, προσπάθησε να συνεχίσει να έχει μεγάλη επιρροή σε αυτά τα κράτη. Ως εκ τούτου, η Ρωσία αν και ήταν πολύ απρόθυμη κάνοντας έντονη κριτική, αποδέχτηκε τις προσπάθειες της ΕΕ να δεσμεύσει συμβατικά αυτά τα κράτη. Τα γεγονότα στην Ουκρανία στα τέλη του 2013/2014 ήταν μακράν η μεγαλύτερη δοκιμασία πίεσης των σχέσεων Ρωσίας-ΕΕ μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Η σύγκρουση ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 2013, όταν ο φιλορώσος πρόεδρος της Ουκρανίας Βίκτορ Γιανουκόβιτς αρνήθηκε να υπογράψει συμφωνία σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτό με τη σειρά του προκάλεσε ένα κύμα αναταραχής μεταξύ του φιλοδυτικού τμήματος των Ουκρανών. Η μεγαλύτερη σειρά διαμαρτυριών, το λεγόμενο Euromaidan (Ευρωμαιντάν: το οποίο πήρε την ονομασία από την κεντρική πλατεία του Κιέβου, Μαιντάν), οδήγησε στην πτώση του προέδρου Γιανουκόβιτς, αλλά και σε πολύ βίαιες αστυνομικές ενέργειες εναντίον διαδηλωτών. Την άνοιξη του 2014 ξέσπασε και η λεγόμενη κρίση της Κριμαίας, όταν μετά από μια σειρά διαδηλώσεων στη χερσόνησο της Κριμαίας, η Ρωσία έστειλε στρατιωτικές δυνάμεις για να καταλάβουν την Κριμαία. Μετά την πραγματοποίηση του δημοψηφίσματος στις 16 Μαρτίου 2014 στην Κριμαία, στο οποίο οι κάτοικοι της Κριμαίας ψήφισαν να ενταχθούν στη Ρωσική Ομοσπονδία, η χερσόνησος κηρύχθηκε Ρωσικό έδαφος. (Μαριλένα Γεραντώνη, 2019). Η επίσημη ουκρανική κυβέρνηση κήρυξε το δημοψήφισμα αντισυνταγματικό. Τον Απρίλιο, οι περιοχές Ντόνετσκ και Λουγκάνσκ στην ανατολική Ουκρανία κήρυξαν επίσης ανεξαρτησία. Οι αυτονομιστές του Ντόνετσκ και του Λουγκάνσκ υποστηρίζονταν άμεσα από το ρωσικό καθεστώς (Scazzieri, 2017, 396-398).

Από τη σκοπιά της Μόσχας, η ΕΕ προσπάθησε να χρησιμοποιήσει τη Συμφωνία Σύνδεσης για να χωρίσει την Ουκρανία από τη Ρωσία και τις δομές ολοκλήρωσης της ΚΑΚ, να τις υποτάξει στα χρηματοοικονομικά τους πρότυπα και να καταστρέψει το μετασοβιετικό επιστημονικό, τεχνικό και βιομηχανικό δυναμικό της Ουκρανία. Σύμφωνα με τη Ρωσία, η Ουκρανία αν γίνει μέλος του ΝΑΤΟ τότε στο μέλλον το ΝΑΤΟ θα τοποθετήσει εκεί την αμερικανική ναυτική και αντιπυραυλική αμυντική βάση.

Έχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον ότι οι Ρώσοι υποστήριξαν ότι ο λαός της Κριμαίας άσκησε το διεθνώς αναγνωρισμένο «δικαίωμα του στην αυτοδιάθεση» και ενώθηκε με την ιστορική του πατρίδα ενώ παρέλειψαν (οι Ρώσοι) να δώσουν σημασία στην έννοια της «εδαφικής ακεραιότητας». Επιπλέον, το Κρεμλίνο πιστεύει ότι τα δημοψηφίσματα στις περιοχές του

Ντόνετσκ και του Λουγκάνσκ αντιπροσώπευαν την επιθυμία του λαού των νοτιοανατολικών περιοχών της Ουκρανίας για αυτοδιάθεση, αλλά προκλήθηκαν από μια τιμωρητική στρατιωτική επιχείρηση της παράνομης προσωρινής κυβέρνησης στο Κίεβο. (Arbatova, Nadezhda 2014, 14).

Η ΕΕ έχει λάβει περιοριστικά μέτρα κατά της Ρωσίας από τον Μάρτιο του 2014, τόσο σε διπλωματικούς όσο και σε πολιτικούς και σε οικονομικούς και εμπορικούς όρους:

- Σε διπλωματικό επίπεδο, οι τακτικές διμερείς σύνοδοι κορυφής που κατοχυρώθηκαν στη Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας του 1994 ακυρώθηκαν και οι διαπραγματεύσεις για μια νέα συμφωνία πάγωσαν. Η συμμετοχή της Ρωσίας στην G8 (η οποία έγινε αργότερα G7) έχει ανασταλεί και οι διαπραγματεύσεις για την ένταξη της Ρωσίας στον ΟΟΣΑ (Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης) και τον ΔΟΕ (Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας) έχουν επίσης παγώσει.
- Σε οικονομικό επίπεδο, επιβλήθηκε απαγόρευση της εισαγωγής αγαθών στην Κριμαία. Στις ρωσικές τράπεζες περιορίστηκε η πρόσβαση σε κεφαλαιαγορές της ΕΕ και επιβλήθηκε εμπάργκο στο εμπόριο όπλων και στρατιωτικής τεχνολογίας. Να σημειωθεί ότι οικονομικές κυρώσεις έχουν επιβληθεί στη Ρωσία, όχι μόνο από την ΕΕ αλλά και από τις Ηνωμένες Πολιτείες, τον Καναδά, την Αυστραλία και την Ιαπωνία (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2019). Σε απάντηση αυτών των μέτρων, η Ρωσία απαγόρευσε σε ορισμένους εκπροσώπους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου την είσοδο στην επικράτεια της.

Ωστόσο, υπάρχει επίσης μια προσπάθεια από την ΕΕ και άλλα κράτη της δύσης να συμμετάσχουν σε πολιτικό διάλογο με τη Ρωσία και να αναζητήσουν λύση μέσω της διπλωματίας. Η πρώτη προσπάθεια να τερματιστεί ο πόλεμος στην ανατολική Ουκρανία ήταν η λεγόμενη 1^η Συμφωνία του Μινσκ (αναφέρεται και ως Πρωτόκολλο του Μινσκ), υπογεγραμμένη από εκπροσώπους της Ουκρανίας, της Ρωσίας και των αυτονομιστικών περιοχών του Ντόνετσκ και του Λουγκάνσκ. Η συμφωνία υπεγράφη τον Σεπτέμβριο του 2014 στο Μινσκ, αλλά δεν βοήθησε στο να τερματιστεί η σύγκρουση. Ο ΟΑΣΕ (Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη) διοργάνωσε συνεδρίαση των ηγετών της Ουκρανίας, της Ρωσίας, της Γαλλίας και της Γερμανίας για την υπογραφή της 2^{ης} Συμφωνίας του Μινσκ. Αυτή η συμφωνία ουσιαστικά έμελλε να τερματίσει τις μάχες μεταξύ του ουκρανικού στρατού και των φιλορώσων αυτονομιστών. (Wittke, 2019, σελ. 8-14).

Η ΕΕ διαπραγματεύτηκε επίσης με τη Ρωσία για την αναβολή της Συμφωνίας Σύνδεσης ΕΕ-Ουκρανίας, τον Σεπτέμβριο του 2014, επιτεύχθηκε συμφωνία μέσω της οποίας η Συμφωνία Σύνδεσης θα αναβληθεί τουλάχιστον μέχρι τον Ιανουάριο του 2016 (Scazzieri, 2017, 401)

Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο «Μέσα αντιμετώπισης της Ρωσίας από την ΕΕ μετά την Ουκρανική κρίση», τον Μάρτιο του 2016, το Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων διατύπωσε πέντε κατευθυντήριες γραμμές που θα ακολουθήσει η ΕΕ στις σχέσεις της με τη Ρωσία.

Πρόκειται για:

- Την εφαρμογή της Συμφωνίας του Μινσκ ως βασική προϋπόθεση για κάθε ουσιαστική αλλαγή στη θέση της ΕΕ απέναντι στη Ρωσία.
- Την ενίσχυση των σχέσεων με τους ανατολικούς εταίρους της ΕΕ και άλλους γείτονες, συμπεριλαμβανομένης της Κεντρικής Ασίας.
- Την ενίσχυση της ανθεκτικότητας της ΕΕ (π.χ. ενεργειακή ασφάλεια, υβριδικές απειλές ή στρατηγική επικοινωνία).
- Την επιλεκτική συνεργασία με τη Ρωσία σε θέματα ενδιαφέροντος της ΕΕ.
- Την ανάγκη για επαφές μεταξύ των ανθρώπων και υποστήριξη για τη ρωσική κοινωνία των πολιτών (Levente Csaszi)

Οι απόψεις δίστανται για πιθανές βελτιώσεις στις σχέσεις. Ο Ρώσος φιλελεύθερος πολιτικός και καθηγητής διεθνών σχέσεων στην Ανώτατη Οικονομική Σχολή, Vladimir Ryzhkov αναφέρει στο άρθρο του διάφορους λόγους για τους οποίους οι σχέσεις Ρωσίας-ΕΕ έχουν ελπίδα βελτίωσης: Ισχυρίζεται ότι η σύγκρουση έχει μετατοπιστεί από μια «ενεργό» σε μια «ρουτίνα» φάση. από το 2015 και οι δύο πλευρές έχουν κουραστεί από τις διαπραγματεύσεις, επομένως εστιάζουν περισσότερο στο υφιστάμενο status quo στην Ουκρανία. Αναφέρει επίσης ότι οι δύο πλευρές έχουν βαθιά εμπορικούς και οικονομικούς δεσμούς, η διακοπή των οποίων έχει αντίκτυπο όχι μόνο στη ρωσική οικονομία αλλά και στην ευρωπαϊκή οικονομία. Τέλος, αναφέρει ότι μέρος της ευθύνης για την αποτυχία του Πρωτοκόλλου του Μινσκ ανήκει επίσης στην Ουκρανία, καθώς δεν έχει την πολιτική βούληση να το εφαρμόσει στην πράξη (Ryzhkov, 2019, σελ. 139-141).

Σήμερα εν έτη 2022 η κατάσταση δεν έχει αλλάξει. Οι μάχες συνεχίζονται ακόμη στην ανατολική Ουκρανία, οι άνθρωποι στο Ντόνετσκ και στο Λουγκάνσκ βρίσκονται ακόμη στην εμπόλεμη ζώνη, η Κριμαία εξακολουθεί να είναι υπό κατοχή της Ρωσίας και δεν υπάρχει πρακτικά καμία ένδειξη ότι αυτό θα μπορούσε να αλλάξει στο εγγύς μέλλον.

4.3 Ενεργειακή κρίση και σημεία τριβής για το φυσικό αέριο (Nord Stream 2)

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα στις ενεργειακές σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας είναι οι διακοπές του εφοδιασμού με φυσικό αέριο το 2009, το 2014 και σήμερα (2021-2022) όπου κατέδειξαν την εξαιρετικά υψηλή εξάρτηση της ΕΕ από τη Ρωσία. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για χώρες όπως η Λετονία, η Φινλανδία, η Σλοβακία και η Ουγγαρία, που εισάγουν όλο ή σχεδόν όλο το φυσικό αέριο τους από τη Ρωσία. Η Λιθουανία, στο παρελθόν πλήρως εξαρτημένη από αέριο από ρωσικούς αγωγούς, θα καλύψει περίπου τις μισές ανάγκες της το 2018 με υγροποιημένο φυσικό αέριο, το οποίο θα αποσταλεί με πλοίο από τη Νορβηγία και τις ΗΠΑ σε τερματικό σταθμό που κατασκευάστηκε το 2014. Η Λετονία έχει την δυνατότητα να αποθηκεύσει αρκετό αέριο για την ίδια και τους γείτονές της. Η Σλοβακία, η Ουγγαρία και η Πολωνία έχουν δημιουργήσει διασυνδέσεις για να μοιράζονται τις προμήθειες φυσικού αερίου (Russell 2018, σελ. 5). Παρόλα

αυτά η Ευρώπη σήμερα αντιμετωπίζει το πρόβλημα της ενεργειακής κρίσης. Αυτό συμβαίνει επειδή η Ρωσία τροφοδοτεί την Ευρώπη με λιγότερο φυσικό αέριο από όσο αναμενόταν (ίσως στο πλαίσιο μιας επιθετικής τακτικής να εξαναγκάσει την έγκριση του αγωγού φυσικού αερίου Nord Stream 2) (Christopher Helman 2021).

Επίσης, η Ρωσία έχει «αποδείξει ότι είναι αναξιόπιστος εταίρος και χρησιμοποίησε τον ενεργειακό πλούτο της ως πολιτικό όπλο», δήλωσαν οι ευρωβουλευτές το 2016. (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2016, *Η στρατηγική της Ευρώπης απέναντι στη Ρωσία*).

Η Ρωσία είναι ένας σημαντικός προμηθευτής ενέργειας για την Ευρώπη και καλύπτει τις ενεργειακές ανάγκες της ΕΕ κατά το ένα τρίτο. Η Ρωσία και όλες οι χώρες της ΕΕ είναι μέλη των Ηνωμένων Εθνών, του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) και του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ έναντι της Ρωσίας βασίζεται στην έννοια της Ενεργειακής Ένωσης, η οποία στοχεύει στην αύξηση της ασφάλειας, της διαθεσιμότητας και της φιλικότητας προς το περιβάλλον της ενέργειας. Η Ρωσία είναι ο μεγαλύτερος εξαγωγέας πετρελαίου, φυσικού αερίου, ουρανίου και άνθρακα στην ΕΕ. Η ΕΕ είναι φυσικά ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Με βάση αυτή την αλληλεξάρτηση και το κοινό ενδιαφέρον για τον ενεργειακό τομέα, η ΕΕ και η Ρωσία συμφώνησαν να αναπτύξουν μια στενή ενεργειακή εταιρική σχέση, με την οποία ξεκίνησε ο ενεργειακός διάλογος ΕΕ-Ρωσίας το 2000. Τον Φεβρουάριο του 2011, η ρωσική κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συμφώνησαν να αναπτύξουν μια προοπτική για μακροπρόθεσμη συνεργασία στον ενεργειακό τομέα έως το 2050. Ο αντίστοιχος οδικός χάρτης της εταιρικής σχέσης στον ενεργειακό τομέα έως το 2050 υπογράφηκε στη Μόσχα τον Μάρτιο του 2013. (Roadmap, 2013)

Ο στρατηγικός στόχος αυτού του χάρτη πορείας είναι η δημιουργία ενός πανευρωπαϊκού ενεργειακού χώρου με λειτουργική ολοκληρωμένη υποδομή και διαφανείς και ανταγωνιστικές αγορές έως το 2050, που θα συμβάλει στη διασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας και στην επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης στην ΕΕ και τη Ρωσία. Ο μηχανισμός έγκαιρης προειδοποίησης είναι ένα από τα στοιχεία του ενεργειακού διαλόγου μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας. Περιγράφει τις κύριες πτυχές της αμοιβαίας πληροφόρησης σχετικά με βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους κινδύνους για την ασφάλεια της προσφοράς και της ζήτησης. Έχουν διοριστεί άτομα επικοινωνίας και από τις δύο πλευρές και ο μηχανισμός έχει ήδη αποδείξει την αποτελεσματικότητά του. Η νομική πλευρά του εγγράφου, συμπεριλαμβανομένης της μορφής, του περιεχομένου και της οργάνωσης, ορίζεται στο υπόμνημα για τον μηχανισμό έγκαιρης προειδοποίησης. (Μνημονιο για τη βιομηχανική συνεργασία στον τομέα της ενέργειας μεταξύ του υπουργείου καυσίμων και ενέργειας της ρωσικής ομοσπονδίας και της ευρωπαϊκής

επιτροπής 1999). Το μνημόνιο υπογράφηκε στη Μόσχα στις 16 Νοεμβρίου 2009. Από νομική άποψη, οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Ευρωπαίου ρυθμίζονται από πολλά έγγραφα.

Είναι σαφές ότι έργα όπως το «South Stream» ή το «Nord Stream 2» χρησιμεύουν για την εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού και είναι κερδοφόρα για την Ευρώπη. Η παράκαμψη της Ουκρανίας θα μείωνε τον κίνδυνο διακοπής. (Russell 2018, σελ. 5). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ορισμένα κράτη μέλη (ιδιαίτερα η Πολωνία) θεωρούν ότι ο αγωγός «Nord Stream 2» είναι επιζήμιος για την ενεργειακή ασφάλεια, επειδή θα συγκεντρώνει έως και το 40% των εισαγωγών φυσικού αερίου της ΕΕ σε ενιαία διαδρομή τροφοδοσίας. (Russell 2018, σελ. 5). Η κατασκευή νέων αγωγών φυσικού αερίου όχι μόνο δεν αυξάνει την ασφάλεια του εφοδιασμού, αλλά στην πραγματικότητα την θέτει υπό αμφισβήτηση (Ryszard Czarnecki 2021). Η Ρωσία περιορίζει την πρόσβαση στην αγορά για άλλους πιθανούς προμηθευτές. Χωρίς αντίμετρα, η ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ θα μπορούσε να εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την καλή θέληση της Μόσχας. Αυτό έχει αδικαιολόγητη επιρροή στη λήψη αποφάσεων στην Ευρώπη - όχι μόνο στον τομέα της ενεργειακής πολιτικής (Ryszard Czarnecki 2021). Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είδε με παρόμοιο τρόπο (την αμφισβήτηση της ενεργειακής ασφάλειας), και κατά συνέπεια, χαιρέτισε τις προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για μια ενεργειακή ένωση προκειμένου να μειωθεί η εξάρτηση από τις ρωσικές εισαγωγές ενέργειας. (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2016, *Η στρατηγική της Ευρώπης απέναντι στη Ρωσία*)

Η μείωση της εξάρτησης από τρίτα κράτη (ιδίως από την Ρωσία) είναι η προτεραιότητα της Στρατηγικής Ενεργειακής Ασφάλειας 2014 και της Ενεργειακής Ένωσης του 2015. Η Επιτροπή ανέλαβε επίσης δράση κατά της κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης της Gazprom στις ενεργειακές αγορές της ΕΕ, η οποία (Gazprom) στο παρελθόν είχε οδηγήσει ορισμένες χώρες να πληρώσουν έως και 40% περισσότερο από άλλες για το φυσικό αέριο. Αντιμέτωπη με την απειλή με βαρύ πρόστιμο, η Gazprom δεσμεύτηκε να τερματίσει τέτοιες ενέργειες. (Russell 2018, σελ. 5).

Παρά τη φαινομενικά μονόπλευρη εξάρτηση της ΕΕ από την ενέργεια της Ρωσίας, η σχέση των δύο δρώντων είναι αμοιβαία εξαρτώμενη. Ως επί το πλείστον, πρόκειται για μια αμοιβαία επωφελή συμφωνία που αποφέρει στην ΕΕ σχετικά φθηνές εισαγωγές και στη Ρωσία το 70% των εσόδων της από τις εξαγωγές. (Russell 2018, σελ. 5)

Η ίδια η Ρωσία σχεδιάζει εδώ και καιρό να διαφοροποιήσει τις αγορές πετρελαίου και φυσικού αερίου της και έτσι να μειώσει την εξάρτησή της από την Ευρώπη. Η τεράστια συμφωνία για το φυσικό αέριο αξίας 400 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ με την Κίνα πρέπει επίσης να γίνει κατανοητή υπό αυτή την έννοια (US Exports to China of Natural Gas & Oil and Harmful Effects of US-China Trade Dispute 2019). Η διαφοροποίηση της Ρωσίας στην περιοχή της Ασίας με τη

σειρά της αξιολογείται ως απειλή για την ευρωπαϊκή ασφάλεια εφοδιασμού. (Stephen Blank, 2021)

Η εξάλειψη του αναγνωρισμένου προβλήματος της εξάρτησης είναι πιθανό να είναι δύσκολη, καθώς αυτό απαιτεί συμφωνία εντός της ΕΕ σχετικά με ένα ενδεδειγμένο πρόγραμμα για τη μείωση της εξάρτησης από τις ρωσικές εισαγωγές. Ωστόσο, η ενεργειακή πολιτική είναι σε μεγάλο βαθμό θέμα των επιμέρους κρατών μελών. (Mark Temnycky 2021) Δεν θέλουν να παραδώσουν την κυριαρχία τους σε υπερεθνικούς φορείς - εφόσον υπάρχουν σημαντικά αποκλίνοντα συμφέροντα στην εξωτερική πολιτική του φυσικού αερίου, αν και μια συντονισμένη εξωτερική πολιτική φυσικού αερίου θα ενίσχυε τη διαπραγματευτική ισχύ έναντι τρίτες χώρες (όπως η Ρωσία) (Stephen Blank, 2021).

Υπάρχει διαφωνία μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ όσον αφορά την αντιμετώπιση της Ρωσίας, και οι πολιτικές στρατηγικές δείχνουν αντίστοιχα αντιφάσεις. Όπου η διεκδίκηση των εθνικών συμφερόντων μιας ομάδας κρατών είναι χρήσιμη, βλάπτει τα συμφέροντα των άλλων. Η διαφορά στα συμφέροντα και οι αποκλίνουσες πολιτικές προσεγγίσεις που προκύπτουν εξηγούνται, μεταξύ άλλων, από την ετερογένεια της κατάστασης εφοδιασμού στις αντίστοιχες χώρες, καθώς και από την ένταση και την ποιότητα των προκλήσεων στην ενεργειακή πολιτική. Αποτέλεσμα αυτού είναι η αδυναμία της ΕΕ να μιλήσει με μία φωνή για την εξωτερική πολιτική του φυσικού αερίου, παρόλο που αυτό θα αποφέρει πλεονεκτήματα για όλα τα κράτη μέλη όσον αφορά την ασφάλεια του εφοδιασμού (Stephen Blank, 2021).

Για να το θέσω απλά, η συνοχή αποτυγχάνει λόγω της διαφορετικότητας των συμφερόντων: ένας πολύ ισχυρός δυτικοευρωπαϊκός συνασπισμός που έχει δεσμευτεί σε μια ενεργειακή εταιρική σχέση με τη Ρωσία. Αντίθετα, η αντίθεση από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, που επιμένουν σε μέτρα διαφοροποίησης. Ωστόσο, δεν μπορεί να γίνει σαφής διαχωριστική γραμμή μεταξύ των δύο ομάδων: για παράδειγμα, η Ουγγαρία υποστήριξε το έργο Nabucco, αλλά ήταν λιγότερο επιφυλακτική από την Τσεχική Δημοκρατία και την Πολωνία σχετικά με περαιτέρω έργα αγωγών με τη Ρωσία. Η Μεγάλη Βρετανία, η οποία πλησίαζε όλο και περισσότερο τη Ρωσία λόγω οικονομικών συμφερόντων, διατηρούσε ωστόσο μια πολύ τεταμένη σχέση με τη Ρωσία συνολικά. Αυτά τα παραδείγματα δείχνουν ότι αν και μπορούν να εντοπιστούν κοινές τάσεις στις ομάδες των χωρών της Δυτικής και Ανατολικής Ευρώπης όσον αφορά την εξωτερική πολιτική τους για το φυσικό αέριο, τελικά δεν υπάρχει ντετερμινισμός μεταξύ αυτών των παραγόντων (Stephen Blank, 2021).

Για την Πολωνία μπορεί να ειπωθεί ότι αξιολογεί τον ρόλο της Ρωσίας ως εξαγωγέα φυσικού αερίου κυρίως από την άποψη της ασφάλειας (Stephen Blank, 2021). Η εξάρτηση από τις ρωσικές εισαγωγές θα αυξηθεί ακόμη πιο πολύ καθώς θα ξεκινήσει η λειτουργία του αγωγού

Nord Stream 2. Όπως επεσήμανε ο πρωθυπουργός της Πολωνίας σε συνέντευξη Τύπου στο Ζάγκρεπ στις 24 Νοεμβρίου 2021:

«Europe's dependence on Russian gas will increase once controversial Nord Stream 2 pipeline becomes operational». (Zeljko Trkanjec 2021)

Υπάρχει ο φόβος ότι η Ρωσία θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει την εξάρτηση της ΕΕ και ιδιαίτερα των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης ως μέσο πολιτικής εξουσίας. Η κρίση στην Ουκρανία υποστηρίζει ακόμη περισσότερο αυτόν τον τρόπο σκέψης. Σε αυτό βασίζονται τα αιτήματα για μέτρα διαφοροποίησης, η προσπάθεια για υψηλότερο βαθμό ολοκλήρωσης και αλληλεγγύης στον ευρωπαϊκό τομέα φυσικού αερίου καθώς και τα αιτήματα για μια ενεργειακή ένωση με δεσμευμένες αγορές φυσικού αερίου και η επέκταση της εσωτερικής αγοράς φυσικού αερίου. Στο παρελθόν, ωστόσο, πολλά κράτη μέλη (ειδικά η Δυτική Ευρώπη) αντιτάχθηκαν στις δεσμευμένες αγορές φυσικού αερίου (Stephen Blank, 2021).

Αντίθετα, η Γερμανία (και άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες) θέλουν να εξασφαλίσουν στενότερες ενεργειακές σχέσεις και ρωσικές εισαγωγές φυσικού αερίου μακροπρόθεσμα, για παράδειγμα υποστηρίζοντας τους αγωγούς «Nord Stream». Η γερμανική κυβέρνηση στοχεύει σε ένα ισορροπημένο χαρτοφυλάκιο εισαγωγών για την Ε.Ε. Μια εταιρική σχέση με τη Ρωσία πρόκειται να διατηρηθεί ή να ανοικοδομηθεί, αλλά η θέση της Ρωσίας ως προμηθευτή φυσικού αερίου θα μειωθεί τώρα σημαντικά λόγω της μεγαλύτερης εστίασης στα μέτρα διαφοροποίησης. Επιπλέον, η ισχύς της Gazprom στην αγορά πρέπει να περιοριστεί από το «τρίτο ενεργειακό πακέτο» (Stephen Blank, 2021).

Ο αγωγός «Nord Stream 2» δεν μπορεί να μείνει ανεξερεύνητος όταν πρόκειται για τις τρέχουσες ενεργειακές σχέσεις. Αυτό θα συμπληρωθεί στην επόμενη ενότητα, συμπεριλαμβανομένης της αντίστοιχης τοποθέτησης των τριών χωρών προτεραιότητας αυτής της εργασίας: Πολωνία, Γερμανία και Αυστρία.

Οι κύριοι επικριτές είναι, χωρίς έκπληξη, η Πολωνία (καθώς και οι ΗΠΑ και η Ουκρανία). Απαιτείται αλληλεγγύη με τα κράτη της ανατολικής ΕΕ και την Ουκρανία. (naftemporiki 2021, *Ο αγωγός ρωσικού φυσικού αερίου Nord Stream 2 διχάζει ακόμα και τη γερμανική κυβέρνηση*) Υπάρχουν επίσης μεγάλοι φόβοι ότι ο αγωγός φυσικού αερίου είναι ένα πολιτικό έργο που στοχεύει στην αποδυνάμωση της Ουκρανίας και στην αύξηση της ρωσικής επιρροής. Όπως ανέφερε ο Ρίτσαρντ Μόρνινγκσταρ, διευθυντής στο ΔΣ του Atlantic Council, ιδρυτής και πρόεδρος του Atlantic Council Global Energy Center, καθώς και πρώην πρεσβευτής των ΗΠΑ στην ΕΕ (1999-2001):

Το ερώτημα είναι πόσο ρωσικό αέριο πρέπει να αγοράζει η Ευρώπη. Είναι σημαντικό η Ρωσία να μην είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει την ενέργεια ως όπλο, έτσι ώστε να αναγκάζει τις χώρες να

λαμβάνουν αποφάσεις που εξυπηρετούν το γεωπολιτικό της συμφέρον, να υπάρξουν άλλες εναλλακτικές.

Και για την Ουκρανία σε περίπτωση εφαρμογής του Nord Stream 2:

η Ρωσία θα αποκτήσει τη δυνατότητα τελικά να την αποκλείσει από το να είναι μια χώρα transit. Κι αυτό της δίνει μεγαλύτερες δυνατότητες παρέμβασης στην Ουκρανία, είτε εισβάλει είτε όχι.

Σύμφωνα με τον Μόρνινγκσταρ, η Ρωσία βρίσκεται σε πιο ευνοϊκή θέση απ' ό τι η ΕΕ και ο αγωγός θα δημιουργήσει ένα σαφές πλεονέκτημα ισχύος στη ρωσική πλευρά. (Παυλόπουλος Γιώργος 2021)

Μια πολύ ενδιαφέρουσα δήλωση έκανε ο οικονομολόγος Άντερς Άσλουντ ο οποίος δήλωσε στην γερμανική εφημερίδα Bild ότι περικόπτοντας τις προμήθειες φυσικού αερίου στην ΕΕ, η Ρωσία πραγματοποιεί ένα «μαζικό χτύπημα κατά της Ευρώπης και της Δύσης». Σύμφωνα με τον ίδιο, ο κύριος στόχος του επικεφαλής του Κρεμλίνου, Βλαντιμίρ Πούτιν, είναι να καταστρέψει το ευρωπαϊκό σύστημα εμπορίας φυσικού αερίου, ο δεύτερος είναι να υποχρεώσει τη Γερμανία να πιστοποιήσει τον Nord Stream 2, ο τρίτος είναι να συντρίψει την Ουκρανία και ο τέταρτος είναι να χωρίσουν τη Σερβία από τη Δύση. (Julian Rörpcke 2021)

Το «Nord Stream 2» συχνά περιγράφεται ως η φθηνή εναλλακτική λύση για τις παραδόσεις LNG και η πιο σύντομη διαδρομή. (Kirsten Westphal 2021, 4) Ωστόσο, το κόστος για την κατασκευή του αγωγού εκτιμάται σε περίπου 9,5 δισ. Ευρώ σύμφωνα με έγγραφο από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (capital 2021, *Nord Stream 2: Ερωτήματα γύρω από τον ρωσικό αγωγό φυσικού αερίου*) Ένα ακόμα πρόβλημα που ενδέχεται να δημιουργήσει ο αγωγός είναι αυτό της αβεβαιότητας στους επενδυτές, ιδιαίτερα όσον αφορά στο ζήτημα της χρονικής διάρκειας της απόσβεσης του αγωγού. (Fortune Greece 2019, *Ο ρωσικός αγωγός Nord Stream-2 μπήκε κι επισήμως στην Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης*)

Επιπλέον, είναι ασυμβίβαστο με τις γερμανικές και ευρωπαϊκές υποχρεώσεις βάσει της συμφωνίας του Παρισιού για το κλίμα. Αντί να επενδύονται στην επέκταση των ευφυών δικτύων ηλεκτρικής ενέργειας, στην αποθήκευση ηλεκτρικής ενέργειας και σε φιλική προς το περιβάλλον τηλεθέρμανση, οι αγορές πωλήσεων φυσικού αερίου διευρύνονται ακόμη περισσότερο. Αυτό δεν αρκεί, το «Nord Stream2» μπορεί να αμβλύνει την πολιτική των κυρώσεων (Julian Wettengel 2022).

Υποστηρικτές του «Nord Stream 2» είναι η Γερμανία και η Ελλάδα. Εδώ υποστηρίζεται ότι είναι ιδιωτικό και όχι πολιτικό έργο, σύμφωνα με την καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ και τον Πούτιν. Οι προκύπτουσες οικονομικές απώλειες και η εξάρτηση από τις εξαγωγές θα εμπόδιζαν τη Ρωσία από την κατάχρηση της παροχής φυσικού αερίου ως μέσο ισχύος, σύμφωνα με τις

παραδοχές της γερμανική κυβέρνηση. Οι ανησυχίες σχετικά με την απειλή για την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης αγνοούνται εξολοκλήρου για το Nord Stream 2 (Julian Wettengel 2022).

Η δήλωση της Ανατολικής Επιτροπής Γερμανικών Επιχειρήσεων για το «Nord Stream 2» αναφέρει ότι οι πρόσθετοι όγκοι φυσικού αερίου, ενόψει της αυξανόμενης ζήτησης εισαγωγών, θα διασφάλιζαν σταθερές τιμές για τους τελικούς καταναλωτές και την ευρωπαϊκή βιομηχανία. Αυτό θα διασφάλιζε τη μακροπρόθεσμη διεθνή ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής βιομηχανίας. Τα δρομολόγια είναι επίσης μικρότερα από τα υπάρχοντα δρομολόγια (μέσω Ουκρανίας) και τα κόστη μεταφοράς θα είναι αντίστοιχα χαμηλότερα μακροπρόθεσμα. Σε αυτό το σενάριο, η Ουκρανία παραμένει χώρα διέλευσης, αν και μετά τον εκσυγχρονισμό του δικτύου αγωγών. Το «Nord Stream 2» ως εναλλακτική διαδρομή μεταφοράς θα μπορούσε να βοηθήσει στη χαλάρωση των ενεργειακών σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, να μειώσει τη μόνιμη πιθανότητα σύγκρουσης και να ελαχιστοποιήσει τον επιχειρηματικό κίνδυνο. Επιπλέον, το περιβαλλοντικό ισοζύγιο του «Nord Stream 2» είναι καλύτερο και το κόστος χαμηλότερο σε σύγκριση με το αέριο LNG, το οποίο πρέπει πρώτα να υγροποιηθεί, που είναι μια πολύπλοκη διαδικασία (Josef Auer 2018). Σύμφωνα με τους υποστηρικτές, ο αγωγός είναι αυτός που καθιστά δυνατή την ενεργειακή μετάβαση επειδή συμβάλλει στη μείωση των εκπομπών CO₂ στο απαιτούμενο επίπεδο μεσοπρόθεσμα. (capital 2021, *Nord Stream 2: Ερωτήματα γύρω από τον ρωσικό αγωγό φυσικού αερίου*)

Συγκεκριμένα, η Γερμανία έχει τη δυνατότητα να προσεγγίσει τη Ρωσία ρεαλιστικά χωρίς να χαλαρώσει τις κυρώσεις που έχουν επιβληθεί. Αυτή η υποστήριξη από τη Γερμανία μπορεί τουλάχιστον να αξιολογηθεί ως ανοχή στις ρωσικές ενέργειες στην Ουκρανία και την Κριμαία. (Kirsten Westphal 2021, 2)

Επιπλέον, η Γερμανία θα ενισχυθεί στη θέση της ως κόμβου αναδιανομής φυσικού αερίου σε ολόκληρη την ΕΕ. (Kirsten Westphal 2021, 7). Η Γερμανία παίζει τον ρόλο του κέντρου HUB διανομής φυσικού αερίου, κάτι που οφείλεται στη **γεωγραφική της θέση** και δεν αποτελεί προϋπόθεση ή συνέπεια μιας πολιτικής προσέγγισης με τη Ρωσία. Ανεξάρτητα από το ποια περίπτωση ισχύει, το έργο σαφώς επιβαρύνει τις γερμανικές σχέσεις γειτονίας. (Kirsten Westphal 2021, 8).

5. Η στάση της ΕΕ και της Ρωσίας μέσω των ΜΜΕ και τις πολιτικές δηλώσεις τους

5.1 Αντιδράσεις της ΕΕ στην υπόθεση:

5.1.1 Skripal

Το 2018, η υπόθεση Skripal τράβηξε την προσοχή της κοινωνίας, της πολιτικής και της νομικής κοινότητας. Στο προσκήνιο των πολιτικών συζητήσεων, ωστόσο, ήταν πάνω απ' όλα η διαμάχη μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας και της Ρωσίας σχετικά με το αν και κατά πόσο η Ρωσία θα μπορούσε να θεωρηθεί υπεύθυνη για την επίθεση στον πρώην Ρώσο πράκτορα και την κόρη του. Ενώ η βρετανική κυβέρνηση ρίχνει το μπαλάκι της ευθύνης στην Ρωσία, η Ρωσία εξακολουθεί να το αρνείται μέχρι και σήμερα.

Στις 6 Μαρτίου 2018, ο πρώην πράκτορας των ρωσικών μυστικών υπηρεσιών Σεργκέι Σκριπάλ και η κόρη του Γιούλια βρέθηκαν αναισθητοί σε έναν πάγκο του πάρκου στο Σάλσμπερι, στη νότια Αγγλία. Δεν ήταν σαφές με ποιον είχαν έρθει σε επαφή ο Σεργκέι Σκριπάλ και η κόρη του. Στις 8 Μαρτίου 2018, η αστυνομία διαπίστωσε ότι και οι δύο είχαν δηλητηριαστεί από νευροτοξίνη. Η βρετανική αστυνομία ανακοίνωσε ότι επρόκειτο για τη νευροτοξίνη Novichok η οποία πρωτοκατασκευάστηκε σε πρώην σοβιετικά εργαστήρια. Η Ρωσία εξακολουθεί να απορρίπτει όλους τους ισχυρισμούς σχετικά με αυτό το ζήτημα και έχει ανακοινώσει ότι δεν υπήρχαν προγράμματα για την ανάπτυξη μιας τέτοιας ουσίας στην ΕΣΣΔ ή στη Ρωσία. Ο Σεργκέι Σκριπάλ και η κόρη του Γιούλια, καθώς και ένας αστυνομικός που είχε έρθει σε επαφή με τη νευροτοξίνη στο σημείο, κινδύνευσαν θανάσιμα αλλά τελικά επέζησαν. Στις 12 Μαρτίου, έξι ημέρες μετά την επίθεση, η πρώην Βρετανίδα πρωθυπουργός Μέι κατηγόρησε τη ρωσική κυβέρνηση ως υπεύθυνη για την επίθεση. Ως αποτέλεσμα, η Αγγλία και άλλες ευρωπαϊκές χώρες απέλασαν Ρώσους διπλωμάτες. Η Ρωσία είχε απελάσει ως απάντηση Βρετανούς και άλλους Ευρωπαίους διπλωμάτες. Στις 19 Μαρτίου 2018, οι υπουργοί Εξωτερικών της ΕΕ καταδίκασαν το περιστατικό στο Σάλσμπερι και κάλεσαν τη Ρωσία να απαντήσει σε ερωτήσεις της βρετανικής έρευνας. Στη σύνοδο κορυφής της ΕΕ στις Βρυξέλλες στις 22 Μαρτίου 2018, η Βρετανίδα πρωθυπουργός Τερέζα Μέι κάλεσε τις ευρωπαϊκές χώρες να ενώσουν τις δυνάμεις τους για να αντιμετωπίσουν την ρωσική απειλή. Στις 23 Μαρτίου 2018, αποφασίστηκε στη σύνοδο κορυφής να καλέσει ξανά τον Πρέσβη στη Ρωσία Markus Ederer για διαβουλεύσεις (επέστρεψε στη Μόσχα στις 13 Απριλίου). Η τελική δήλωση ανέφερε ότι «η ΕΕ λαμβάνει σοβαρά υπόψη την εκτίμηση της κυβέρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου ότι η Ρωσική Ομοσπονδία είναι πιθανότατα υπεύθυνη για τη δηλητηρίαση του Σκριπάλ». Οι χώρες της ΕΕ αποφάσισαν να συντονίσουν τις ενέργειές τους για πιθανές συνέπειες υπό το φως της αντίδρασης των ρωσικών αρχών. Σύμφωνα με δημοσιεύματα των μέσων ενημέρωσης, η πρώην καγκελάρια της Γερμανίας Άνγκελα Μέρκελ και ο Γάλλος πρόεδρος Εμανουέλ Μακρόν υποστήριξαν την Τερέζα Μέι σε τριμερή συνάντηση στη σύνοδο κορυφής της ΕΕ, η οποία της

επέτρεψε να πείσει άλλους συμμετέχοντες στη σύνοδο να λάβουν κοινά μέτρα εναντίον της Ρωσίας. Στις 26 Μαρτίου, 20 ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένων 18 μελών της ΕΕ, καθώς και οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Αυστραλία ανακοίνωσαν την απέλαση Ρώσων διπλωματών (116 άτομα συνολικά). Αυτή ήταν η πρώτη φορά στην ιστορία των διεθνών σχέσεων που απελάθηκαν διπλωμάτες ως αποτέλεσμα ενός επεισοδίου σε τρίτη χώρα. Άλλα κράτη ανακοίνωσαν αργότερα την απόφαση να κηρυχθούν οι υπάλληλοι των ρωσικών διπλωματικών αποστολών ως «**persona non grata**» (όχι ευπρόσδεκτοι). (Endre Szenasi 2018)

Ταυτόχρονα, ορισμένες χώρες της ΕΕ αποφάσισαν να μην συμμετάσχουν στη δράση εναντίον της Ρωσίας, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, της Κύπρου, της Αυστρίας, του Βελγίου, της Βουλγαρίας και της Σλοβακίας. Αυτές οι χώρες δήλωσαν την ανάγκη συνέχισης του διαλόγου με την Ρωσία και επέστησαν την προσοχή τους στην έλλειψη στοιχείων για τη συμμετοχή της Ρωσίας στο περιστατικό του Σόλσμπερι. Η απόφαση για την απέλαση των διπλωματών δεν υποστηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό από τις μικρές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο κύριος λόγος για την απόρριψη της απέλασης Ρώσων διπλωματών ήταν τα πιθανά αντίποινα από τη Μόσχα, τα οποία θα μπορούσαν να μπλοκάρουν πλήρως το έργο των πρεσβειών τους. Έτσι είχε δηλώσει, για παράδειγμα, η κυβέρνηση της Μάλτας. Ως εκ τούτου, οι αρχές του Λουξεμβούργου επέλεξαν ένα ειδικό μέτρο και κάλεσαν τον πρέσβη τους από τη Ρωσία για διαβουλεύσεις. Η Ελλάδα είχε αφήσει ανοιχτό το ερώτημα εάν θα συμμετάσχει στη κοινή δράση στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ για την απέλαση Ρώσων διπλωματών. Η Αθήνα είχε αποφασίσει επίσημα να περιμένει τα αποτελέσματα της έρευνας και να λάβει αργότερα την τελική απόφαση. Η τότε ελληνική κυβέρνηση, με επικεφαλής τον Αλέξη Τσίπρα, προσπάθησε να εμβαθύνει τις επαφές με τη Μόσχα, επικρίνοντας τις κυρώσεις της ΕΕ κατά της Ρωσίας και χαρακτηρίζοντας τις κυρώσεις αυτές ως «αντιπαραγωγικές». Το γεγονός ότι δεν υποστηρίζουν όλες οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τη φήμη του Ηνωμένου Βασιλείου έγινε αποδεκτό από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Επίσημα, η απέλαση ξένων διπλωματών είναι ευθύνη των κρατών μελών της ΕΕ. Και σε αυτή την περίπτωση η αρχή της συναίνεσης που απαιτείται για τις επίσημες αποφάσεις της ΕΕ δεν ήταν απαραίτητη (Bushuev Mixail 2018).

Στις 18 Μαρτίου 2018, ο Ρώσος πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν χαρακτήρισε την κατάσταση γύρω από την πιθανή δηλητηρίαση του Σκριπάλ ως «πλήρη ανοησία». Σύμφωνα με τον ίδιο, «είναι αδιανόητο ότι κάποιος στη Ρωσία θα επέτρεπε στον εαυτό του τέτοια κόλπα την παραμονή των προεδρικών εκλογών και του Παγκοσμίου Κυπέλλου ποδοσφαίρου». Η βρετανική πλευρά κατηγορήθηκε για παραβίαση των διεθνών προτύπων επειδή αρνήθηκε να συνεργαστεί με τη Ρωσία για τη διερεύνηση των περιστάσεων της υπόθεσης. Επίσης, ένας αριθμός διπλωματών, συμπεριλαμβανομένων εκπροσώπων από τη Σερβία και τη Βενεζουέλα, είχαν την ίδια στάση με τη Ρωσία. Άλλες χώρες, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ και της Γαλλίας, εξέφρασαν την αλληλεγγύη τους στο Λονδίνο και κατηγόρησαν τη Μόσχα για το περιστατικό στο Σόλσμπερι.

Ο Ρώσος υπουργός Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ δήλωσε σε συνεδρίαση του Συμβουλίου Εξωτερικής και Αμυντικής Πολιτικής στις 14 Απριλίου 2018 στη Μόσχα ότι το Ελβετικό Κέντρο Ακτινολογικών και Χημικών-Βακτηριολογικών Αναλύσεων ανακάλυψε την τοξική χημική ουσία VX (nerve agent) σε δείγματα από το Σάλσμπερι. Το τοξικό χημικό VX χρησιμοποιήθηκε από τους στρατούς των ΗΠΑ, της Μεγάλης Βρετανίας και άλλων χωρών του NATO και έχει σχεδιαστεί για μη θανατηφόρες ενέργειες. Πρότεινε επίσης ότι το Λονδίνο είχε κάτι να κρύψει αν αρνιόταν να συνεργαστεί με τη Μόσχα για την υπόθεση Σκριπάλ. Ο Λαβρόφ τόνισε ότι η Μόσχα είχε επανειλημμένα παροτρύνει το Λονδίνο να διερευνήσουν το θέμα από κοινού. (Πρακτορείο TACC 2018)

Μέχρι σήμερα δεν έχει αποδειχθεί ότι η Ρωσία είναι υπεύθυνη για την επίθεση στον Skripal και την κόρη του. Ακόμα, δεν υπάρχουν στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι η Ρωσία είναι υπεύθυνη για τον δηλητηριασμό, αλλά τα αποτελέσματα της έρευνας που δημοσιεύθηκαν και στα MME δείχνουν ότι η Ρωσία είναι τελικά υπεύθυνη. Συγκεκριμένα, ίχνη δηλητηρίου βρέθηκαν σε δωμάτιο ξενοδοχείου στο Σόλσμπερι, στο οποίο έμεναν δύο Ρώσοι (σύμφωνα με τις ίδιες και τις επίσημες δηλώσεις της ρωσικής κυβέρνησης) ιδιώτες, αλλά πιθανώς μέλη της ρωσικής στρατιωτικής υπηρεσίας πληροφοριών. Τα στοιχεία σε βίντεο επιβεβαίωσαν την παρουσία και των δύο ανδρών στο σημείο.

Στα τέλη Ιανουαρίου 2019, το Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων της ΕΕ επέβαλε κυρώσεις στα χημικά όπλα στο πλαίσιο του νέου καθεστώτος. Στο πλαίσιο αυτών των κυρώσεων, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο καταδίκασε έντονα τη συμμετοχή της Ρωσίας στην υπόθεση Skripal και κατ' επέκταση για **παραπληροφόρηση** και **κυβερνοεπιθέσεις** της Γενικής Διεύθυνσης του Γενικού Επιτελείου των Ενόπλων Δυνάμεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας (ρωσικά: Glavnoje Razvedyvatel'noje Upravlenije GRU) με στόχο την αποσταθεροποίηση δημόσιων και ιδιωτικών υποδομών επικοινωνιών και την όξυνση των εντάσεων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών της. Δύο αξιωματικοί της GRU, ο επικεφαλής και ο αναπληρωτής επικεφαλής της GRU είναι υπεύθυνοι για την κατοχή, μεταφορά και χρήση τοξικών νευρικών παραγόντων (Sandra Kalniete 2019). Επιπλέον, επιβλήθηκαν κυρώσεις στο Συριακό Κέντρο Επιστημονικών Μελετών και Ερευνών (Syrian Scientific Studies and Research Centre SSRC), το οποίο είναι υπεύθυνο για την ανάπτυξη και την κατασκευή χημικών όπλων, και σε πέντε Σύρους αξιωματούχους που συμμετέχουν άμεσα στις δραστηριότητες του κέντρου. Αυτά τα φυσικά και νομικά πρόσωπα ήταν τα πρώτα που απαριθμήθηκαν στο νέο καθεστώς κυρώσεων για τα χημικά όπλα. Το εν λόγω κέντρο έρευνας και ανάπτυξης είχε προηγουμένως καταγραφεί στο πλαίσιο των κυρώσεων κατά της Συρίας. Οι κυρώσεις περιλαμβάνουν απαγόρευση εισόδου για οποιονδήποτε εμπλέκεται στη χρήση χημικών όπλων, καθώς και δέσμευση περιουσιακών στοιχείων φυσικών και νομικών προσώπων. Μέχρι πρόσφατα, η ΕΕ δεν είχε νομικό πλαίσιο που επέτρεπε κυρώσεις εναντίον των υπευθύνων για την επίθεση. Τον Οκτώβριο του 2018, το

Συμβούλιο της ΕΕ ενέκρινε ένα σύστημα κυρώσεων για τη χρήση χημικών όπλων και εισήγαγε τα πρώτα ειδικά περιοριστικά μέτρα στις αρχές του 2019 (Council of the EU 2019).

Παρά την εμφάνιση νέων γεγονότων στην υπόθεση Skripal, η Ρωσία και η Βρετανία αναφέρουν με σιγουριά ότι οι οικονομικοί τους δεσμοί δεν έχουν επηρεαστεί. Στο τέλος του 2018, το εμπόριο μεταξύ των δύο χωρών ανήλθε σε 13,7 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, 7,9 % περισσότερο από ό,τι το 2017. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών είναι ρωσικές εξαγωγές, περίπου 9,7 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ. (Yelena Barysheva 2018)

5.1.2 Navalniy

Οι ρωσικές αρχές προσπάθησαν πέρυσι το 2020 να κατηγορήσουν/φιμώσουν τον Ναβάλνι, έναν άλλοτε υποψήφιο δήμαρχο της Μόσχας. Ο Ναβάλνι είχε επικρίνει το Κρεμλίνο για ζητήματα διαφθοράς και στην οργάνωση αντικυβερνητικών ενεργειών, παρά το γεγονός ότι του απαγορεύτηκε να συμμετάσχει στις εκλογές από το 2013. Τον Αύγουστο του 2020, ο Ναβάλνι δηλητηριάστηκε και κατέρρευσε σε αεροπλάνο καθώς βρισκόταν καθοδόν προς τη Μόσχα. Μετά από δημόσια κατακραυγή, οι αρχές του επέτρεψαν να μεταφερθεί στη Γερμανία για ιατρική περίθαλψη. Γερμανοί αξιωματούχοι ανέφεραν αργότερα «αδιαμφισβήτητες» αποδείξεις ότι ο Ναβάλνι είχε δηλητηριαστεί με έναν παράνομο νευρικό παράγοντα (όπως και στην υπόθεση Σκριπάλ που χρησιμοποιήθηκε από τους Σοβιετικούς) γνωστό ως Novichok.

Ο Ναβάλνι αντί να ζητήσει άσυλο μετά την ανάρρωσή του στο νοσοκομείο Charite του Βερολίνου, ο Ναβάλνι και η σύζυγός του, Γιούλια Ναβάλναγια, επέστρεψαν στη Μόσχα, όπου ο Ναβάλνι προσάχθηκε στο αεροδρόμιο τον Ιανουάριο του 2021. Οι αρχές συνέλαβαν τον Ναβάλνι με κατηγορίες **υπεξαίρεσης** οι οποίες σχετιζόταν με την ποινή 3,5 ετών με αναστολή που είχε λάβει το 2014, τις οποίες το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έκρινε ότι ήταν «αυθαίρετες και παράλογες». Σήμερα, δεν είναι σαφές για το που βρίσκεται ο Ναβάλνι αλλά πολλές πηγές αναφέρουν ότι έχει μεταφερθεί σε σωφρονιστική αποικία έξω από τη Μόσχα. Στο παρελθόν είχε υποστεί ποινές φυλάκισης για συμμετοχή σε μη εγκεκριμένες διαδηλώσεις (Jacques Maire 2021).

Μετά την τελευταία του σύλληψη, ο Ναβάλνι συνέχισε τις προσπάθειες για να αποκαλύψει τη διαφθορά και να υπονομεύσει την ηγεσία του Β. Πούτιν. Η ομάδα του Ναβάλνι κυκλοφόρησε μια ταινία που παρουσιάζει στοιχεία διαφθοράς υπό τον πρόεδρο της Ρωσίας, Βλαντιμίρ Πούτιν, η οποία είχε λάβει πάνω από 110 εκατομμύρια προβολές στο διαδίκτυο (Navalniy Alexey 2021, youtube). Η φυλάκιση του Ναβάλνι πυροδότησε μαζικές διαδηλώσεις σε ολόκληρη τη Ρωσία ενώ οι αρχές για άλλη μια φορά διέλυσαν βίαια τους διαδηλωτές και συνέλαβαν χιλιάδες συμμετέχοντες.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι ΗΠΑ, το NATO και άλλοι έχουν καταδικάσει την επίθεση στον Ναβάλνι και την επακόλουθη καταστολή και έχουν ζητήσει την απελευθέρωση του Ναβάλνι.

Κατά την διάρκεια των συνομιλιών με τον Ρώσο υπουργό εξωτερικών, Σεργκέι Λαβρόφ στις 5 Φεβρουαρίου 2021, ο επικεφαλής διπλωμάτης της ΕΕ, Ζοζέπ Μπορέλ ανέφερε:

«I have conveyed to Minister Lavrov our deep concern and reiterated our appeal for his release and the launch of an impartial investigation of his poisoning» (David M. Herszenhorn and Jacopo Barigazzi 2021)

Ο Μπορέλ δήλωσε επίσης σε συνέντευξη τύπου στις 22 Φεβρουαρίου 2021 ότι η Ρωσία «παρασύρεται προς ένα αυταρχικό κράτος και απομακρύνεται από την Ευρώπη».

«The ministers unanimously interpreted to Russia's recent actions and responses as a clear signal of not being interested in cooperation with the European Union, but the country looks interested in confrontation and disengagement from the European Union», (Euronews 2021, EU ministers agree human rights sanctions on Russian officials over Alexei Navalny's jailing)

Ως εκ τούτου οι υπουργοί Εξωτερικών από χώρες της ΕΕ συμφώνησαν να επιβάλουν περαιτέρω κυρώσεις σε Ρώσους αξιωματούχους για τη φυλάκιση του επικριτή του Κρεμλίνου Αλεξέι Ναβάλνι.

Τον Οκτώβριο του 2020, η ΕΕ επέβαλε κυρώσεις σε έξι Ρώσους αξιωματούχους και σε ένα ερευνητικό ινστιτούτο ως απάντηση στην επίθεση στον Ναβάλνι. Στις 2 Μαρτίου 2021, η ΕΕ επέβαλε κυρώσεις σε τέσσερις ακόμη αξιωματούχους ως απάντηση στη φυλάκιση του Ναβάλνι και σε άλλες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Να σημειωθεί ότι είναι η πρώτη φορά που η ΕΕ χρησιμοποιεί έναν νέο μηχανισμό για τη διευκόλυνση των μέτρων/κυρώσεων κατά των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αντίθετα, η Ρωσία αρνείται τις κατηγορίες για τον δηλητηριασμό του Ναβάλνι λέγοντας ότι οι Ευρωπαίοι είναι Ρωσοφοβικοί. Ο υπουργός εξωτερικών της Ρωσίας, Σεργκέι Λαβρόφ λοιπόν, τόνισε πως η Δύση δεν έχει προσφέρει ακόμα τις απαιτούμενες αποδείξεις γύρω από τους ισχυρισμούς περί δηλητηρίασης, χαρακτηρίζοντας την δηλητηρίαση του Ναβάλνι «σκηνοθετημένη». Ο Λαβρόφ αναφέρει ότι:

«Βάσει των αποτελεσμάτων των ερευνών της Δύσης, δεν μας δόθηκαν πληροφορίες που να δείχνουν πραγματικά την εγκυρότητα των κατηγοριών κατά της ρωσικής ηγεσίας. Εάν μας κατηγορείτε, αποδείξτε την ενοχή μας. Και αν μας λέτε πως «δεν θα σας πω τίποτα, γιατί είναι μυστικό», ή επειδή ο ίδιος ο ασθενής δεν το επιτρέπει, τότε έχουμε κάθε λόγο να πιστεύουμε ότι πρόκειται για σκηνοθετημένη υπόθεση» (Το θέμα 2021, Ρωσία: «Σκηνοθετημένη η δηλητηρίαση του Ναβάλνι» λέει ο Λαβρόφ)

Σε απάντηση των κυρώσεων που επέβαλε η ΕΕ, ο εκπρόσωπος του Κρεμλίνου, Ντμίτρι Πεσκόφ, ανέφερε σε τηλεδιάσκεψη με δημοσιογράφους πως η Μόσχα θα απαντήσει με τον καλύτερο τρόπο που θα εξυπηρετεί τα συμφέροντά της.

«Φυσικά, είναι αδύνατο να μην εφαρμοστεί η αρχή της αμοιβαιότητας [...] Θεωρούμε τέτοιες αποφάσεις παράλογες, αδικαιολόγητες και το πιο σημαντικό, δεν έχουν αποτέλεσμα ή νόημα. Μπορούμε μόνο να εκφράσουμε την λύπη και την έκπληξή μας» ανέφερε (Cnn 2021, Ρωσία για κυρώσεις ΕΕ - ΗΠΑ: «Θα ανταποδώσουμε»).

Επίσης, στις 10 Ιουνίου 2021 η ρωσική δικαιοσύνη κήρυξε «εξτρεμιστικές» τις οργανώσεις του φυλακισμένου Ρώσου αντιφρονούντα Αλεξέι Ναβάλνι. Ο εκπρόσωπος της εισαγγελίας, ο Αλεξέι Τζαφιάροφ δήλωσε σε δημοσιογράφους μετά την ανακοίνωση της απόφασης ότι:

«Διαπιστώθηκε ότι οι οργανώσεις αυτές όχι μόνο διαδίδουν εκούσια πληροφορίες που υποκινούν μίσος και εχθρότητα ενάντια σε εκπροσώπους της εξουσίας, αλλά και ότι διέπραξαν εξτρεμιστικά εγκλήματα και αδικήματα» (Cnn 2021, Ρωσία: «Εξτρεμιστικές» κηρύχθηκαν οι οργανώσεις του Ναβάλνι).

Τέλος, να σημειωθεί ότι αν και οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης και οι ΗΠΑ ήταν κατά της ολοκλήρωσης του αγωγού Nord Stream 2 λόγω της υπόθεσης Ναβάλνι, ο εν λόγω αγωγός έχει ήδη ολοκληρωθεί και αναμένεται η πιστοποίηση του από την Γερμανία. (Χωραφάς Βαγγέλης (2021)

5.2 Πολιτική της Ρωσίας και της ΕΕ για το Ιράν, τη Συρία, τη Λιβύη

Η κρίση στην Ουκρανία έγινε το κύριο εμπόδιο στις Ρωσοευρωπαϊκές σχέσεις. Ωστόσο, η κρίση στην Ουκρανία, δεν ήταν το μόνο παγκόσμιο πολιτικό γεγονός που επηρέασε τις σχέσεις μεταξύ της Ρωσίας και του δυτικού κόσμου αλλά επίσης επηρεάστηκαν σοβαρά από τη σύγκρουση στη Συρία, η οποία ξεκίνησε το 2011 και συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Στο πλαίσιο αυτής της σύγκρουσης, υπήρξε ένταση στις σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Δύσης στο πλαίσιο της υποστήριξης και του αγώνα κατά του καθεστώτος του Σύρου προέδρου Μπασάρ αλ Άσαντ. Σύμφωνα με αρκετούς ειδικούς, η Συρία έχει γίνει το πεδίο μιας μεγάλης γεωπολιτικής σύγκρουσης μεταξύ Ρωσίας και Δύσης, ειδικά με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η προσπάθεια της ρωσικής ηγεσίας να προστατεύσει το καθεστώς του Άσαντ από μια πιθανή ανατροπή ήταν μια ένδειξη των ρωσικών φιλοδοξιών στην περιοχή, καθώς και μια επιθυμία να στερήσουν την ηγεμονία από τις Ηνωμένες Πολιτείες στη Μέση Ανατολή που ακολούθησε μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ.

Η ΕΕ και η Ρωσία, μαζί με τις ΗΠΑ, είναι (αν όχι οι μοναδικοί) οι πιο σημαντικοί πολιτικοί παράγοντες στις συγκρούσεις στο Ιράν, τη Συρία και τη Λιβύη. Σύμφωνα με την Karine Bannelier-Christakis, η Ρωσία έχει μεγάλη γεωπολιτική σημασία και είναι κάτι περισσότερο από μια περιφερειακή δύναμη. Ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και ως μεγάλη στρατιωτική και πυρηνική δύναμη, η Ρωσία παίζει σημαντικό ρόλο σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής.

Στη σύνοδο κορυφής επιτεύχθηκε ένα ολοκληρωμένο κοινό σχέδιο δράσης και η Ρωσία έπαιξε

σημαντικό ρόλο ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Άλλα κοινά έργα με την Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO έχουν παγώσει λόγω της σύγκρουσης στην Ουκρανία. (Karine Bannelier-Christakis 2016).

Όσον αφορά τον εμφύλιο πόλεμο στη Συρία, η ρωσική ηγεσία υποστηρίζει ότι η σύγκρουση πρέπει να επιλυθεί στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ (στα πλαίσια του διεθνούς δικαίου) εάν είναι απαραίτητη η χρήση στρατιωτικών δυνάμεων. Το αναφέρει και ο πρόεδρος της Ρωσίας Β.Πούτιν:

We are not protecting the Syrian government, but international law. [...] The law is still the law, and we must follow it whether we like it or not. Under current international law, force is permitted only in self-defense or by the decision of the Security Council. Anything else is unacceptable under the United Nations Charter and would constitute an act of aggression.
(Vladimir Putin 2013)

Ωστόσο, οι ΗΠΑ είχαν εξετάσει το ενδεχόμενο για στρατιωτική επέμβαση στην περιοχή και η ΕΕ είχε αναστείλει το πρόγραμμα διμερούς συνεργασίας και κυρώσεων. Παρόλα αυτά, η θέση της ΕΕ σε αυτήν τη σύγκρουση παραμένει πολύ ασαφής. Στην έκθεσή του για τον ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη σύγκρουση στη Συρία, ο Γάλλος διπλωμάτης της ΕΕ και επισκέπτης καθηγητής στο κέντρο σκέψης Carnegie Endowment for International Peace στις Βρυξέλλες Marc Pierini, δηλώνει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση, παρά την αρνητική στάση απέναντι στο καθεστώς του Μπασάρ Αλ Άσαντ δεν παίζει σημαντικό ρόλο στην επίλυση της σύγκρουσης στη Συρία και ότι η συμμετοχή της ΕΕ στη σύγκρουση περιορίζεται μόνο από ανθρωπιστικές επιχειρήσεις. Πιστεύει ότι ένας από τους λόγους της αδρανούς διπλωματικής παρουσίας της ΕΕ στην περιοχή είναι η διαφωνία μεταξύ των κρατών μελών της Ένωσης, η οποία είχε ενισχυθεί μετά την ανθρωπιστική καταστροφή στη Συρία και η οποία οδήγησε σε αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς τις χώρες της ΕΕ. Επιπλέον, η έλλειψη συμβιβασμού για μια κοινή ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική στην περιοχή και η σταδιακή εφαρμογή της Συνθήκης της Λισαβόνας έχουν αποδυναμώσει τον ρόλο των υπερεθνικών ευρωπαϊκών θεσμών και έχουν ενισχύσει το καθεστώς των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων των κρατών μελών της ΕΕ στη λήψη αποφάσεων (Pierini Marc 2016).

Εξαρχής, η Ρωσία υποστήριξε ότι οι μάχες μεταξύ του καθεστώτος και της αντιπολίτευσης στη Συρία πρέπει να επιλυθούν. Αυτό θα πρέπει να γίνει μέσω ανοιχτών διαπραγματεύσεων, αλλά η παραίτηση του Άσαντ δεν πρέπει να αποτελεί προϋπόθεση. Οι εξωτερικές παρεμβάσεις απορρίφθηκαν κατηγορηματικά, συμπεριλαμβανομένης της επιβολής κυρώσεων ή της άσκησης διπλωματικών πιέσεων στην ηγεσία της Συρίας. Κατά συνέπεια, η Ρωσία μπλόκαρε όχι μόνο τα ψηφίσματα του ΟΗΕ που θα προέβλεπαν κυρώσεις, αλλά και εκείνα που καταδίκαιζαν μόνο τη χρήση βίας από το συριακό καθεστώς. Η Ρωσία τονίζει επανειλημμένα ότι (σε αντίθεση με τα

δυτικά κράτη) τηρεί ουδέτερη στάση σε αυτή τη σύγκρουση και θέλει να διασφαλίσει τη συμμόρφωση με το διεθνές δίκαιο. (Anna Borshchevskaya 2019)

Η Ρωσία, στο πλαίσιο της υποστήριξής της στο καθεστώς Άσαντ παρέχει όχι μόνο στρατιωτική αλλά και ανθρωπιστική βοήθεια. Ουσιαστικά, η ανθρωπιστική βοήθεια θα μπορούσε να γίνει η πηγή για την ανάπτυξη της ρωσο-ευρωπαϊκής συνεργασίας: Προωθώντας κοινούς ανθρωπιστικούς στόχους και υποστηρίζοντας τον λαό της Συρίας για να ξεπεράσουν τις σφαγές του πολέμου, η Ρωσία και η Ευρωπαϊκή Ένωση θα μπορούσαν να συνεργαστούν, κυρίως μετά την απώλεια εμπιστοσύνη στην κρίση στην Ουκρανία, η οποία αργότερα θα βελτίωνε τη συνεργασία στην πολιτική και γενικότερα και σε άλλους τομείς. (Anna Borshchevskaya 2019) Σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις που πραγματοποιήθηκαν, οι Ευρωπαίοι πολιτικοί βλέπουν μια ευκαιρία συνεργασίας με τη Ρωσία, ιδιαίτερα στην επίλυση προβλημάτων της Μέσης Ανατολής, ειδικά στη Συρία. Σύμφωνα με το European Leadership Network, περισσότεροι από το ένα τέταρτο των πολιτικών που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούν πολύ σημαντική την συνεργασία με την Ρωσία. Επιπλέον, πολλοί από αυτούς ανέφεραν ότι η καταπολέμηση της τρομοκρατίας είναι μία ακόμη ευκαιρία για Ρωσοευρωπαϊκή συνεργασία (European Leadership Network 2016).

«Πιστεύω ότι πρέπει να προετοιμαστούμε για μία μακρά και δύσκολη περίοδο στις σχέσεις μας με τη Ρωσία» ανέφερε ο Ζοζέπ Μπορέλ ενώπιον της Ολομέλειας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις Βρυξέλλες. Τέλος, για την εκτίμηση των σχέσεων ΕΕ - Ρωσίας ανέφερε ότι:

«Οι σχέσεις μας με τη Ρωσία συνεχίζουν να επιδεινώνονται και βρίσκονται στο χαμηλότερο σημείο. Δυστυχώς, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε την πιθανότητα να συνεχιστεί αυτή η αρνητική τάση και να φτάσει σε ακόμη πιο επικίνδυνα επίπεδα επιδείνωσης» (Cnn 2021, *Σκοτεινή περίοδο στις σχέσεις Δύσης - Ρωσίας διαβλέπει ο Ζοζέπ Μπορέλ*).

5.3 Προσεγγίσεις λύσεων για τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας στο μέλλον

Από την κρίση στην Ουκρανία, οι σχέσεις μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας έχουν υποστεί σοβαρές αλλαγές μετά από μια σειρά τεράστιων αποτυχιών. Αυτό διαμορφώθηκε κυρίως από την αυξανόμενη δυσπιστία μεταξύ των δύο δρώντων στις διεθνείς σχέσεις, η οποία προκλήθηκε από τις διαφορετικές «οπτικές γωνίες» εξέτασης των γεγονότων στον κόσμο. Τα γεγονότα στην Ουκρανία το 2014 ερμηνεύτηκαν εντελώς διαφορετικά τόσο από τους Ρώσους, όσο και από τους Ευρωπαίους ηγέτες. Ως αποτέλεσμα, οι σχέσεις μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας επηρεάστηκαν επίσης από τις πολιτικές και οικονομικές κυρώσεις που επιβλήθηκαν και στις δύο πλευρές.

Ο Ευάγγελος Δρέλλιας, Δόκιμος Αναλυτής στο ΚΕΔΙΣΑ (Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων) χαρακτήρισε τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας όχι πλήρως ομαλές. Μεταξύ άλλων αναφέρει ότι τα τελευταία χρόνια η Ρωσία και η ΕΕ ως μεγάλοι «παίκτες» της παγκόσμιας οικονομικής και γεωπολιτικής σκακιέρας βρίσκονται σε κατάσταση διαρκούς έντασης (Ευάγγελος Δρέλλιας

2018). Πράγματι, πέρασαν σχεδόν 8 χρόνια από την έναρξη της ουκρανικής κρίσης και οι σχέσεις των εν λόγω «παικτών» παραμένουν ασταθείς. Πολλοί μηχανισμοί αλληλεπίδρασης μεταξύ Μόσχας και Βρυξελλών είναι ακόμη μπλοκαρισμένοι ενώ οι δυο πλευρές τονίζουν την αδυναμία επιστροφής σε παλιά μοντέλα και μορφές συνεργασίας.

Ο καθηγητής Mangott πιστεύει ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ αποφάσισαν να μην αρχίσουν διάλογο με την Ρωσία. Επιπλέον, αποφασίστηκαν ξανά και ξανά οικονομικές, χρηματοπιστωτικές και στρατιωτικές κυρώσεις κατά της Ρωσίας. Ο στόχος αυτών των κυρώσεων να αλλάξουν τη συμπεριφορά της ρωσικής ηγεσίας (τον ρωσικό αναθεωρητισμό), κατά τη γνώμη του, δεν έχει επιτευχθεί. Οι κυρώσεις που επέβαλε η ΕΕ τιμώρησαν τη Ρωσία στο ότι τα μακροοικονομικά βασικά δεδομένα και οι συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων έχουν επιδεινωθεί. Ωστόσο, οι κυρώσεις συνεχίζονται και συμφωνούνται από την πλειοψηφία της ΕΕ. Τα κράτη μέλη, τα οποία αντιτίθενται στις κυρώσεις (πχ. Ελλάδα), παρόλα αυτά ψηφίζουν υπέρ της ενότητας της ΕΕ υπέρ της παράτασής τους. (Mautner Markhof 2021)

Ο υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας, Νίκος Δένδιας κατά τη διάρκεια της ομιλίας του στο Λιθουανικό Κοινοβούλιο σε ειδική συνεδρίαση της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων τον Ιούνιο του 2021 ανέφερε ότι:

«Το μέλλον των σχέσεων της Ρωσίας με την ΕΕ και τα κράτη μέλη της εξαρτάται πρωτίστως από τη συμπεριφορά της Ρωσίας. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η πλήρης συμμόρφωσή της με το διεθνές δίκαιο και τις διεθνείς δεσμεύσεις της, παραμένει βασική προϋπόθεση για οποιαδήποτε ουσιαστική πρόοδο στον διάλογο και τη συνεργασία μας» (naftemporiki 2021, Ν. Δένδιας: *Οι σχέσεις της Ρωσίας με την ΕΕ εξαρτώνται πρωτίστως από τη Ρωσία*)

Αντίθετα, ο Αντρέι Κορτούνοφ, Γενικός Διευθυντής και Μέλος του Συμβουλίου Διεθνών Υποθέσεων της Ρωσίας πιστεύει ότι εάν η ΕΕ και η Ρωσία δεν βιάζονται να αλλάξουν ριζικά κάτι στη σχέση τους, είναι λογικό να υποθέσουμε ότι οι υπάρχουσες σχέσεις θα λειτουργήσουν και για τις δύο πλευρές. Σε κάθε περίπτωση, υπάρχει μια εντατική διαδικασία προσαρμογής στη «νέα πραγματικότητα» και από τις δύο πλευρές, η οποία γίνεται ολοένα και περισσότερο αντιληπτή αλλά περισσότερο ή λιγότερο αποδεκτή. Παραδείγματα μιας τέτοιας διαδικασίας προσαρμογής μπορούν να βρεθούν σε πολλούς διαφορετικούς τομείς στις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας. Μετά από μια μακρά ύφεση, το ρωσικό εμπόριο με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυξήθηκε. Το εν λόγω εμπόριο λοιπόν αυξήθηκε κατά περίπου ένα τέταρτο από το 2018. Παρά τις αμοιβαίες κυρώσεις, η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιπροσωπεύει τώρα σχεδόν το ήμισυ του συνόλου του ρωσικού εμπορίου. Εκτός από τον αγωγό Nord Stream 2 που ολοκληρώθηκε και αναμένει την πιστοποίηση της Γερμανίας, παράλληλα συνεχίζεται η υλοποίηση πολλών κοινών έργων στον πολιτισμό, την εκπαίδευση και την επιστήμη, στη διασυνοριακή συνεργασία κ.λπ. Ο

αριθμός των ακαδημαϊκών προγραμμάτων ανταλλαγής μεταξύ Ρώσων φοιτητών και φοιτητών από χώρες της ΕΕ αυξήθηκε επίσης σημαντικά. (Andrei Kortunov 2018)

Γενικά, υπάρχουν πολλές δυνατότητες για ομαλοποίηση των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνεπώς η προσέγγιση ο ένας προς τον άλλον ή ο άλλος προς τον έναν θα εξαρτηθούν από εσωτερικούς μετασχηματισμούς και στην αντιπαράθεση ΕΕ-Ρωσίας που ξεκίνησε πριν από οκτώ χρόνια. Η Ρωσίδα πολιτικός επιστήμονας Natalya Vyaxireva υποστηρίζει ότι οι διαπραγματεύσεις για το καθεστώς no visa θα πρέπει να συνεχιστούν επειδή θα συμβάλουν σε μεγαλύτερη κινητικότητα και επιτυχία σ' αυτόν τον τομέα. Ωστόσο, δεδομένης της τρέχουσας πολιτικής κατάστασης, η διαδικασία για ένα καθεστώς no visa είναι απίθανη στο άμεσο μέλλον. Οι Ρώσοι πολίτες θα μπορούσαν με αυτόν τον τρόπο να γνωρίσουν καλύτερα την ΕΕ (πχ. προώθηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων κτλ.) και να σχηματίσουν τη δική τους εικόνα για την ΕΕ, έτσι ώστε να επιτύχει μια ισχυρότερη μεταφορά αξιών. Έτσι οι Ρώσοι πολίτες θα μπορούσαν να έχουν μια καλύτερη εικόνα για την ΕΕ (Natalya Vyaxireva 2018).

Όταν τα κράτη αντιμετωπίζουν δυσκολίες στις επίσημες σχέσεις, χρησιμοποιούνται **μη κρατικά κανάλια** για τη διατήρηση του διαλόγου. Αυτά τα μη κρατικά κανάλια θα μπορούσαν να είναι δημόσιοι οργανισμοί και ομάδες σκέψης, επαφές σε επίπεδο επιστημονικών ιδρυμάτων και επιστημόνων, καθώς και συζητήσεις με ειδικούς κ.α.

Η πολιτική κατάσταση μπορεί να αλλάξει με την πάροδο του χρόνου αλλά τώρα καλό είναι να επεξεργαστούμε ένα σχέδιο στρατηγικής συνεργασίας σε επίπεδο εμπειρογνομόνων. Ο καθηγητής Mangott πιστεύει ότι η ΕΕ δεν έχει άλλη επιλογή από το να ξεκινήσει διάλογο με τη Ρωσία, καθώς είναι ο **σημαντικότερος** γείτονάς της.

Οι Ρώσοι πολιτικοί επιστήμονες υποστηρίζουν την ιδέα της συνεργασίας μέσω της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης (Eurasian Economic Union/EAEU) και την αξιολογούν ως ένα μέσο αλληλεπίδρασης με τη συμμετοχή της Ρωσίας και της ΕΕ. Ωστόσο, οι Ευρωπαίοι εμπειρογνώμονες και οι αξιωματούχοι της ΕΕ έχουν πολύ μικρή εμπιστοσύνη στα καθαρά οικονομικά συμφέροντα και τους στόχους αυτής της ομάδας ένταξης. Συγκεκριμένα, πολλοί Ευρωπαίοι εμπειρογνώμονες βλέπουν την ίδρυση της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης ως μια προσπάθεια αποκατάστασης της ρωσικής επιρροής στον μετασοβιετικό χώρο. Σε πολιτικό επίπεδο, η αντίδραση είναι πιο επιφυλακτική. Η παγκόσμια στρατηγική της ΕΕ για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφάλειας δηλώνει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση υποστηρίζει την περιφερειακή ολοκλήρωση και είναι έτοιμη να συνεργαστεί με περιφερειακές ενώσεις. Ωστόσο, η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση δεν αναφέρεται σε αυτά τα εν λόγω τμήματα. Οι αξιωματούχοι της ΕΕ διαμαρτύρονται για το ότι δεν συμφωνούνται τα συμφέροντα και οι θέσεις των χωρών μελών της EAEU, γεγονός που καθιστά δύσκολη τη συνεργασία με την EAEU όπως και με την Ένωση. Μέσα απ' αυτήν την κατάσταση, είναι απαραίτητο να υπάρξει μια προκαταρκτική έρευνα των ζητημάτων/προβλημάτων με τη συμμετοχή εκπροσώπων των

ενδιαφερόμενων χωρών της ΕΕ και της ΕΑΕU.

Αυτά τα έργα δεν αρκούν για μια ολοκληρωμένη ατζέντα συνεργασίας, αλλά αποτελούν μια θέση για συνεργασία κατά τη διάρκεια της κρίσης στις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας. Η περιορισμένη συνεργασία μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ πραγματοποιείται στο πλαίσιο ενός ταχέως μεταβαλλόμενου κόσμου, του αυξανόμενου κινδύνου της τρομοκρατίας και του εξτρεμισμού, της σύγκρουσης στη Μέση Ανατολή, της τεχνολογικής επανάστασης στον στρατιωτικό τομέα, της αυξανόμενης απειλής για τον κυβερνοχώρο, σημαντικών αλλαγών στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ (πχ. αποχώρηση από: τον ΠΟΥ, την συμφωνία για την κλιματική αλλαγή, την συμφωνία πυρηνικών με το Ιράν). Συνεπώς υπάρχει ο παράγοντας της αστάθειας και των απρόβλεπτων συμπεριφορών στην παγκόσμια πολιτική. Η επίλυση αυτών και πολλών άλλων προβλημάτων είναι γενικού ενδιαφέροντος και απαιτεί συντονισμό μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας.

Παρά την πρόθεση μεμονωμένων μελών και πολιτικών δυνάμεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση να αναπτύξουν σχέσεις με τη Ρωσία και να τερματίσουν την αντιπαράθεση το συντομότερο δυνατό, η αλλαγή της πολιτικής των δύο κύριων παραγόντων της ΕΕ (της Γερμανίας και της Γαλλίας) η είχε ως αποτέλεσμα η Ρωσία και η ΕΕ να οδηγηθούν στο χαμηλότερο επίπεδο ανάπτυξης των σχέσεων τους στην ιστορία. Η Natalya Vyakhireva πιστεύει ότι η απροθυμία συμβιβασμού και η δημιουργία ρεαλιστικών σχέσεων έχει γίνει χαρακτηριστικό της σύγχρονης περιόδου των Ρωσοευρωπαϊκών σχέσεων. Ωστόσο, η τρέχουσα σχέση μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ είναι διαφορετική από τη σχέση μεταξύ Ρωσίας και Ηνωμένων Πολιτειών. Λόγω της μεγαλύτερης γειννιάσής της Ρωσίας με την Ευρώπη - πολιτικά, οικονομικά και γεωγραφικά - η Ρωσία θα συνεχίσει να συμμετέχει στην επίλυση ευρωπαϊκών προβλημάτων, καθώς πολλά κράτη μέλη της ΕΕ έχουν στενούς δεσμούς με τη Ρωσία, πράγμα που σημαίνει ότι η Ρωσία παραμένει ένας σημαντικός παίκτης σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η καθηγήτρια διεθνών σχέσεων στο London School of Economics Federica Bicchì, πιστεύει ότι η ΕΕ πρέπει να καθορίσει τα συμφέροντά της στην εξωτερική πολιτική, την ασφάλεια και τον ενεργειακό εφοδιασμό έναντι των ανατολικών γειτόνων της. Σε αυτή τη βάση, η ΕΕ θα είναι σε θέση να αναπτύξει τους δικούς της στόχους και κανόνες για τη συνεργασία της με τη Ρωσία (Federica Bicchì 2003)

Η ΕΕ πρέπει να επιδιώξει διάλογο σχετικά με τη δομή των σχέσεων της με τη Ρωσία και να θέσει τις προτεραιότητές της στις σχέσεις με τη Ρωσία και να αποφασίσει για τη συνεργασία ή την αντιπαράθεση με τη Ρωσία.

Μία από τις λύσεις στα προβλήματα των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ θα ήταν η επανάληψη της συνόδου κορυφής ΕΕ-Ρωσίας, ανεξάρτητα από την τρέχουσα κατάσταση στην Ουκρανία. Θα επιτρέψει την αντιμετώπιση των πολυάριθμων παγωμένων συγκρούσεων στην περιοχή και θα δώσει μια ευκαιρία για κατανόηση του τρόπου αντιμετώπισης της κρίσης. Ως δεύτερη προσέγγιση, θα μπορούσε να είναι η δημιουργία ενός κοινού Συμβουλίου Υπουργών Εξωτερικών ΕΕ-Ρωσίας, στο οποίο οι πτυχές της ευρωπαϊκής ασφάλειας και τα προβλήματα στη

Μέση Ανατολή μπορούν να αντιμετωπιστούν από κοινού με τη Ρωσία. Προκειμένου να ανοίξουν ξανά οι διάλογοι επικοινωνίας σε επίπεδο κοινωνίας των πολιτών, η δημιουργία φόρουμ τριμερούς διαλόγου ΕΕ-Ρωσίας-Ουκρανίας θα ήταν καταρχάς χρήσιμη, θα διατηρούσε μια προσέγγιση και θα επέτρεπε την αποφυγή κρίσεων. Η ίδια η Ρωσία παραμένει κυρίως οικονομικά «δεσμευμένη στην Ευρώπη». Μια συνολική αντιπαράθεση με την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια ανεπιθύμητη και απρόσμενη επιλογή για τη Ρωσία, καθώς οι ρωσικές αρχές θέλουν να επεκτείνουν την επιρροή τους στα κράτη μέλη της ΕΕ. Ως εκ τούτου, η ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας είναι ένα πιθανό και προτιμώμενο σενάριο, ακόμη και ενόψει μιας δύσκολης κατάστασης στις διμερείς σχέσεις.

6. Συμπέρασμα

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας ήταν να δώσει μια επισκόπηση των επιρροών στις σχέσεις μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ρωσικής Ομοσπονδίας από τη δεκαετία του 1990 και να παρουσιάσει τις σχέσεις μεταξύ των δύο δρώντων σήμερα.

Τόσο η Ρωσική Ομοσπονδία όσο και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν υποστεί σημαντικές αλλαγές από τη δεκαετία του 1990. Μετά το τέλος της Σοβιετικής Ένωσης, η Ρωσία αναζήτησε μια νέα θέση στη διεθνή κοινότητα και (με τη βοήθεια της ΕΕ ως εταίρου εκσυγχρονισμού) κατάφερε να μεταβιβαστεί η οικονομία της από κλειστή σε ανοιχτή. Ως εκ τούτου αναπτύχθηκε η συνεργασία μεταξύ της Ένωσης και της Ρωσίας. Παρόλα αυτά, η συνεργασία αυτή επισκιαζόταν πάντα από συγκρούσεις στις οποίες η ΕΕ και η Ρωσία βρίσκονταν σε διαφορετικές πλευρές. Οι δύο δρώντες συχνά δεν μπορούσαν να καταλήξουν σε συμφωνία όχι μόνο σε θέματα ασφάλειας, αλλά και σε θέματα ενέργειας και οικονομίας. Στην κακή επικοινωνία συνέβαλε και η διαφωνία των κρατών-μελών της ΕΕ.

Η ουκρανική κρίση, η οποία ξεκίνησε το 2014, έχει αλλάξει σημαντικά την κατάσταση στις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και της Ρωσίας. Οι σχέσεις αυτές λοιπόν χαρακτηρίζονται από μια στροφή 180 μοιρών δηλαδή από τη συνεργασία πλήρους κλίμακας στην ψύξη. Πάνω απ' όλα όμως, αυτή η κρίση οδήγησε σε αυξανόμενη δυσπιστία μεταξύ της Ρωσίας και της ΕΕ, η οποία με τη σειρά της οδήγησε σε έναν «πόλεμο κυρώσεων».

Επίσης, από το 2014, όταν ξεκίνησε το κύμα των κυρώσεων, η Ρωσία απέδειξε την ικανότητά της να προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες που θεωρούνται όχι εύκολες αλλά αποδεκτές από την Ρωσία. Ακολουθείται έτσι, μια πολιτική υποκατάστασης εισαγωγών, η οποία είχε θετικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη του βιομηχανικού τομέα και της γεωργίας στη Ρωσία και αρνητικό αντίκτυπο στις οικονομίες των κρατών μελών της ΕΕ που εισήγαγαν αρκετά προϊόντα (συμπεριλαμβανομένων και των καυσίμων) από τη Ρωσία. Η Ρωσία προσαρμόστηκε στις κυρώσεις ενώ η ευρωπαϊκή αγορά υπέστη ζημιές δισεκατομμυρίων. Από την άποψη αυτή, επιβεβαιώνεται η υπόθεση ότι τα εθνικά κράτη μέλη της ΕΕ υπέφεραν από την επιβολή κυρώσεων κατά της Ρωσίας.

Η ΕΕ αναμένει ότι οι σχέσεις της με την Ρωσία θα βασίζονται ιδίως στις αρχές του διεθνούς δικαίου και της δημοκρατίας, τις οποίες παραβίασε η Ρωσία κατά την κρίση της Ουκρανίας το 2014 και κατά τον σημερινό πόλεμο μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας. Η προθυμία της Ρωσίας να χρησιμοποιήσει στρατιωτική δύναμη σε άλλες χώρες (εκτός Ουκρανίας) προκαλεί ανησυχία για τους αξιωματούχους της ΕΕ. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατηγόρησε τη συμμετοχή της Ρωσίας στη δηλητηρίαση του πρώην αξιωματικού πληροφοριών Σεργκέι Σκριπάλ και του επικριτή του Κρεμλίνου Αλεξέι Ναβαλνι, καθώς και στην παραπληροφόρηση που είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση της έντασης στις χώρες της ΕΕ.

Στις 24 Φεβρουαρίου 2022 η Ρωσία εισέβαλε στην Ουκρανία ξεκινώντας έτσι τον πόλεμο ωστόσο αυτό ξεφεύγει από τα χρονικά όρια της παρούσας εργασίας. Παρόλα αυτά αν και δεν γίνεται να προβλεφθεί με βεβαιότητα πώς θα είναι τα πράγματα στο μέλλον, μπορεί να λεχθεί ότι, παρά τις αντιφάσεις, η ΕΕ και η Ρωσία πρέπει να συνεχίσουν την πολιτική πορεία οικοδομητικής συνεργασίας και να επαναλάβουν τις διαπραγματεύσεις για πολλά θέματα. Επιπλέον, και τα δύο μέρη πρέπει να βρουν αποδεκτούς τρόπους επίλυσης των συγκρούσεων και των αντιφάσεων που υπάρχουν. Μόνο σε αυτή την περίπτωση μπορούν να έχουν την ευκαιρία να συνεργαστούν. Τέλος, το μείζον ερώτημα που τίθεται περισσότερο είναι για το πώς θα εξελιχθούν τα πράγματα στο μέλλον μεταξύ της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πηγές

Βιβλιογραφία

Ξένη

ADLER, Emmanuel (1997): Seizing the middle ground. Constructivism in World's Politics, European Journal of International Relations.

ARBATOVA, Nadezhda (2014): Отношения Евросоюз-Россия и Украинский кризис, Institute of World Economy and International Relations RAN, Moscow.

AUER, Josef (2018): Nord Stream 2 – advantages outweigh risks in the new gas world, Deutsch Bank Research.

BANNELIER-CHRISTAKIS, Karine (2016): Military Interventions against ISIL in Iraq, Syria and Libya, and the Legal Basis of Consent, Cambridge University Pres.

BEHNKE, Andreas (2006): Grand Theory in the age of its impossibility. Contemplations on Alexander Wendt, in: Guzzini, Stefano/Leander, Anna: Constructivism and International Relations. Alexander Wendt and his critics, London/New York: Routledge.

BICCHI, Federica (2003): Defining European Interests in Foreign Policy: Insights from the Mediterranean Case, Centre for the Analysis of Political Change (CIRCAP) University of Siena, Italy.

BOCKLET, Reinhold (2009): The relationship between the European Union and Russia, HansSeidel-Stiftung.

BODIN, J, (1981): Six books of the commonwealth, the kemp hall bindery, Oxford, Great Britain.

BORSHCHEVSKAYA, Anna (2018): The Russian Way of War in Syria: Threat Perception and Approaches to Counterterrorism, Washington Institute.

BUHBE, Matthes 2007: The Main Features of a German Strategy towards Russia, Friedrich Ebert Stiftung.

CADIER, David a Margot LIGHT (2015): Russia's foreign policy: ideas, domestic politics and external relations, New York, NY: Palgrave Macmillan.

CARLEY, Michael Jabara (2000): Episodes from the Early Cold War: Franco-Soviet Relations, 1917-1927, Europe-Asia Studies, University of Glasgow.

- COLLIER, David/LEVITSKY, Steven (1997): Democracy with adjectives: conceptual innovation in comparative research, in: World Politics.
- COPELAND, Dale (2006): The constructivist challenge to structural realism: a review essay, in: Guzzini, Stefano/Leander, Anna: Constructivism and International Relations. Alexander Wendt and his critics, London/New York: Routledge.
- EMMERSON, Michael (2001): The Elephant and the Bear: The European Union, Russia and their Near Abroads, Brüssel, Centre for European Policy Studies.
- FISCHER, Sabine (2016): The conflicts over Abkhazia and South Ossetia in Light of the Crisis over Ukraine, not frozen! The unresolved conflicts over Transnistria, Abkhazia, South Ossetia and Nagorno Karabakh in light of the Crisis over Ukraine, Berlin, Stiftung Wissenschaft und Politik.
- GERRITS André, Max Bader, Marcel de Haas, Jacques de Jong (2008): The European Union and Russia – Perception and Interest in the Shaping of Relations, Netherlands Institute of International Relations, CLINGENDAEL.
- GOLDSTEIN, Judith/KEOHANE, Robert (1993): Ideas & Foreign Policy, Ithaca/London: Cornell University Press.
- GORBACHEV, Michail (1987): (Perestroika) and new thinking for our country and for the world, HARPER & ROW, PUBLISHERS, New York Cambridge.
- GORDON, Philip (1997/98): Europe's uncommon foreign policy, in: International Security.
- GOWER, Jackie (2000): EU-Russian relations and the eastern enlargement: Integration or isolation?, Perspectives on European Politics and Society.
- HAUKKALA, Hiski (2000): The making of the European Union's Common Strategy on Russia, in: UPI working papers, Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs.
- HAUKKALA, Hiski (2005): The relevance of norms and values in the EU's Russia policy, in: UPI working papers, Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs.
- HAUKKALA, Hiski (2010): Why has the EU failed in its Russia policy? in: Archer, Toby/Behr, Timo u.a. (Hg.): Why the EU fails. Learning from past experiences to succeed better next time, Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs.
- HEYWOOD, Andrew (2018): «Βασικές έννοιες της πολιτικής επιστήμης και των διεθνών σχέσεων», Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.

- HUGHES, James (2006): EU relations with Russia: Partnership or asymmetric interdependency, London: LSE Research.
- KOKOSHIN, Andrej (2006): Реальный суверенитет в современной мирополитической системе, издательство «Европа», Москва.
- KONONENKO, Vadim (2008): Boundaries of sovereignty, frontiers of integration. Rethinking “conflict” between Russia and the EU, Russia’s European choice, London: Palgrave Macmillan.
- LAZAREVA, Marina (2014): The European Union and Russia: History Of The Relationship And Cooperation Prospects, Studia Juridica Et Politica Jaurinensis.
- LEGVOLD, Robert (2007): Russian Foreign Policy in the Twenty-first Century and the Shadow of the Past, Columbia University Press.
- MANNERS, Ian (2002): Normative power Europe: a contradiction in terms? in: Journal of common market studies.
- MEARSHEIMER, J.J., (2001): The tragedy of great power politics. New York: W.W. Norton & Company.
- MEDVEDEV, Sergei (2008): Limits of Integration: Identities and institutions in EU-Russia relations, in: Aleksanteri Papers, Aleksanteri Institute, Helsinki.
- MERKEL, Wolfgang (2004): Embedded and Defective Democracies: Where Does Israel Stand?, New Politics, No Politics and Antipolitics, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.
- MERKEL, Wolfgang/PUHLE, Hans-Jürgen (2003): Defekte Demokratie. Band 1: Theorie, Opladen: Leske + Budrich.
- NEUMANN, Iver B. (1999): Uses of the other. “The East” in European identity formation. Manchester: Manchester University Press.
- NYE, Joseph (2004): Soft power: The means to success in World Politics, New York: Public Affairs.
- OLDBERG, Ingman (2001): Kaliningrad Russian exclave, European enclave, Stockholm.
- PIERINI, Marc (2016): In search of an EU role in the Syrian war, Carnegie Europe, Brussels.
- PURSIAINEN, Christer (2008): Theories of integration and the limits of EU-Russia relations, in: Hopf, Ted: Russia’s European choice, London: Palgrave Macmillan.

- RYZHKOV, Vladimir (2019): Russia and the European Union: Crisis and Prospects. Survival.
- SAKWA, Richard (2015): The death of Europe? Continental fates after Ukraine, International Affairs.
- SCAZZIERI, Luigi (2017): Europe, Russia, and the Ukraine crisis: the dynamics of coercion. Journal of Strategic Studies.
- SERGEEV, G. (2007): Феномен суверенной демократии в политической жизни современной России, Izvestiya RGPU im. A.I. Gertsena, Sankt-Peterburg.
- SMITH, Karen (2005): Beyond the civilian power debate, London: LSE Research.
- SPINDLER, Manuela (2013): International Relations: A Self-Study Guide to Theory, Barbara Budrich Publishers.
- SURKOV, Vladislav (2014): Nationalization of the Future: Paragraphs pro Sovereign Democracy, Russian Studies in Philosophy.
- W. Alejandro Sanchez Nieto (2011): Assessing Kaliningrad's Geostrategic Role: The Russian Periphery and A Baltic Concern, Journal of Baltic Studies.
- WALTZ, K. (2001): Man, the state and war, A theoretical analysis, New York: Columbia University Press.
- WENDT, Alexander (1992): Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics, in: International Organization.
- WENDT, Alexander (1999): Social Theory of International Politics, Cambridge: University, Press.
- WITTKE, Cindy (2019): The Minsk Agreements – more than “scraps of paper”? East European Politics.
- LYNCH, Dov (2004): Russia’s Strategic Partnership with Europe, The Washington Quarterly.

Ελληνική

- ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ, ΗΛΙΑΣ (2004): «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα.

ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, Γεώργιος (2010): «Διεθνείς Σχέσεις: Ρεαλιστική προσέγγιση, θεωρία και πράξη», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα.

Διαδίκτυο

BARYSHEVA, Yelena (2018): Дело Скрипальей": влияние на экономику РФ и Великобритании год спустя, DW.

BIDEN, Joe (2014): Remarks by the Vice President at the John F. Kennedy Forum, Harvard Kennedy School Boston, Massachusetts.

BLANK, Stephen (2021): Europe's Threat Assessments of Russia and China, American Foreign Policy Council 2021.

BUSHUEV, Mikhail (2014): Abkhazia's dilemma: no future without Russia, News & Analysis: the global view of headlines, DW.

BUSHUEV, Mixail (2018): Дело Скрипальья: почему не все страны ЕС выслали российских дипломатов, DW.

CZARNECKI, Ryszard (2021): Is Nord Stream 2 a threat to Europe's security?, Daily Sabah.

DAVID M. HERSZENHORN AND JACOPO BARIGAZZI (2021): Borrell stands by as Lavrov calls EU 'unreliable partner', Politico.

DEMBINSKI, Matthias (2010): EU-Außenbeziehungen nach Lissabon, in: Aus Politik und Zeitgeschichte.

HELMAN, Christopher (2021): Ενεργειακή κρίση: Πόσο άσχημη είναι και πόσο θα διαρκέσει, Capital.

IANS (2021): Russia interested in restoring European Union ties: Kremlin spokesman, Business Standard, Moscow.

IVANOVA, Elena (2017): К вопросу о безвизовом режиме России и стран Евросоюза: история и перспективы, Vestnik MIEP.

LINKEVIČIUS, Linas (2014): Призрачное будущее без виз в ЕС, Radio Svoboda.

MAUTNER MARKHOF, Diana (2021): Interview with Professor Gerhard Mangott: EU-Russian Security and Energy Relations 2021, iglobenews.

MENABDE, Giorgi (2018): Abkhazia and South Ossetia Reject Georgia's Peace Plan, Eurasia Daily Monitor.

- MICHTA, Andrew A. (2016): Το Καλίνινγκραντ και το κλιμακούμενο σπιράλ στη Βαλτική, Capital.
- PUTIN, Vladimir (2013): A Plea for Caution from Russia, New York Times.
- ROGOZHNIKOV, Mikhail (2005): Что такое "суверенная демократия", Expert.ru.
- RÖPCKE, Julian (2021): Experten: „Das ist ein Großangriff auf Europa!“, Bild.
- SZENASI, Endre (2018): The Skripal Case: A Depoliticised Analysis, Research Gate.
- TEMNYCKY, Mark (2021): Europe must reduce its dependence on Russian gas, Euronews.
- TRKANJEC, Zeljko (2021): Polish PM: EU dependence on Russia will increase with Nord Stream 2, Euraktiv.
- VYAXIREVA, Natalya (2018): Что осталось от отношений России и Евросоюза, Ekspert.ru.
- WESTPHAL, Kirsten (2021): Nord Stream 2 – Germany’s Dilemma, SWP Comment, Berlin.
- WETTENGEL, Julian (2021): Gas pipeline Nord Stream 2 links Germany to Russia, but splits Europe, Clean Energy Wire.
- ZHEMUKHOV, Sufian (2012): Recognition without Independence: Abkhazia’s International Context, PONARS Eurasia Policy Memo, Institute for International Education/Center for Advanced Holocaust Studies.
- ZONOVA, Tatiana (2015): From Cold War to Cold Peace: the EU-Russian Relations, MGIMO- Moscow.
- ΓΕΡΑΝΤΩΝΗ, Μαριλένα (2019): Η Κριμαία, το Ντονμπάς και τα αγκάθια στις σχέσεις Δύσης – Ρωσίας, Το βήμα.
- ΔΡΕΛΛΙΑΣ, Ευάγγελος (2018): Εξωτερικές Σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ρωσίας, Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων.
- ΛΑΜΠΡΟΥ, Ελένη (2017): Carl Schmitt: Μια θεωρία περί την πολιτική και τη θεολογία, Περιοδικά φιλοσοφίας, Αθήνα.
- ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ, Γιώργος (2021): Ο Πούτιν θέλει όσο τίποτα την Ουκρανία στη Ρωσία, Το βήμα.
- ΧΩΡΑΦΑΣ, Βαγγέλης (2021): Η γεωπολιτική του Nord Stream 2, Energy Press.

Ανώνυμος συγγραφέας

EU ministers agree human rights sanctions on Russian officials over Alexei Navalny's jailing (2021): Euronews.

Nord Stream 2: Ερωτήματα γύρω από τον ρωσικό αγωγό φυσικού αερίου (2021): Capital.

US Exports to China of Natural Gas & Oil and Harmful Effects of US-China Trade Dispute (2019): American Petroleum Institute.

Vice President's Remarks at the 2006 Vilnius Conference.

Ν. Δένδιας: Οι σχέσεις της Ρωσίας με την ΕΕ εξαρτώνται πρωτίστως από τη Ρωσία (2021): Naftemporiki.

Ο αγωγός ρωσικού φυσικού αερίου Nord Stream 2 διχάζει ακόμα και τη γερμανική κυβέρνηση (2021): Naftemporiki.

Ο ρωσικός αγωγός Nord Stream-2 μπήκε κι επισήμως στην Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2019): Fortune Greece.

Ρωσία για κυρώσεις ΕΕ - ΗΠΑ: «Θα ανταποδώσουμε» (2021): CNN Greece.

Ρωσία: «Εξτρεμιστικές» κηρύχθηκαν οι οργανώσεις του Ναβάλνι (2021): CNN Greece.

Ρωσία: «Σκηνοθετημένη η δηλητηρίαση του Ναβάλνι» λέει ο Λαβρόφ (2021): Το θέμα.

Σκοτεινή περίοδο στις σχέσεις Δύσης - Ρωσίας διαβλέπει ο Ζοζέπ Μπορέλ (2021): CNN Greece.

Συμφωνία Ρωσίας – Ε.Ε. για το Καλίνινγκραντ (2002): Ασοσ. Πρες, Γαλλικό, Ρόιτερς, Η Καθημερινή.

Φράχτη θέλουν να κατασκευάσουν οι Εσθονοί για να σταματήσουν την ... ρωσική «επιθετικότητα»! (2015): Pro News.

Лавров: визовый вопрос тормозится желанием ЕС выторговать что-то у РФ (2014): RIA Novosti.

Медведеву, которого считают одним из преемников Путина, не нравится термин "суверенная демо-кратия" (2017): News.ru.

Международная реакция на "дело Скрипалья". Досье (2018): Практорείο ТАСС.

Καταστατικός Χάρτης Ηνωμένων Εθνών.

Πηγές Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Council of the EU (2019): Chemical weapons: the EU places nine persons and one entity under new sanctions regime, Press release.

Eurostat (2020): Russia-EU – International trade in goods statistics, European Commission.

Joint statement on EU Enlargement and EU-Russia relations (2004): EU Council press release.

PRODI Romano President of the European Commission Europe and peace University of Ulster Derry 1st April 2004.

Roadmap EU-Russia Energy Cooperation until 2050 (2013), European Commission.

Επίσημο έγγραφο TACIS (2018): Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δελτία τύπου, Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Πηγές Ευρωπαϊκού Συμβουλίου

KALNIETE, Sandra (2019): Πρόταση ψηφίσματος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την κατάσταση των πολιτικών σχέσεων ΕΕ-Ρωσίας, Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο.

LEVENTE Csaszi (2021): Οι Σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας και ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

RUSSELL, Martin (2018): The EU's Russia policy. Five guiding principles. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Η Ρωσία δε θα πρέπει πλέον να θεωρείται «στρατηγικός εταίρος», (2019): Δελτία Τύπου, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Η Στρατηγική της Ευρώπης απέναντι στη Ρωσία (2016): Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Βρυξέλες.

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την εφαρμογή της κοινής στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι της Ρωσίας (2000/2007(INI)): Στρασβούργο, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Άλλες πηγές Ευρωπαϊκής Ένωσης

Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, (2009): Report Volume 1, European Court of Human Rights.

What is the future for EU–Russia relations? A survey of European Leadership Network members for the EU’s Global Strategy on foreign and security policy (2016): European Leadership Network.

ΣΕΕ – Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας: ΣΕΣΣ για τη σύναψη εταιρικής σχέσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Ρωσικής Ομοσπονδίας, αφετέρου.

Σχέσεις της ΕΕ με την Ουκρανία (2019): Βρυξέλλες, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

Πηγές Ρωσικής κυβέρνησης

Brief overview of relations, Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union.

KORTUNOV, Andrei (2018): Europe and Russia: Four Scenarios for the New Cycle, Russian council.

Μνημόνιο για τη βιομηχανική συνεργασία στον τομέα της Ενέργειας μεταξύ του Υπουργείου Καυσίμων και Ενέργειας της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 1999.

Σύνταγμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας, The constitution of Russian Federation.

Πηγές Youtube:

Navalnyi Alexey (2021): Дворец для Путина. История самой большой взятки, Youtube